

EMLÉKIRATOK

FRANKENBURG ADOLF

AZ „ŐSZINTE VALLOMÁSOK“ FOLYTATÁSA.

ELSŐ KÖTET

PEST.
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1868.

A MÁSODIK HÚSZ ÉV.

Mondanivalóm.

Néhány év előtt megjelent „Őszinte valomásaim“ban hű képét igyekeztem adni azon rövid életkornak, melyet nagy részben enyéim körében gondtalan s keserű tapasztalásoktól ment lélekkel töltöttem.

Édes volt visszaemlékezni azon órákra? melyek most, midőn rég elmúltak, sokkal szebbeknek tetszenek, mint valóságban voltak; de nem feledkeztem meg azon szomorú perczekről sem, melyek gyöngé felhőcské gyanánt vonultak át ifjúságom derült egén, s most hosszú idő után, enyhébb színben tűnnek föl lelki szemeim előtt: az egyetlen jótéte mény, melyet a kidühöngött sors engesztelésül nyújt kiállott keserveinkért.

A jelen , E m l é k i r a t o k ' folytatását képezik azon tarka eseményeknek, melyet szerény s azért hál' Isten senkitől sem irigylet

életem kísérői voltak. Nyíltan és őszintén fogom azokat előadni, nem hallgatván el azon befolyást sem, melyet reám egyenkint gyakoroltak, midőn hullámaik közé sodor tatva, lelkemnek irányt adtak s tettem árnyalatát képezték.

Szabadjon ezért a nyájas olvasótól, türelmén kívül, még azt a szívességet is kikérni, juttassa szokott felebaráti kíméletét embertársai gyöngéi iránt teljes mértékben azoknak, kikről, Emlékirataim ' - ban kedvezőikig nyilatkozni legjobb akaratom mellett sem lehetett, s e helyett vonja inkább kettős szigorral bírálat alá az emlék író cselekedeteit, melyeket ő amúgy sem iparkodott regényes alakba öltetni.

Ha kerülni akarnám a világ ítéletét, ezt e vallomások nyilvánítása által ki nem hívnám ellenem, s ha gáncs vagy nevetség tárgyává szándékoznám tenni kortársaimat, igen sok mondani valóm nem maradt volna — tollam alatt!

I.

A „cholera morbus” Magyarországot 1831-ben látogatta meg először, s jóformán megzavarta az emberek fejét, mint minden rendkívüli eseménynél történni szokott, ha hirtelen lep meg bennünket vagy ha arra elkészülve nem vagyunk.

A legfonákabb rendszabályokhoz nyúltak, hogy e kellemetlen vendégtől megszabaduljanak, s ki ne emlékeznék korosabb olvasóim közül azon szomorú jelenetekre, miket az e ezélra történt félszegnél félszegebb intézkedések az országban, nevezetesen ennek szívében, Budapesten előidéztek? Mily tömérdek ember esett akkor nem a járványnak, hanem a maga és mások ostobaságának áldozatul!

S valóban csak ily szemtelen vendég kulancs természetéhez fért hosszabb ideig tar-

tózkodni oly helyen, hol — mint nálunk az orvosok és a hatóság — oly r o s z u l b á n t a k v e l e !

E szomorú időben volt, hogy első évi jogászpályámat Egerben bevégeztem. Anyám, kinek egészsége már hanyatlóban volt. föl-szólított, hogy a szünnapokat otthon töltsen. Somogy még ment volt a járványtól; csak a Sió mentén bukott föl ez átkos nyavalya szórványosan néhány helységben, midőn a szomszéd Fehér, Tolna s Veszprémmegyék ben már nagy mértékben dühöngött s mindenütt rémületet és fejetlenséget szült.

Augusztus közepe felé útnak indultam. Pest azon kebellázító események után, melyeknek kútfejét részint az orvosok gyámoltalanságában, részint a vad és tudatlan népnek minden rendkívüli alkalommal kihágásokra kész hajlamában kell keresni, lassan kint lecsendesedett, s én akadály nélkül értem Fehérvárra, honnan Hárpentelére rándultam ki, hol az ottani gazdatiszt vendégszerető

házánál néhány napig időzni akartam, míg a közlekedés az elzárt Somogygyal ismét helyre fog állani. S csakugyan négy nap múlva azon kósza hírre, hogy ez megtörtént, utamat, rendes ‚passus‘-al ellátva, oly biztos érzéssel folytatóm, mintha Somogy várig a legkisebb baj sem érhetne többé. Ez áldott gondatlanság, ifjúságom kincse, csakhamar megbozulta magát, s még az nap délután a siófoki hídon szomorúan tapasztaltam azon német közmondás igazságát, hogy ‚a napot nem kell annak lementé előtt dicsérni.‘

A nevezett hídnak közepén egy megyei biztos, tekintetes Kazay, nem tudom István-nak vagy Lászlónak hitták-e a jámbort, két pandúr kíséretében megállította kocsimat s ‚passus‘-omat kérte. Oda adtam az egyik pandúr-nak, s mialatt ez az iratot bontogatn kezdé, a biztos kérdezett, honnan jövök? Alig mondtam, hogy Fehérvárról, emberem ijedtében tíz lépést hátrált s rárivalt a pandúrra, hogy hajítsa el azt a gyilkos papirost,

A mi megtörténvén, a másik ‚assistens‘ hosszú póznát cipelt ki az őrházból, s azt orrom alá lökvén, rám fenned, dugjam a ‚pakszus‘-t annak kétfelé hasított végébe. Szerettem volna parancsát teljesíteni, de oly ügyetlen voltam, hogy az iratot sehogy sem bírtam a hasadékba szorítani. A pandúr türelmét vesztvén, kirántá azt kezemből s tulajdon markával illesztő kellő helyére, mire a commissárius úrtól pár czifra ‚marhá‘val tiszteltetett meg, melyet stoicus nyugalom mai zsebre rakott s a ‚pakszus‘-t füstölni vitte. Az épen oly bölcs mint czélszerű eljárás, mely az égő parázsra hintett fenyőmag füstjét leghatalmasabb ellenszerül vélte használhatni a nyavalya eltávolítására, mintegy tíz perczig tartott, aztán fölbontották a papírost, s a biztos úr, pápaszemes positurába helyezvén magát, annak tartalmát betűzgetni kezdé. Ez alatt nekem folyvást a kocsin kellett ülve maradnom, s már vártam, hogy engem is füstölni visznek.

A passus kellő megvizsgálása után a commissarius úr kijelenté, hogy felsőbb helyről nyert további utasításig ‚contumácia‘-ba kell vándorolnom. Kérdésemre, meddig fog ez tartani? azt felelte: ‚legalább egy hétig‘. ‚Akkor inkább visszamegyek Fehérvárra!‘ replicáztam én, de a commissarius úr szörnyű haragos képet vágott s azt duplicázta, hogy ‚nem lehet.‘ Miért? azt nem tartotta szükségesnek megmondani.

Le kellett szállnom, s nem sokára aztán egy félszerféle épületbe lettem bekvártélozva málhámmal együtt, melyet magamnak kellett darabonkint ideiglenes lakásomra becipelni. Még nem is volt tanácsos ez önkénytelen rabsághoz fanyar képet vágni, mert könnyen megtörténhetett volna, hogy a tekintetes commissarius úr, kinek hivatalos buzgósága első hevének legelső nyavalyás áldozata voltam, még rám parancsol, hogy makacsságomért —senkinek sem levőn szabad felém közeli-teni — tulajdon magamat kurta vasra verjem.

Sohasem untam annyira magamat, mint e fogságom első napjaiban. Megfordultam azóta számos thea-estélyen s tömérdek hangversenyben, végig ásítóztam bizonyos urak parentációit s a boldogult ‚Reichsrath‘ meztelen ajkú szónokai minden speech-eit, átolvastam, mint utóbbi szerkesztő, legalább is húsz rizsma szerelmes verset s humoristicus elmefuttatást: de mindezt távolról sem lehetett azon pensilvánicus kínhoz hasonlítani, mit e tökéletes elszigeteltségben szenvednem kellett.

Mint már említém, köztem és az emberek közt minden közlekedés megszűnt. Az ételt és italt ajtómtól tíz lépésnyi távolságban rakták le, magamnak kellett azt szobámba vinnem, s ha megebédeltem, az üres edényeket odá visszaraknom, honnan azokat elhoztam. A ki akár kíváncsiságból, akár hivatalból engem látni akart, ezt csak húsz lépésnyi távolságban tehetette, hogy a bennem rejtkezhető nyavalya rá ne ragadjon. Az

ágyat szintén magamnak kellett fölvetni és lebontani, úgy a szobát kiséperni s minden egyéb házi foglalatosságot végezni, a minék alkalmatlansága mellett mégis az a jó oldala volt, hogy a testet szüntelen mozgásban tartotta, derekasan megizzasztott s a napnak egy részét rövidebbé tette.

Ki győzné mindazon félszeg rendeleteket, kurtaeszű intézkedéseket s tragicomicus jeleneteket előszámlálni, melyeket e nyavalya, rövid tartama alatt, előidézett? Mennyi fejtelenség pár hónapra szorított időszak alatt, mely a helyett, hogy a bajon segített volna, azt még inkább szaporította! Biz Isten, nem tartom mesének, hogy a soproniak hajdanta bezárták a város kapuit, midőn az első fecske mutatta magát, hogy ki ne repüljön többé: mikor a legferdébb s egyszersmind legnevetésesebb rendszabályokat láttam alkalmazni oly nyavalya ellen, mely a levegőben rejlik s a kulcslyukon is belopódzik, bármint óvjuk magunkat ellene.

Nyolcz, egész öröklétnek tetsző nap után megjött a parancsolat, miszerint azon egyének, kik más vármegyéből érkeznek, huszonötnapi contumáciát tartoznak kiállani, megengedtetvén azonban az eddig itt töltött időnek beszámítása.

Tizenhét nap nem a világ, gondoltam magamban stoicus resignatióval s igyekeztem kemény sorsommal kibékülni. Szerencsétlenségemre azonban még az nap meghalt szomszédságomban egy pandúr a cholérában, minek következtében újabb parancs szerint a huszonötnapi contumáciát elejétől kellett ismét kezdenem. Miért? azért! A ki nem hiszi, tessék azt tekintetes nemes Somogyvármegye 1831-dik évi september havi jegyzőkönyvében megolvasni, melynek kivonatát a commissárius úr előttem — természetesen húsz lépésnyi távolságban — táblabírói komolysággal fölolvasta, s a mire nekem szét sem volt szabad válaszolnom.

Mindjárt másnap el is vittek minket Szán-

tódra, két órával beljebb a határtól, mert már Siófokon is kiütött a cholera, s a commissárius úr nem annyira bennünket (voltunk t. i. mintegy tizenöt áldozatai a tekintetes megye — atyai gondoskodásának), mint tulajdon drága bőrét féltette.

Minden kocsi mellett négy pandúr nyargalt töltött fegyverrel; a lovakat a kocsiban ülőknek kellett föl váltva hajtaniok, mialatt a kocsis, nehogy velünk legkisebb érintkezésbe jöjjön, szekerétől illő távolságban volt kénytelen gyalogolni. Az én útitársam egy kinti molnár volt, s még most is mosolyognom kell, ha emlékezem, mily keservesen sírt a jámbor azon szégyen miatt, hogy fegyveres erővel kísérik őtet.

Szántódon az urasági kocsmá volt befogadásunkra rendelve. Nekem a pandúrhad nagy különös pártfogásából meglehetősen csinos szobácska jutott. — Alig mozoghattam ugyan benne, de mégis kényelmesebben éreztem magamat, mintha, úgy mint a többiek-

nek, hárommal vagy négygyel kellett volna egy szobában szoronganom. E magánosság annál jobban esett, mert nemcsak a közel múlt jurista élet Egerben, hanem a közel jövő is elég anyagot nyújtott gondolkodásra, melyben mások jelenléte csak kellemetlen zavart okozott volna. Ily magános órákban kelt és ért meg bennem aztán a gondolat, hogy azon isteni vidéket, melyet tavai oly hirtelen kellett elhagynom, nehogy a kéjnek csordultig tölt poharát egy hajtásra kiliritsem, ismét meg fogom látogatni, s ha lehet, áttörni a homályt, mely ottani viszonyaimat talányszerűleg beburkolá. Ninát, kit „Őszinte vallomásaim“ végén említék, még csak rövid idő óta ismertem, s bár elég vonzónak s érdekesnek tetszett e kedves hölgy, még sem volt képes az előbbi élvezek emlékét annyira háttérbe szorítani szívemben, hogy azoknak egy futó gondolatnál többet ne szenteljek.

Ez önkénytelen magányomban tehát elég

időm volt a jövő napok programját elkészíteni. Eredménye az lett, hogy Somogyvárott csak két hetet fogok tölteni s aztán föl-rándulok P—re, hogy lelkem eszményképei még egyszer, legyen bár utólszor is ez életben, találkozhassam. E tervnek szövése közt sebesebben múlt el az idő, s mire elvégeztem, csak néhány napig tartott még a contumácia s közel volt a szabadulás órája.

Egyébiránt igazságtalan volnék, ha azt mondanám, hogy az unalom, mely Siófokon majdnem megölt, Szántódon is gyötört volna eugemet. Volt elég mulatság! Nappal a mord tekintetű commissáriust neveltük, kinek hivatali túlbuzgósága néha a legragicomicusabb jeleneteket idézte elő, éjjel pedig őrünkkel, kikkel nappal a commissárius jelenlétében farkasszemet néztünk, a szomszéd szőlő hegyeket irgalmatlanul megdézsmáltuk s daczára az uralkodó cholérának, torkig jóllaktunk a mézédességű zamatos fürtökkel. Kellemetlen özszeütközéstől nem tartottunk;

mert az ‚expeditió‘ a hatóság örszemű közreműködésével történt, a commissárius pedig célszerű intézkedései teljesítéséről tökéletesen megnyugtatta lévén, irigylésre méltó gondatlansággal mondta és ütötte azalatt a ‚pagát ultimó‘t a plebánus úrnál.

Volt ezenkívül még egyéb szórakozásunk is. Egy szép szeptemberi napon köztársaságunk új jövevényekkel szaporodott. A vendéglő udvarába hat fegyveres pandúr kíséretében befordult egy sátoros szekér, melynek öbléből lassankint mintegy tiz-tizenkét nő- és férfiszemély bontakozott ki. Kíséretükből gyanítva, bajtársakat véltünk bennük üdvözölhetni; s úgy is volt! Első tekintetre inkább a kalandorok mint tisztességes utazók osztályába látszottak tartozni. — Az egész ‚Compánia‘ négy nőszemélyből s hat vagy hét férfiből állott, kik korra és külsőre nézve tetemesen különböztek egymástól. A mi a nőszemélyeket illette, nem lehetett épen rájuk fogni, hogy az illem főerényüket

képezte: öltözetük jóformán szellős s nem a legtisztább állapotban volt, úgy hogy azt teljes joggal piszkosnak is lehetett mondani; a férfiak meglehetősen s úgy szólván „genialis“-abban néztek ki, a mennyiben e nemes kifejezést rajok vagy irányukban alkalmazni lehetett.

Az egyiknek fütyköse ép oly vastag volt mint czombja, s fésületlen haja vad „grace“-cal szállongott búbja körül. — A másiknak öltözete az új és régi divat különös ellentétét képezte, s nem csak egyetlen zsibárus bolt látszott contingensét e fiatal uracs ruházatához szállítani. Egy harmadik alig szállott le a kocsiról, azonnal hoszszú léptekkel méregette az udvart s komoly tartása valamely tragicus hőst gyanítatott. Ezen illúsiómat azonban megzavarta kissé azon kimondhatatlan valami, mely csokoládészínű kabátja alól kikandikált, s körülbelül oly állapotban volt, mint az akkori choleras időben átfüstölt s átlyukasztott csomagok. — A negyedik igen

finom uracsnak látszott, mert alig érinté meg talpával a földet, midőn a konyhaajtónál álló szolgálónak, egy ronda högyészi sváb leánynak, már csókocskákat küldött, s kiterjesztett karokkal értésére adá, mint vágyik őt dobogó kebléhez szorítani!

Az előrebocsájtottak után nem szükség mondanom, hogy oly fajta emberekhez volt szerencsém, kik Thália és Melpomene zászlaja alá esküdtek s magokat „művészek“-nek nevezték. Nem mondhatnám, hogy különös vonzódással viseltetem volna irántuk, miután azonban a sors özszehozott bennünket, úgy a hogy már meg kellett velök félni. Így illett az akkor is, most is a magyarhoz.

Színészek voltak tehát, kik Fehérvárról jöttek s Marczaliba s Kanizsára indultak, hogy e szomorú időben remek játékok által azon világtájukat is gyönyörködtessék. Az igazgató úr — bocsásson meg, hogy nevét elfelejtém s így át nem adhatom azt a halhatatlanságnak — keserű indignációval nyilat-

kozott a fehérvári közönségről, mely a műzsák kegyeltjeit nem azon mértékben pártolá, mint arra érdemesek voltak. Már tízezer forinttal kellett a 'gázsi'-t tulajdon zsebéből pótolni, hogy társaságát föntarthassa; de azért ő nem fog tágítani, hanem rendületlenül előhaladni a művészet és a — ,haza' javára, miután ő e kettős csillagzatot többre becsüli, mint Dárius minden kincsét, melyet a mostoha sors tőle irigyen megtagadott.

Estefelé bemutatta nekem a társaság tagjait. Mind ,elsőrendű művész“ volt, kit tisztelettel említ és koplaltat a — h a z a . A csokoládészínű kabátos hős, ki lyukas nadrágját gombok hiányában hajtúkkal szúrta világoskék mellényéhez, borzas fejével a felhők közt szaglálódván, alig méltatta csekély személyemet futó pillantatra; a fütykös nagyúri nonchalance al szellőztető kopott cilinderét; a quodlibet öltözetű egy áriát dúdolt ,Béla futásá'ból s megszorító kezemet; a csókos nyájas alázs'szolgájá'-t vágott s sarkán

egyed fordult; a coulissagrációk pedig tetőtől talpig méregették személyemet s fontolóra látszottak venni, vajon méltó vagyok-e arra, hogy velem közelebb ismeretségbe ereszkedjenek? mely dicsőség után azonban — küztünk mondva — nem igen vágytam.

Később a tisztelt tagoknak, részint önvallomásaik, részint kölcsönös bizalmas közlések nyomán, előbbi életviszonyaikba is Lettem avatva.

Az igazgató úr évek előtt egy hangműszerésznél legénykedett a fővárosban, s mivel egyszer, mert pénze nem volt, a mi igen sok becsületes emberen meg szokott történni, gazdájának egyik brúgóját eladta, kénytelennek érzé magát e jámbor philistertől idő előtt megválni. Néhány évi kalandozás után a nagy és kis világban sikerült vállalkozó szellemének a bemutatott vándorcsoportot öszszefogdosni. Itt egészen elemében volt, egyszersmind pedig a hegedűcsinálónál szerzett

műismereteit egy személyből, t. i. tulajdon magából álló zenekaránál is illően alkalmazhatta.

A csokoládés kabátú sekrestyés volt az egri minoritáknál s azon gyanúba esett, hogy a templom perselyét gyakrabban nyitotta meg, mint kellett volna; miért is e szent helyről nem épen a legkellemesebb körülmények közt menesztetvén el e világi compániához szegődött.

A tarka öltözetű uracs komornyik volt egy előkelő háznál s valami ártatlan szerelmi viszony miatt, melyet a nagyságos kisaszszonynyal kezdett szövögetni, a papa vadászostora előtt az igazgató szárnyai alá menekült.

A csíkos a nemes borbélymesterséget űzte Komáromban; mivel azonban oly ügyetlen volt, hogy a szakállal többnyire egy darab húst is vágott le szerencsétlen áldozatai pofájából, a doctordiploma helyett vándorkönyvet szorítottak markába s nem sokára

kevésbé szigorú principálist talált a jelen társaság érdekes igazgatójában.

A színésznők közül, kik természetesen mind „primadonnák” voltak, az egyik egy pesti házmesternek leánya volt, kit a ház egyik lakója, egy furfangos műbarát, szép magános órában rávett, hogy nem mindennapi kecseit a nagy közönséggel is bámul tassa, s nocsak a házkaput, hanem a szívkamrákat is próbálgassa megnyitni. A másik szobaleányi minőségben szolgált egy grófnénál. Bizonyos nem reménylett öröm következtében, melylyel a gróf úrfi közreműködésével uraságát meglepte, a szükséges útravalóval ellátva vándorlása közben e csapatra bukkant, s mind ő, mind az igazgató szerencsésnek vallotta magát, hogy egymásra találtak — A többiek crónicája nem érdekelt annyira, hogy azt emlékezetemben tartsam.

Volt az igazgató úrnak, mint többnyire mindegyiknek lenni szokott, egy úgynevezett felesége. Sohse tudhattam meg tulajdonké-

pen, ki és mi 'lett légyen' ő ezelőtt? Mert hogy virágzóbb korában a fővárosi ginaceum egyik vagy másik fiókéntézetében megfordult volna, ép oly rágalomnak tetszett mint az, mit a sűgő és czédulahordó rősz nyelve állított, hogy t. i. a director úr arczán látható kékes félkörű bélyeg a directorné asszonyság éles körmeitől ered, miután, mint szemtanúja voltam, mindketten a legpéldásabb harmóniában éltek, s távolról sem nyújtottak alkalmat ily sértő gyanúra.

Hálátlan volnék, ha azt mondanám, hogy a nyolcz nap alatt, melyet e vándorcsapat társaságában töltöttem, magamat untam volna. Volt mindennap egy kis multság, s az idő, tekintve helyzetünket, elég gyorsan múlt el, bár annak néha még sebesebb szárnyakat kívántam.

Az igazgató majdnem minden délután kisebb-nagyobb előadásokat rendezett az e czélra ádoptált kocsiszínben, részint a mi kedvünkért, részint azért, hogy társasága

magát a jövendő ‚saison‘-ra kellőleg begyakorolja. Ilyenkor aztán volt alkalom a gazdag ruhatárt bámulni, mely pár ócska darabon kívül még néhány czafrangos rongyból s rongyos czafrangból állott. Minek is lett volna a sok lom egyébnek mint haszontalan tehernek? miután az akkori időben még rendezebb társaságoknál is szokásban volt bizonyos számú szabadjegyért a napi előadásokra szükséges ruhadarabokat kölcsön venni, melyek aztán legtöbb esetben úgy illettek a játszó testéhez, mint az általa képviselt szerep jelleméhez.

Egy ízben ‚Hamlet‘-et adták ‚costume‘-ben s világos nappal. Még a commissárius, meg az ispán és a pajtabíró úr is megtisztelték az előadást magas jelenlétükkel, s a sөvényen belől, természetesen illő distanciában, foglaltak helyet, míg a többi nép a kerítésen túl bámulta a komédiát. — Nem is látott hamarjában ennél szebbet az ember.

Hamlet fekete frakkban jelent meg, mely

a helybeli korcsmáros tulajdona s egy lengyeltóti zsidószabó remeke volt. Birtokosa nagyon bízott azon szerencsétől, hogy a nemzet i művészet pártolásához ő is járulhatott egy német zubbonynyal, s fönnen dicsekedett ezzel a körülállók előtt, meg nem gondolván, hogy — ha beszéde a commissarius úr füleit éri — ez nem csak a frakkot, mert azt egy cholera-nyavaly hordta testén, hanem annak tulajdonosát is, mint a ragadós nyavalya könyelmű terjesztőjét, nyakon csípi s huszonöt napi contumáczziára ítéli. — A királyné abroncsszoknyában s koronás fején negédesen balanczirozó széles szalmakalapban lépett föl. — A királynak testét ócska huszárdolmány fődé, melyet egy pandúr szíves közbenjárására az öregbíró obsitos veje ajánlott föl két sövénytúli jegyért a haza oltárára. Oldalán az urasági erdész vadászkése parádézott s fejére egy vörös kendővel betakart fazekat csapott. — Polonius csíkszöld mellényt, fekete szarvas-

bőrnadrágot s vörös kordován csizmát húzott föl, mely lábánál másfél czollal hosszabb volt, s a végén, mint a ‚chinezerek‘ sarui, hegyesen fölkanyarodott. Nyaka köré rongyos hamnszínű ‚plaid‘-et akasztott, melynek sárga czafrangos vége hasáig lityegett le, s ‚vuklis‘ fejét az administrator úr inasának libériás kalapja ékesíté. — Ezek voltak ők s ilyeneknek adták ki magukat!

Hogy mikép játszottak? azt ne tessék kérdezni, mert ha megtudnám is mondani, már gyöngédségből sem tehetném, miután ingyen részesülvén az élvezetben, e tekintetben a sógorral tartok, a ki azt mondja: ‚dem geschenkt Gaul schaut mal nicht in's Maul.‘ Elég, hogy jól mulattunk s jóízűen sie-tünk—ncvettiinkben!

Már pedig van-e hathatósabb eszköz a balsors csapásai ellen, mint a nevetés? ki satiricus álarcz előtt meghökken a legkeményebb ellenség is, s maga a szerencsétlenség is ijjedve hátrál, ha azt kinevetni merészel-

jük. De nem érdemli-e meg a világ, hogy derekasan kinevessük, s nem bír-e még csak azért némi becsesei, mert a nevetés nincs száműzve róla? Azelőtt, úgy két-hárromezer év előtt, persze oly szépen cs czélszerűen volt abban minden elrendezve, hogy az ördög, ki azt időtöltésből egyszer meglátogatta, nagyon megboszankodott miatta, s hogy az öreg Istenen magát megboszulja elküldte a nevetést, mely az öröm álczája alatt ügyesen csempészte be magát s az emberek által szívesen fogadtatott, mígnem az álezát levetette s — a s a t i r a mutatta vigyorgó fogait.

Egyébiránt különös játéka vagy szeszélye volt a sorsnak, hogy négy viszontagságos év után ismét, Hamlet'-et láttatá velem, melyhez logicus éveimből még annyi keserű emlékezések tapadtak. *) Azonban nemcsak

*) Lásd 'Őszinte vallomások' II. dik kötetét, 1. 1.

Ophélia Anikó, hanem egyéb Ophélia is hiányzott, a mennyiben „Hamlet”-et Ophélia nélkül adták. A „tisztelt” közönség nem vette ugyan észre e hiányt, de az igazgató úr elpadás után, szép holdvilágos este, szomorú képpel mesélte el, mikép veszté el társaságának e legszebb gyöngyét?!

Szegény! eleinte Hamletet a közönség, aztán pedig a maga mulatságára szerette. És Hamlet, ki, míg Ophéliát a színpadon gyűlölte, szabad és egészséges volt, rab és halványképű lett, mióta azt a színpadon kívül szerette. Nem mondta neki: „eredj a kolos torba”! mert elég bolond volt azt gondolni, hogy az ember, ha szeret, többet nyom a teremtés műhelyében, mint az üres szív hideg templomfalak között. Szóval, Hamlet megvallotta Ophéliának, hogy *őt* szereti, s hogy a gyűlölet érzése után nem ismer forróbb vágyat, mint Ophéliától hallani, hogy viszon szerettetik.

És Ophélia?!

Szerepében szerelem, utálat s örülség állott, s ő nem tudta mit válaszszon? Nem tudta, szó, lehellet, vagy ábránd é, a mi őt hevíti? vajon kiesett-e szerepéből, vagy minden csak szerep-e s ő maga is az? A régiak istenei közül az egyiket álomnak hitták. — Ugyan furcsán érezhette magát ő istensége, ha valóságnak hitte magát s mégis csak álom maradt. Ophélia majdnem azt hitte, hogy az ember is efféle isten! Szeretett magával párbeszédet tartani, vajon az, a ki szeret, ő-e vagy csak neve Ophélia, s vajon a szerelem v a l a m i-e vagy csak pusztán é v? Kérte Hamletet, ébreszse fel őt, s aztán meg fogja magát kérdezni, szereti e őt vagy nem?

S Hamlet át kezdé látni, mily bohó volt ő, midőn ujját orrára tette s kérdezte: „lenni, vagy nem lenni?” s mily sokkal bohóbbak azok, kik utánna papolták e kérdést s tudj’ Isten mit nem kerestek mindent abban? Pedig meg kellett volna először a léteit kér-

dezni, hogy mi a létel? s csak később lehetett volna aztán valami okosat kigondolni. S azért rávette Ophéliát, hogy űzze ki ezen bohóságokat fejéből, s hogy szeressék egy mást az ég áldása mellett s az emberek közbenjárása nélkül. És Ophélia mindig halva nyabb lett és okosabb, bár az orvos azt állító, hogy örültsége növekszik.

Midőn haldoklott, azt mondá: ‚hál’ Isten, hogy a halál létezik, s hogy ezen tál az örökévalóság kezdődik.’

S Ophélia lelépett és senki sem tapsolta meg. — Természetes; mert holt gyermekén s Hamletén kívül senki sem volt körülötte. — —

Már költőibben el nem mondhatta volna az igazgató, hogy Ophélia bolondulásig szerette Hamletét, s gyermekágyban halt meg.

Azóta ‚Hamlet’-et mindig Ophélia nélkül adták, de volt remény, hogy e hiányt Marczaliban vagy Kanizsán kipótolni fogják.

September vége felé valahára fölviradt ránk a szabadság napja. A commissátius úr fölolvasta neveinket, azután hivatalosan kijelenté, hogy ‚nyavalyamentesek’ vagyunk s mehetünk tekintetes nemes Somogy megyében a merre tetszik. Ez alkalommal kaptam tőle az első kézszorítást s véghetetlen boldog valék e kitüntetés fölött ‚in conspectu populi.’

Félóra múlva kész voltam málhám rendezésével s bajtársaimtól érzékeny búcsút vevén a kőröshegyi számvevő csinos fogatán Somogyvárra kocsiztam.

II.

Édes anyámat ágyon kívül, de nagyon gyengélkedőnek találtam. A viszonzlátás öröme szép halvány arczát perczre futó pírral borítá el, melynek elmúltával az még halványabbnak tetszett. Látni, mint fogy e nekem oly drága élet mindennap jobban s mint hamvad el lassankint e szép szemek fénye oly kellemetlen érzés volt, mely honlétemet végtelenül kínessá tette. Ebhez járult még az a sokféle gvászhír, mely a cholera dühöngéseiről keringett, s mely az embereket saját házi körükre szorító s a vendégszerető vidéket barátságtalan magánynya változtató. A szomszéd vámosi gazdatiszt, egy igen derék jóra való ember, aráját s jövődő napját, kik Kadarkáiról látogatóban voltak nála, ugyanazon egy éjjel a cholerában vesz-tette el. Még most is látom, mint tört be

kétségbeesett arczczal e rémítő hírrel a plebánushoz s mint rogyott aztán eszméletlenül a bőrpamlagra! Ki merte volna a szerencsétlennek fájdalmát vigasztaló szavakkal megszentelteleníteni? A fiatal hölgy közvélemény szerint egyike volt Somogy legbájosabb leányainak; még néhány óra előtt szépsége teljes díszében virult s most marta-léka lévén a ‚zöldszemű szűz’-nek (így látta a pórnép a cholérát) eltorzított arczvonásokkal feküdt a gyászpadon.

Nem volt maradásom. Anyám maga is biztatott, hagyjam el mielőbb e szomorú vidéket. Tán sejté a vágyat, mely keblemet éleszté, s melyet természetes jósága még inkább táplált, tudván mily örömet engedem át magamat ez édes érzelemnek!

Fölfelé, Zala- és Vas megyén át, az át szabad volt; legalább nem volt az ember annyi kicsinyes ‚vexák’-nak kitéve, mint Somogyban, hol ezek nevetségességük mellett legnagyobb boszankodásig fokozódtak. A sze-

rencsés véletlen úgy akarta, hogy a járvány e megyében kevésbé dühöngött mint másutt, mi a kaposvári bölcseket az ellene hozott fonák rendszabályok további folytatására még inkább ösztönözte.

October hatodikén anyámtól hossza érzékeny búcsú után elváltam s utamat Keszthelyen, Körmenden s Szombathelyen keresztül a stíriai határszélek felé irányoztam, hogy az élet apróbb bajaitól megmenekült lelke met a fris egészséges hegyi levegőben megfüröszszem s annak a mindennapinál nemesebb élvezetet szerezhessenek.

Az út Szombathelytől P-ig igen kellemes. Úgy örültem a szép természetnek, mint a gyermek a karácsonfának. A vidék úgy szól vált fokonkint szebbül s ellenkezőleg a vakító szépségű hölgygyel, ki eleinte meglep s aztán hidegen hagy, minden perczben újabb kodeineket s minden nyugpontnál szebb paradicsomot tár föl ittas szemeink előtt. Bizony nehéz lehet az embernek, a ki itt lakik,

más vidékhez szokni; s nem mese, hogy a svaiczi- és norvégiainak, ha távol kénytelen lenni hazájától, honvágtyól megszakad a szíve! — Szép az az alföld, igenis, kivált ha Petőfi dalaiból akarod megismerni, de rcám nézve soha sem tudott vonzó erővel birni. Mert a láthatár, bármily meszsire terjed is, megcsalja szemedet, s úgy jársz vele mint a tengerrel. Az ég apró ívekben nehe-zül reá s ha azt gondolod, hogy mélyen pil-lantasz a vidékbe, csak föllegzetet látsz, mely köd gyanánt húzódik el a keskeny égövön. Az ily tájék, már nem tehetek róla, de úgy van, lelkem látkörét szintúgy összeszorítja mint szememét; elfásulok, s a hegyvidék bá-jaihoz szokva rónaföldön még a mindennapi foglalatosságokhoz sem érzek kedvet.

Nagyszentmihálytól (németül Grosspeters-dorfnak hijják, alkalmasint azért mert Kismartont is Eisenstadtnak s Budát is Ofennak nevezik) belebb haladván, azonnal tudod, hogy pápista vidéken utazol, miután majd-

nem minden lépten a catholikus ember kegyeleti tárgyaival találkozol. Csalatkoz-
 nék azonban , ki e júszívü népet stíriai
 vagy épen tivoli atyafiaihoz akarná hasonlí-
 tani. Merem állítani — se tekintetben tán
 illetékesebb bíróra nem hivatkozhatom mint
 Török János barátomra, ki rohonczi gazda-
 tiszt korában jó ideig lakott e vidéken s
 gyakrabban fordult meg ennek népe között
 — hogy az itteni lakosok mind tisztább fogal-
 lomra mind vallási türelmességre nézve me-
 rőben elütnek szomszéd tartományi hitsorso-
 saiktól, mit nagy részben fölvilágosodott
 papjaiknak s a más vallásbeliekkel való
 gyakori érintkezésnek vagyok hajlandó tu-
 lajdonítani. Annyi igaz, hogy azon merev
 választó falat, mely a szomszédságban a ca-
 tholikns és protestáns közt létezik , itt sehol
 sem találod, s még kevésbé azon vak buzgó-
 ságot. mely kivált Tirolisban oly teljes vi-
 rágzásban áll, s mely a tisztelet jelvényeit az
 érzék fele! ti tárgyakkal, melyekre azok vo-

natkoznak, oly könnyen felcserélni szokta. Jó, derék és csendes nép lakja e vidéket, s ha nyelvünket nem is beszéli oly tökéletesen mint tiszaháti földije, azért mégis szintoly büszkén nevezi magát magyarnak mint ez: ámbár akkor — s tán még most sem — nem igen törődött az idő magasabb követeléseivel s érdekei őt inkább földesura személyéhez mint a haza politikai helyzetéhez kötötték.

P—ig nem terjedt még el a cholera s e rémitő vendéget itt csak híreből ismerték. A kastély előtt, az öreg tisztartóval találkoztam, kinek képéről midőn meglátott, nem lehetett leolvasni, kedves vagy nem kedves vendég vagyok-e? Úgy sejtém, hogy az utóbbi. — Kérdeztem, itthon-e a grófnő s lehet-e vele beszélnem? Kitérő választ adott. Minek is kérdeztem őt, midőn az út ahhoz, kihez menni akartam, nem volt elzárva, legalább látszólag nem, miután roszakaróim még nem mertek nyíltan föllépni ellenem s csak távolról követték léptei-

met, alig várhatván, hogy az alattomban ve-
tett törbe kerüljek.

A grófnő hidegen fogadott. Különösnek találta, hogy ily veszedelmes időben útnak indultam. Allításomra, hogy csak őt kívántam látni, sarcasticits mosolylyal felelt. Azt gondoltam, hogy hinni fogja mit magam sem hittem, s hogy elég diplomaticai képességem lesz őt szavaim őszinteségéről meggyőzni. Nem sikerült; s mivel másrészt mélyebb belátásom volt, mint némely minis-temek, ki csak akkor érti, hogy ‚persona ingrate‘ lett, ha székét az ajtó elé teszik, s éreztem, hogy éppen nem fogják kedvetlenül veuni, ha irhámát mielőbb elhordom innen, föltettem magamban, hogy ezen gyönyörűséget mind magamnak mind az illetőknek hováhamarább megteendőm. De s t e l l á val mindenesetre találkoznom kellett; tulajdon ajkáról akartam hallani, mily viszonyban állt ő azon ‚ominosus‘ sorokhoz, melyek menköütés gyanánt zavarták meg szerelmem derült egét,

s vad kegyetlenséggel dúlták szét az elmúlt napok boldog emlékét. *)

Szinte kiolvastam a méltóságos alapvonásokból, hogy nyolcz napon túli itt tartózkodásom már tolakodásul vétethetnék; a nyolcz napból pedig már kettő elmúlt s így sietnem kellett, ha missiómat elvégezni akartam.

Avval kezdtem, hogy a nagyuraktól egészen eltérő modorban szövetségeseimet a legalsóbb néposztályban kerestem. Bizonyos valóok, hogy nem fogok bennök csatlakozni, miután szolgálatukat meg tudom fizetni, ez esetben pedig e rétegben lelkiismeretesebb szolgálakat találni, mint a magasabb körökben, hol más cím alatt húzzák a zsoldot s a fizetőt rendesen megcsalni szokták.

Tessék engem a szegénység gunyhójába követni s pár percig a szalmafüdél alatt mulatni velem. Szerencsére csudaszép meleg nap van, a sétát bizton megtehetjük.

*) L. 'Őszinte vallomások' II-ik kötet.

Eszembe jutott bizonyos Kristóf nevű pór (Kristóf e vidéken a legnépszerűbb szent s majdnem két harmada az itteni férfiaknak e névre van keresztelve), egy úgynevezett ‚Waldbauer‘, ki a r—i kertnek tövében lakott s kihez tavai gyakran befordultam, várván, míg Stella a kertbe jött s bizonyos jel által tudatá, hogy tiszta a levegő.

A nádfödelű ‚observatorium‘ még mindig régi helyén állott. Gazdája nagyfontosságú egyén lett egyszerre reám nézve, valamint a legnagyobb pygmaeus is az szokott lenni, ha őt tervünk kivételére fölhasználni akarjuk. Durván, mint a vadalma, került ő ki a természet kezéből s olyan maradt ő teljes életén keresztül. Nem volt ő bizonyos foglalatossághoz szokva, nem tanult semmi mesterséget, mert apja sem tudott hozzá, s azért úgy élt a hogy lehetett. Ma fát vágott, holnap levelet hordott néhány garasért egyik faluból a másikba, holnapután keresetét a korcsmában elitta. Senkinek sem volt keve-

sebb gondja mint neki, egyetlen baja csak zsémbes felesége volt, kinek szemrehányásait azonban stoicus nyugalommal hallgatta végig, valahányszor többet hajtott a garatra mint kellett volna. — Házi bútorai egy rozszant asztalból, két hason minőségű székből s egy kemencze lóczából állottak; az ablakfiókok nagyobb része üveg helyett vastag papirossal volt bevonva, melyen a sárgás foltok után ítélve azelőtt kalácsot pirítottak az urasági konyhában; zár és lakatnak semmi nyoma, az ajtó nyáron nyitva, télen spagáttal volt a tálas egyik fogához akasztva.

Mielőtt beléptem a következő élénk párbeszéd tanúja voltam a házi gazda és oldalbordája közt:

— Már abból semmi se lesz; házamban én vagyok az úr.

— Szép ház az Istenadta; ha szél fúj, minden oldalról inog binog.

— Legalább nem kell bölcső, ha lefekszel kedvesem.

— Eső és hó keresztül esik rajta.

— Úgy kalendáriom nélkül is megtudhatod, mikor van tél vagy nyár?

— Se kilincs se eresz az ajtón —

— Annál jobb: nem kell fölnyitnom, ha kidoblak rajta.

— Micsoda? te engem kidobni?

— Könnyen meglehet, s azért még egyszer mondom: vagy ellódulsz azonnal a korcsmába borért, vagy az utcán fogsz hál-
ni az éjjel.

— Oh te nyomorult! egy itcze borral sem tudsz jóformán megbirkózni, s engem akarsz hűsre rakni? Próbáld meg, ha kedved van: úgy megtanítlak fűtyülni mint az orgonasípot, ha elfogyott a szele.

— Hogy kelepel az eszemadta, mint a szélmalom. Azt kérdem, ki tartja fön a házat? én, s ki csacsog a szomszédokkal s báméskodik az égre, mint a ludak ha eső esik? te. Még egyszer mondom, vagy elho-

zod a bort, vagy előveszem a nógatót; a mint veszem észre, úgy is viszket a hátad.

— Nojszen szép volna, ha oly hamar megijednék! fenyegetéseidet csak annyiba veszem, mint ha a kastély udvarán az uraság szamara ordítaná el magát.

— No ha épenségesen meg kell lenni —

A dolog komoly fordulatot kezdett venni, melyet megelőzőleg a házba léptem.

Kristóf azonnal rám ismert, felesége kezemet jött nyalni. Egypár húszast nyomtam markába s békítőleg szóltam:

— Nemde megteszi Mártim asszony, s elhozza a mit férje kíván?

Azonnal helyreállott a béke. Mártha borért ment, s mire visszajött, elmondtam férjének, mit tervem kivitelére vele közölni szükségesnek véltem.

Nem akarom a nyájas olvasót egy szerelmes holló hoszszú kalandjával untatni, a mi sem emléklapjaim főczélja, sem a bennük irányul kitűzött ‚discretió’-val meg nem

férne. Csak annyit szabadjon érintenem, hogy voltak, kik nagyon bölcsen gondoskodtak arról, hogy boldogságom kelyhe csordultig ne teljék, s azért elkeseríték már az első cseppeket, nehogy azt fenékiig kiürítsem. Azonban a célta csak félig érték el, mert ármányaik oly kézzelfogható ügyetlenséggel voltak szőve, hogy azokat oly tapasztalatlan ész is, mint az enyém, képes volt megghiúsítani.

A sok tövis közt mégis megtaláltam a rózsát; vérző kézzel fértem ugyan leveleihez, de azért mégis keblemre tűztem azt, s kimondhatlanul jólesett haldokló illatát szívhatnom!

Mindazonáltal a következő történetecskét el nem hallgathatom, ha autobiographiai tisztemhez hű akarok maradni. Kiegészítő részét képezi ez az előbbieknél s némileg pótolja, mi azokban hiányosnak vagy szaggatottnak tetszik.

Az 1863-dik évi september havában volt,

hogy egyik kedves nőrokonom magánügyében Frankfurtból Berlinbe utaztam s ez utóbbi fővárosban néhány hetet töltöttem. Üres óráimat e homokba ültetett közhalmaz megtekintésére fordítottam. Minden eleven volt s mégis holtnak tetszett, minden mozgott s mégsem volt lelke; hajházták a gyönyört s mégsem örültek; dolgoztak de nem élvezték fáradságuk gyümölcsét; reméltek, de nem tudták mit? kértek, és nem örültek a nyert ajándéknak; büszkék voltak s mégis lekonyíták fejüket; alázatos képpel jártak s mégis magas igényeket formáltak; tanultak, de nem mertek beszélni: szóval ép olyannak találtam e népet a Sprec folyónál mint a Dunacsatornánál, s úgy hiszem, hogy e különös állapotot senki sem fogja megmagyarázni mint az idő, mely sok titokhoz szolgálta már ki a kulcsot.

Elmentem a ,hársak alatt'-i sétányra. Sok ember szokott ott összegyűlni s szinte képkükről lehetett leolvasni, hogy nem mulatni

jöttek, hanem hogy egymást sétálni lássák. A berlini e helyet paradicsomnak nevezi s komolyan állítja, hogy ennél szebb az egész világon nincsen, valamint ezt egyszer Vallat Imre is mondta a pesti városligetről, midőn a bécsi „prater“-t látta. S igaza van — nem Imrének, hanem a berlininek — mert e homok pusztában a magas épületek falairól visszszaverődő napsugarak égető heve alatt a fáknak látása megbecsülhetetlen kincsnek tetszik.

Egy őszhajú úri ember, ki a padon mellett ült, komolyan állítja: hogy ezen fán kívül még csak egyetlen fát látott, azt t. i., mely szomszédjának udvarán edényben áll.

Berlinnek épen annyi lakója van mint Bécsnek, s a berlini nép ha nem oly kedélyes is, de szintoly kíváncsi mint a bécsi. A legcsekélyebb esemény öszszecsődíti s mozgásba hozza a tömeget. Hajíts aztán e tóba egy kavicsot s rezgő hullámba hozod az

egész vizet, de mivel sem fogod azt ismét jobban megnyugtanni, mint ha a hullámokat kizajlani hagyod.

Áldott jó nép ez a német nép — majdnem azt mondtam n e m z e t. Sokat ‚raisonnivoz‘ s jóformán szabadon nyilatkozik kormánya ellen; azt gondolná az ember, hogy az egész város tele van ‚malcontentusok‘-kal, pedig ha fel kell k e l n i ü k — az ágyból, háromszor félre csapják a hálósüveget, aztán újra fejükre rántják s ismét lefeküsznek.

Berlinben nem tartozik a ‚tónus‘-hoz az idegent, ki egy jó barát vagy ismerős által ajánltatik, a család tagjaihoz számítani. Megbírják őt, az igaz, egy pár estélyre, rövid sétákat is tesznek vele a városban s megmutogatják neki annak lábba eső nevezetességeit; de ezzel, úgy hiszik, mindent megtettek, mit a jó barát vagy az ismerős kívánt, s vendégüket magára hagyván szabad tetszésére bízzák a további mulatást. Innen van, hogy az idegen e nagy városban mindig ide-

gen marad s mielőbb megszabadulni igyekszik e hideg mosoly, erőltetett nyájasság s feszes illem fojtó légköréből.

Azon derék család azonban, melyhez ajánlóleveleim voltak, e tekintetben dicséretes kivételt tett. Oly jól éreztem magamat nálok, mint a magyar ember magát német földél alatt általában érezheti. Szívélyesek s előzékenyek voltak, s estélyeiken vidor kedv és fesztelen hang uralkodott.

Ezen estélyek egyikén lettem bemutatva egy úrhölgynek, ki túlhaladta már ugyan élte nyarát, de még mindig kellemes külsejű vonzó alakkal bírt. Neje volt egy kitűnő állású férfiúnak, kit hivatalos foglalatosságai egy időre távol tartottak a fővárostól. A házi úrtól hallván, hogy magyar vagyok, érdekelni látszott magát személyem iránt, s mint hinni szerettem, szívesen társalgóit velem.

Egy este megengedte, hogy hazakísérem. Csudaszép holdvilágos este volt; készakarva lassítottuk lépteinket, hogy annak

gyönyöreit tovább élvezhessük. Midőn házához értünk még felét sem végeztük élénk beszélgetésünknek, s az úrhölgy fölszólított, hogy folytassuk azt szobáiban. A mily elfogulatlanul intézte hozzám e felszólítást, oly elfogulatlanul siettem azt elfogadni. Mindketten átléptük már a gyanús évek küszöbét, s ez esetben már lehet valamit az úgynevezett ‚illem’ rovására ‚rizkírozni.’

A ‚boudoir’-t melybe léptünk, keleti illattal terhelt lég önté körül; gazdag és előkelő életre mutatott minden. A padlatról asztrállámpa csüngött le mely hamvadé félben volt s a tárgyakat máguszi homályban tünteté föl.

Az úrhölgy selyempamlagra ült s helyet mutatott a mellette levő karszékben. Beszélgetésünket jó kedv és humor fűszerezé, s mindketten, a nélkül hogy kimondtuk volna, lekötelezve éreztük magunkat a véletlennek, melynek ismeretségünket köszöntük.

Néhány fordulat után áttértünk egyszerre

ifjúságom éveire s az úrhölgy oly dolgok után kérdezősködött, mikről nem is sejtem, hogy érdekét fölébreszthessék. Még különösebbnek tetszett, hogy tudakozódásai avatott is méretét tanúsíták ama szép vidéknek, hol ifjúságom egy részét töltöttem. Örömmel válaszoltam mindenre; hiszen kedves emlékeket költött föl, melyekre majdnem harminczkét viszontagságos évnek fátyola borult. — A legkisebb részletekbe bocsátkoztam, de akármennyit gondolkoztam is rajta, sehogy se bírtam az úrhölgyben valami ismerősre találni, miután hangja és arcvonásai egészen idegenek voltak előttem.

— S hogy el ne felejtsem — kezdé egyszerre, mintegy legmagosabb fokig akarván csigázni kíváncsiságomat — áll-e még az öreg K r i s t ó f gunyhója?

E perczben élénkebben merültek föl az emlékezet képei agyamban; öszszehasonlítni kezdém az úrnő alakját azon kedves lénnyel, kinek annyi már rég elmúlt, de

azért még mindig édes emlékű órákat köszönök; méregettem a tért és az időt, a mit ez elpusztított s amaz megváltoztatott, s rá akadtam egyszerre azon mosolygó vonásokra, melyek arczgödröcskéi körül fõn maradtak.

— Hatalmas ég! nagysád — többet nem bírtam szólni.

— Igenis az v a g y o k ; — egészíté ki az úrhölgy torkomba szorult kérdésemet s az asztalon álló szekrénykérõl egy bájos arczú stíriai parasztleányt ábrázoló miniatúrképet nyújtván oda, lassú sóhajjal mondá:

— Ez pedig — v o l t a m !

Remélem, hogy a nyájas olvasó is kitálni fogja, hogy az úrhölgy Stella volt, a pórleánynya öltözött grófkisaszszony, ki-vel egykor a reitenauai rétek s sziklás utakon találkoztam; *) s ha azt kívánná még meg-

*) L. „Őszinte vallomások”: II. dik kötet.

tudni, föltéve, hogy e kalandocska őt érdekelte, hogy mikép váltunk el egymástól? egész őszinteséggel azt válaszolom: oly illedelmesen, mintha a templomban lettünk volna!

III.

Másodévi jogászpályámat Szalay és Madarassy tanár urak alatt végeztem Egerben. Úgy tudom, hogy mindkettő él még; az első jónevű ügyvéd s akkoriban egyszersmind az andornaki uraság fiskálisa is volt. Szép napokat töltöttem vele az öreg Mocsáry kamarás vendégszerető házában. Legújabban megnevesítették.

Ismerettségeimmel, melyeket első évi jogászkoromban kötöttem, lassankint fölhagytam, s legkedvesebb helyem, hol a napnak legnagyobb részét töltöttem, még azt is, melyet 'praelectiók'-ra kellett volna szánnom, N i n á n á l volt, azon kedves lényénél, kit a jótékony sors nőműl szemelt ki, s a ki — hogy egy ismeretes író szavaival éljek — csak egyszer szomorított meg életében, akkor t. i. midőn meghalt.

E gyöngye az aszszonyoknak az egri sóház egyik tisztjének egyetlen leánya volt. Nem volt szép, de dúsan pótolták e külső hiányt lelki és szellemi műveltsége, szívjósága s ritka társadalmi tálén tornai. Különben gyönyörű kék szeme, karcsú termete, szép keze s oly mesés piczin lába volt, hogy azt a legelső salonhölgy is megirigyelhette volna tőle.

Mily sokszor kért a kedves lény, látogassam meg szorgalmatosakban a fölolvasásokat, nehogy őt érje a szemrehányás, ím semmit se tanulok. S én mindenben, csak ebben nem engedelmeskedtem neki, elegendőnek vélvén, ha azt tanulom meg egyedül, mi-kép kell őt mindig jobban szeretnem"? S ez csakugyan elég is volt jövődő boldogsá-gomra, miután szerelem nélkül el nem lehet az ember, de tudomány nélkül — mint élő példák bizonyítják — legkönnyebben keresztül vágja magát a világon.

Ninának apja kitűnő zenész volt s leánya

e jeles tulajdonát tőle teljes mértékben örökölte. Gyönyörűen zongorázott, s nem emlékszem, hogy hazám édesbús dalait valaki szebben s elragadóbban adta volna elő, mint ő. De kitűnőleg játszott a classicus s az úgynevezett 'modern' zeneműveket is emellett finom társalgási tehetséggel s azon megnyerő keltemmel bírt, mely mindenkit magához vonzott s mely előbbi tulajdonaival együtt szülői házát az egri művelt s előkelő osztály szívesen látogatott gyűlhelyévé tette.

Majdnem minden héten hivatalos volt atyjával az akkori egri érsek és patriarcba Pyrker László úrhoz. A főpap igen nagy műbarát volt s a zenét szenvedélyesen kedvelte. Udvarában egy gordonka- s egy hegedűművészt tartott, kik hangszereiket ritka virtuozitással kezelték. — Az elsőt Versáknak, a másikat Vittnek hítták. Az utóbbi Pyrker halála után a pécsi főegyház zenekaránál nyert alkalmazást s a széplelkű Prandau bárónő termeiben szívesen látott vendég

volt; a másik visszaköltözött hazájába, az osztrák fővárosba. Ezeknek s az öreg Vittnek, Nina atyjának közreműködésével aztán oly ,duo'-k, ,terzett'-ek és ,quartett'-ek járták az érseki palotában, hogy az ember a pesti vagy bécsi művészvilág közepette képzelte magát. Az előkelő vendégek nem győztek eléggé ,bravo'-zni és tapsolni azon kitűnő élvekért, melyekben ingyen részesültek s melyeknek nagy részét Nina remek játékának is köszönhetők. S hogy remekül játszott, erre nézve bátran hivatkozhatom mind akkori, még életben levő hallgatóira, mind sok pesti ismerősömre, többi közt Mátrai Gábor úrra is, a k i , midőn őt 1835-ben Ninával, mint nőmmel meglátogattam, s ez fölszólításunkra a zongorához ült s a legigézőbb hangokat csalta ki az ébenbillentyűzetből, annyira cl voltra gadtatva mesteri játékától, hogy nyilvános föllépésre akarta őt bírni a fővárosban, mire azonban ő túlszerénysége miatt magát el nem határozható. Sok bajom volt vele ezen sze-

rénysége miatt, mely sohasem engedé jeles tehetségeit előtérbe tolni, pedig mily nagyon szerettem volna azokat az egész világ által elismerve látni! Megvallom, kis hiúság volt tőlem, de megbocsátható, mert nőm iránti szeretetből eredt.

Az érseki hangversenyeket rendszeren gazdag vacsora követte, egynél több vonzerő azok megkedveltetésére. Én deák létemre s mert művész sem voltam, hogy közreműködésemet följánlhattam volna, sem a hangversenyre sem a vacsorára meghívást nem kaptam, miért is az ily estéket, hol Nina társaságát nélkülözni kellett, rettenetesen unalmasaknak találtam. Egyetlen vigaszom az volt, hogy kedvesem azalatt hirt és dicsőséget aratott, a mi részben elfelejtető velem a hosszú órák lassú menetét.

Már ennél vígabban éreztem magamat Szalay Károly úrnál, az ottani hadfogadó parancsnokság főhadnagyánál, kinél szinte minden héten zeneestélyek voltak, hol nem-

csak jól vacsorázunk, hanem apróztuk is vi lúgos viradtig a honi és külföldi tánczokat. Oly jól érezte magát az ember e tőzsgyökeres magyar házban, hogy alig vártuk mindig a szerdát, hogy e szív és lélekderítő mulatságokat újra folytathassuk.

Lehetetlen ezúttal rendítetlenül hagynom az akkoriban közbotrányul szolgáló különösséget, hogy az érseki estebédeknél azon jeles két művész, kiket előbb lendíték, k o m o r - n y i k i szolgálatot teljesített, s fáczánhúst és spékelt őzczombot hordott körül s tányért váltott azoknak, kiket előbb tetszésre s lelkesedésre ragadott. Nem akarom kutatni, mily különös nézet bírhatta a házi urat arra, hogy a művészetet, melynek ő maga is oly bő tisztelője volt, ennyire lealacsonyítsa? annyi bizonyos, hogy a vendégek közt — s ezért most is becsülöm őket — nem egy volt, ki ezen, legkíméletesebben szólva, gyöngédtelességen meg ne botránkozott volna. Egyéb iránt nehéz elhatározni, mit kellene élesebb-

ben megróvni: azt-e, hogy a művészetet szolgálóvá alacsonyították , vagy azt, hogy ez szolgálóvá hagyta magát alacsonyítani? — —

Iskolatársaim közül legjobb barátim voltak Fodor Feri, Somoskövy, Hetlényi (a mostani érsekújvári polgármester) s Besze Jancsi. Ez utóbbival együtt voltam kosztos az özvegy Benyónénál, egy kályha vastagságú, különben igen jószívű asszonyságnál, ki igen sokat tudott beszélni s Gyuricza fiához valódi majomszeretettel viseltetett. Besze ez utóbbi körülményt igen ügyesen tudta fölhasználni, ha háziasszonyunkat valamire bírni vagy tőle valamit kicsalni akartunk. Többnyire egy kedvencz ételünk vagy egyéb nyalánkság forgott szóban, melyre éppen ‚gustus‘-unk volt. Jancsi sok mulatságos mesterséget tudott a kártyával, Gyuricza pedig élt halt az ily multságért. Alig várhatta mindig a ‚productió‘-t s a legháládatosabb ‚publicum‘ volt, melyet kívánni lehet. Ilyenkor aztán Besze sokszor komoly képet vág-

va úgy nyilatkozott csak hajlandónak a fiú felcsigázott kíváncsiságát kielégíteni, ha az ‚édes mama’ az ahhoz megkívántaié szükséges számú almát, körtét vagy diós szilvát kiszolgáltatni szíves leend. Néha a ‚requisitumok’ — a mesterség komplikáltabb volta hoz képest — valami finomabb süteményre s egypár üveg aszúborra is kiterjeszkedtek, melyet Benyóné asszonyság a legnagyobb készséggel szolgáltatott ki a pinczéből és éléskamrából, csakhogy kedves Gyurikájának ‚meg legyen a kedve.’ — Nem szükség mondanom, hogy a ‚productio’ e kellékeknek negyedrészt sem vette igénybe, s hogy ennél fogva azokat előadás után mindig barátságosan megosztottuk egymás közt s a mondulatorta s aszúbor mellett a mamát kedves fiával együtt sokáig éltették.

Különben is furfangos fiú volt ez a Besze Jancsi. Szobája falait csupa halálfőkkel s egyéb boszorkányos alakokkal mázolta be; ágya fölött egy kard csüngött le a padlatról,

mely Damocles kardjára emlékeztetett; a bútorok fekete fátyollal voltak beterítve, s a kályha tetejéről egy füstös képű, rőthajú ördög vigyorgott alá. Az ajtónál emberi csontváz állott, melyre Jancsi kalapját és ruhadarabjait akasztotta; gyertyatartóul két kobakot használt s „kalamárisa” vörös tintával töltött emberkoponya volt. — Itt szoktunk aztán minden héten többször összegyűlni s víg dolgok mellett néha komolyabb tárgyakkal is foglalkozni. Ez utóbbiakhoz tartoztak az úgynevezett „törvényszéki tárgyalások” is, melyeknek célja az iskolában hallottak gyakorlati alkalmazása volt, hogy mintegy játszva készítsük elő magunkat jövő pályánkra, a mi üdvös oldala mellett sok mulatságos jelenettel is volt összekapcsolva.

Engedjék meg a nyájas olvasók, hogy próbául egypár esetet bemutassak:

P a i n a c s i képiró (Fodor) lefestvén a poklot a kárhozottak közt föltűnteté **Z s a r-**

n o k i gazdag földesurat (Homoskövyt) is. oly természethűn találva, hogy mindenki azonnal ráismert. Miután az illető ez által magát compromittálva látta, az iránt olyat modott, hogy a festő kötelezhessék a képet kitörölni s helyette mást festeni, egyszer-smind pedig a perköltségeket megfizetni.

V á d l o t t elismeri ugyan, hogy a képet ő festette, de eszeágában sem volt panaszlót megsérteni, mintán őt azelőtt s o h a s e m l á t t a . Hogy az arckép panaszlóra hasonlít, ez csak véletlenség, melyért őt, a vádlottat nem lehet felelőssé tenni. Megjegyzi egyszersmind, hogy ha csupán parasztokat festett volna, ezeknek kétségbe kellene esniök s azt gondolni, hogy a pokol csak az ő számukra van teremtvé, s azért czélszerűnek tartotta azok közé egypár urat is ültetni Kéri a költségek megtérítését.

P a n a s z l ó lehetetlennek tartja, hogy vádlott őt azelőtt ne látta volna, különben alig gondolható, hogy őt majdnem a csaló-

dásig eltalálja; ennekokáért ugyanaz szándékos sértést követett el, melyért őt elmarasztalni kéri.

V á d l o t t ellene mond a sértési szándéknak. Különben ő képviselő, s festhet és rajzolhat a mit akar; egyébiránt pedig nem következik, hogy úgy történjen minden, mint a képen látható, s bizonyossá teheti panaszlót, hogy nem fog arczképe sorsára jutni.

Következett már most a bíró (Besze) ítélete:

Miután köztudomás szerint a pokolból nincs többé menekülés, a kárhozottak a magok állapotjában meghagyandók. Egyébiránt ha panaszló nem akar képmásának sorsára jutni, iparkodjék minél istenfélőbb jámbor életet viselni; különben pedig gondolja meg, hogy ‚pictoribus atque poetis multa licent’ s hogy ennél fogva a ‚licentia lingendi’ sem tartozik a halálos vétkek közé. A perköltségek a felek közt felosztatnak. —

A m á s i k eset ez volt:

Egy kistályai földművelő (Hetlényi) számára hátán gabonát vitt Egerbe s azt Kenőesi gyógyszerésznek (Besze) eladta. A paraszt az arkádiai állatocskát a gyógyszertár előtti kőoszlophoz kötötte s a gabnát bevitte a házba. Azalatt a nyitva levő gyógyszertárból kiömlő különféle kellemes illatok megütötték a szárnak orrát s kíváncsivá tettek megtudni, honnan ered ez a sok jó szag? Kiszabadította tehát magát, besétált a patikába s ott egy korsó jó egri borra talált. Miután senkit sem vett észre maga körül, neki állt az edénynek s a bort kiitta. Erre bejött a gyógyszerész s nem kissé ijedt meg a hivatlan vendégen. Később feleletre vonja a szárnak tulajdonosát s kéri tőle a kiivott bor árát. Ez menten szabódik, s nem mutat kedvet, hogy e kívánságnak barátságos úton eleget tegyen. A dolog tehát bíró elé kerül.

Felperes előadván a tényállást, a bornak árát két váltó forintra becsüli, s mi-

után a gazda a kárért, mit marhája okozott, felelős, kéri az öszveget alperes által megterítetni.

Alperes nem látta, hogy szamara a bort kiitta. Ő azt a kőoszlophoz kötötte, s a ki onnan megszabadította, tessék az okozott kárért a felelősséget elvállalni. Megjegyzi továbbá, hogy nem szokás a gyógyszerért nyitva hagyni, ha abban senki sincs, s azért felperes maga az oka, ha borát kiitták, miért nem őrizte meg jobban?

Felperes ismétli, hogy nem ő, hanem az alperes felelős az okozott kárért. Mert ha jobban megköti szamarát, ez magát ki nem szabadíthatta s az egrit ki nem ihatta volna. Különben, hogy nyitva akarja-e tartani a gyógyszerért vagy nem? az csak tőle függ s ehhez másnak semmi köze.

Alperes megmarad a mellett, hogy ha a szamar csakugyan kiitta a bort — a mi még nincs bebizonyítva — ezt ő alperes tudta és akarata nélkül cselekedte, s így nem al-

peres, hanem a szamar volna köteles e fizetést teljesíteni, illetőleg nyalánkságáért háttával lakolni. Alperes azonban azt hiszi, hogy ennek csak felperes az oka; miért nem csukta be a patikaajtót, hogy a kárt elhárítsa, melynek megtérítése — alperes állítása szerint — sem ő reá, sem szamarára nem liárolhatnak.

Felperes is megmarad a mellett, hogy nem ő, hanem alperes okozója a kárnak: miért nem kötötte meg jobban szamarát?

Alperes állítja, hogy elég szorosan megkötötte a szamarat, s ismervén annak szelíd természetét nem hiheti, hogy ő maga oldotta volna föl a kötelet; s e szerint őt semmi felelősség sem érheti. Egyébiránt alperes nem állhat jót szolgáljáért, s bért sem tized neki: ha tehát felperes követelését jogosnak tartja, tessék azt a pár kortyot a szamárnak a hátán megáldani.

Miután a bíró (Somoskövy) azt kérdezte még felperestől: állva vagy ülve itta-e

ki a szamár a bort? s válaszul azt nyerte, hogy ezt állva tette, következett az

ítélet: Miután felperes önvallomása szerint a szamár az egrit állva itta ki, a gyógyszerár nyitva s a kancsó befödve nem volt: nem lehet egyebet következtetni, mint hogy a szamár azt gondolta, hogy a bor kóstolóul van kitéve s abból mindenki szabadon ,ihatik.' Ez okból alperes, illetőleg ennek számára, a beperelt kárnak megtérítésétől föloldatik s felperes a költségekben elmarasztaltatik.

Nem merem állítani, vajon e tréfás gyakorlatok, melyek fölváltva komolyabb tanulmányokkal nekünk sok mulatságot szereztek, kielégítenék-e teljesen a jogtudósok követeléseit? de nem lehet tőlük megtagadni azon érdemet, hogy némelyiknek közülünk utat nyitottak jövendő életpályájára s mint egy alapul szolgáltak annak szerencsés megszilárdításához. — Hallottuk mi is, úgy mint mások, hogy Londonban s a britt sziget

egyéb városaiban magán egyesületek léteznek, hol hasonló beszédeket tartanak mint a 'parliament'-ben, a ministereket feleletre vonják, a 'budget'-et elkészítik, az állam kiadásait ellenőrzik s törvényeket alkotnak. Ezen gyűlésekből, a lángész úgynevezett növeldéiből, kerültek ki Anglia első és legnevezetesebb férfiak Fox, Fitt, Canning roppant tehetség kifejtését e gyűlések idejéből származtatják s itt tanulták meg, mikép kell pártokat alakítani s azokat czéluk kivitelére fölhasználni?

Távol legyen tőlem, hogy akkori társaságunk egyénei közül csak egyet is Foxhoz vagy Fitthez akarnék hasonlítani: annyit azonban mégis szabad legyen megjegyeznem, hogy ha annak a szikra lángésznek, melyet az említett alkalommal a pólyákból törekedtünk kibontani, később hasznát nem vehettük, ennek nem mi voltunk az oka, hanem bizonyos körülmények, melyek bennünket oly életpálya választására kényszerítettek, mely

legkisebb alkalmat sem nyújtott tehetségeink kitüntetésére, sőt azokat nagy és apró gondjaival tökéletesen elfojtotta. Fölhozhatnék ennek indokolására bizonyos gyönyörű 'institutió'-kat, melyek e kitüntetési lehetőséget egyedül bizonyos szabadalmazott osztály részére tartották föl, mely, mint az állatok bizonyos neme, a természet által rendkívüli előnyökkel fölruházva a nemesebb fajok közé Boroztatott, a nélkül, hogy erre legcsekélyebb érdemet szerzett volna.

Szolgálhatok még egri életemből e fajnak egyik mákvirág-példányával.

Egerben akkor Bentheim nevű gyalogezred állomásozott, melyet később Benczúr váltott föl. A katonatisztekkel jó egyetértésben éltünk, nyilvános táncmultságokban az előtánczos, házi körökben az udvarló szerepében barátságosan megosztottunk. Nem mondom, hogy az osztozásnál, kivált az utóbbinál, kezünk nem hajolt volna inkább magunk mint mások felé. »Szemesnek állott akkor is

úgy mint most a világ, s ha itt-ott nagyobb kedvezésben részesültünk mint a katonatisztek, e szerencsét nagy részben annak köszönliettük, hogy az egi hölgyek a „párta alá juthatás”-t nálunk inkább remélhették mint azoknál, valamint ezt több eset bizonyítja, nevezetesen az enyém és Ferenczy barátomé is, kik ugyanazon földél alól, az egi sóházból, vittük el feleségül azokat, kiknek jurista korunkban udvaroltunk. Mondják, hogy e jó példák nagyon megkönnyítették az ottani juristáknak a leányszívek ostromát!

A katonatisztek közt egy Hesch nevű főhadnagygal szorosabb barátságot kötöttem. Daczára különböző állásunknak nagyon rokonszenveztünk egymással, s a vele töltött órákat napjaim szebb emlékei közé fogom mindenkor számítani. Általa lettem egy magasabb rangú katonai hivatalnoknál bemutatva, ki a jelenleg apácزازárdává átalajított kincstári épületben lakott, nagy házat tartott, s négy szebbnél-szebb leánynak sze-

rencsés (?) apja volt. Anyjuk, a méltóságom bárónő — azaz csak született bárónő volt s e czímet meg méltóztatott tartani házasságában is, férjét mindennap emlékeztetni akarván, hogy nálánál sokkal finomabb tésztából van gyúrva, s magát mód nélkül lealázta, midőn nőül ment hozzá, a mi férjurnak becsét ennek tulajdon szemében nagyon emelhetne s furcsa fogalmakat szerezhetett neki családfői méltóságáról — a méltóságom bárónő tehát oly nevelést (?) nyert, mely ébren tartá benne mindazon reményeket és igényeket, melyek egy előkelő úrnőt illetnek s őt kitünőbb szereplésre jogosítják, mint a. minőt neki a körülmények juttattak. Igen sok ajánlatot elutasított, mely nem felelt meg ezen ábrányok igéző alakjainak, s ez okozta aztán hogy huszonöt éves korában még mindig egyedül volt kénytelen evezni életcsónakjában, míg nem az ég megkönyörült rajta s előteremtő számára a rég óhajtott férjet. — Igaz, hogy ez sem fiatal, sem deli ember nem

volt, de igen kitűnő hivatalnok hírébe állott s a napnak legnagyobb részét bureaujában töltötte. Akkor t. i. még voltak ily magasabb rangú hivatalnokok! A méltóságos aszszonynak esze ágában sem volt kedves férjét hivatalos foglalatosságaitól elvonni, de magánosságra sem akarta magát elkárhoztatni, s azért iparkodott, hogy életét lehetőleg kellemessé tegye. Nagy társaságokat adott, hová többnyire katonatisztekot hívott meg, kik közt mégis csak találkozott egypár kékvérű példány, mely ,salon'-jának bizonyos ,lustre'-t kölcsönzött s illő arányban állt a mahagon bútorokhoz. Különben is szokása volt minden vendéget ,báró'-nak ezímezni, tudtál akarván adni, hogy kora ifjú ágától fogva csak előkelő társaságokban forgott, s önmagát ámítgatván, hogy jelenleg is azokban mozog. Azonban ez nem tartóztatta őt vissza, hogy szobaleányának a ,soiré' végével meg ne parancsolta volna, füstölje ki a szobákat, hogy az 'ignoble' szag elpáro-

logjon. — Szerencse, hogy leányai mamájuknak e nevetséges elteltségét nem örökölték s a kék és piros vérűek közt nem nagy különbséget tettek. Innen lehetett aztán megmagyarázni, hogy a házi úrnő nevetséges, sok esetben sértéssé fajult balga viselete a vendégeket el nem riasztotta s ezek folyvást nagy számmal jelentek meg estélyein. A szépségnek és fiatalságnak különös egyenlítő és kibékítő ereje van az élet minden viszonyaiban! —

Sok évek múlva — azt tartom 1846-ban volt — bekopogtat délelőtt nálam egy szegényül öltözött nőszemély azon kéréssel, kegyeskedném ,fényes' összeköttetéseimnél fogva katonaságból kiszabadult fivérének valami hivatalt, ha még oly alárendelt volna is az, szerezni. Régi ismeretségünkre hivatkozott, s magát mint azon négy grácziaák egyikét mutatta be, kiknek házában egri jurista koromban gyakran megfordultam. Istenem, beh irgalmatlanul bánt az idő e szép leány arczá-

val! Nem kérdeztem őt a maga és övéi sorsa felől, elmondta ezt dúlt vonásain kívül ő maga is. Negyed óra alatt megtudtam mindent, mi a kisasszony túlszerűen külsejét s arczrózsáinak sebes hervadását okozta. Az apa meghalt, vagyonát a fényes háztartás tökéletesen elnyelte s családja legnagyobb ínségben maradt vissza. Ez volt minden s ez magyarázott meg mindent?

Megígértem neki, hogy gondom lesz fivérére s azonnal tudatom vele, ha sikerülni fog számára valami alkalmazást kieszközölni. Fölírtam lakásukat, mely a budai víziváros egyik félreeső utcájában volt, hogy kedvező esetben a jó hírt nekik azonnal megvihessem.

Néhány hét múlva nem annyira fényes (!) összeköttetéseimnél fogva, melyek akkor még n e k e m sem bírtak négyszáz forintos hivatalnál magasabb állást szerezni, mint Matyasovszky kincstári tanácsos úrnak, ki nek bureaujában dolgoztam, jószívűségéből

a fiú csakugyan kineveztetett poroszlói sóházi pajtaőrnek.

Mentem fölkeresni ez örvendetes újdonsággal a szegény családot.

Az utca, melyben laktak, a nevezett külváros egyik legtávolabb s legelhagyatottabb részében feküdt. Nagy nehezen akadtam rá a rozzant külsejű házra, s ha az előzményeket nem tudom, nem mertem volna hinni, hogy a büszke bárónő, ki hajdan egy palotaszerii épületben is alig tudott megférni, e szurtos fészket lakhelyül választja.

Megkérdeztem egy öreg banyát, mert még mindig azt hittem, hogy tévedek, itt lakik-e az özvegy R—y asszonyság? s igenlő utasítására fölbotorkáltam a roskadt lépcsőn majdnem a padlásig, s benyitottam egy keskeny füstös szobába, melynek egész bútorzata egy pár durván faragott székből, hasonló minőségű asztalból, rozzant almáriomból s három lábú nyoszolyából állott. Az ágyban beesett képű sápadt nő feküdt, ar-

czán a nyomor és ínség kiáltó nyomai mutatkoztak. Leánya mellette ült; midőn beléptem, fölkel, kezemnél fogott s anyjához vezetett.

A nő merően szegzé rám kihamvadt szemeit s erőltetett mosolylyal nyújtván felém sovány kezét tört hangon susogott:

— Ah kedves bárány! nemde kissé derangírozott állapotban talál ön engemet?

Szegény; még most sem tudott megválni nevetséges kórságától, csupán nagy urakat látni maga körül. Minden elhagyta őt, csak aristocraticus illusiói nem!

Próbálj bizonyos osztályt megjavítani, ha nem irtózol a sisiphusi munkától.

IV.

Augusztus végén 1832-ben bevégeztem jogtanulói pályámat. Szerencsésen átfutottam mind a tíz iskolát a nélkül, hogy tudtam volna, miből fogok ezentúl élni?

Az adácsi tisztartó, kinek gondviselésére voltam gróf R—né által bízva, értem jött s Gyöngyösre akart vinni egy ottani jóhírű ügyvédhez ,patvaristá'-nak. De nekem semmi kedvem sem volt megválni Egertől s azon drága lénytől, mely ottlétemet oly kedvessé tette. A tisztartó gyanító vonakodásom okát s a grófnő kegyvesztésével fenyegetett, ha ezen ,balga' szenvedéllyel föl nem hagyok. Ismert is ő engemet, ha azt hitte, hogy engem fenyegetések által megszelídíteni vagy capacitálni lehet. Határozottan kijelentém, hogy innen távozni nem fogok s megpróbálom inkább magam emberségéből elélni, mint

hogy szabad akaratomat mások indokolatlan önkényének alárendeljem. Mert miután Egerben szinte voltak jónevű ügyvédek, nem láttam át, miért kelljen éppen Gyöngyösre mennem patvariára, egészen idegen helyre, melyet alig megszokva ismét el kellett volna hagynom? Elég volt nekem a vándoréletből, s azonfölül nagyon jól éreztem magamat Egerben, semhogy annak folytatásához legkisebb kedvem lett volna.

A tisztartó elküldte az „ultimátum”ot P—főre, s pár hét múlva válaszul — kétszáz pengő forintot kézbesített azon kijelentéssel, hogy ez az utolsó öszszeg, melyet a méltóságos grófnőtől remélhetek, ha föltett szándékomhoz makacsul ragaszkodom.

Legyen, nem az ő, hanem a sors akaratára: mondok magamban, s könnyebben lélekzém, hogy e nekem már régóta terhes gyámságtól megszabadulhattam. Először éreztem életemben, hogy jótéteményt elfogadni sokkal nehezebb mint valakivel jót tenni. S

az a kétszáz forint addig égette zsebemet, még ezen utolsó kegyelemfalaton szerencsésen túl nem adtam.

S túl adtam azzal, darab időre legalább, minden reményen is, mely jövőmet a je lennél rózsaszínűbb világításban mutathatná. Minek is remél az ember szüntelen oly édes-e az inger, melyet a csalódás magában rejt, hogy egy egész életig tartó reményt megérdemel?

Ha az éhes ember világot lát a posványban, azt reméli, hogy ott pecsenyét sütnék számára, s a rövidlátó még akkor is az állatok királyát keresi az oroszlán bőr alatt, mikor az épszemű már rég meglátta a — szamarat.

A csalódás keserű s gyakrabban! éri azt, a ki remél, mint azt, a ki minden reményről lemondott. Mióta a világ áll, azt sohasem lehetett oly jónak mondani, hogy jobb nem lehetett volna, s voltak rajta mindig emberek, kik szüntelen jobb időket reméltek, bár

reményük sohasem teljesedett. Ez az emberi hiszékenységben fekszik. De ha valahol egy téglá helyett, melyet a falba kellene illeszteni, az egész falat betörik, s messze földről meszet és köveket hoznak s azt remélik, hogy oly épületet fognak fölállítani, mely a jövő évben össze nem roskad: már az ily jámbor remény nem az emberi hiszékenységnek, hanem — más valaminek eredménye!

Ha édes csalódásban akarsz élni, csókd meg a leány arcját azon perczen, midőn örök hűséget esküszik neked, s idd meg barátodnak borát, míg asztalánál ülsz: a jövő perez már sem az övé sem a tied, s ha csalódtál, nehéz volna megtudni, kit kelljen ezért okozni? téged-e vagy őtet?! Úgy jársz mint azon ember, ki a sötétben valami ruhadarabot felölt s aztán szégyell vele a napra menni.

Sokat kellett még látnom, tapasztalnom túrnöm és szenvednem, míg azt a meggyőző-

dést szereztem magamnak, hogy mégsem oly ,okos‘ dolog ám az a ,mától holnapig‘ való élés, minőnek azt bizonyos alsó és — m a g o s körökben tartják!

Megírtam anyámnak, hogy visszanyer-tem függetlenségemet, s hogy haszontalan költségek elkerülése végett ez idén nem fogok haza menni, hanem Egerben maradni s valahová patvaristának beállani. — S csakugyan akadt is nem sokára alkalmas helyem Vratarics Károly megyei főjegyző árnál, ki-nek irodájában a közigazgatás s törvényke-zés terén elég tapasztalatokat szerezhettem volna magamnak, ha a ,casta‘-szellem akkori uralkodása alatt kilátásom lett volna, hogy szerzett ismereteimnek valaha kellő haszná-latát vehetem.

Bizony kár, hogy az a gyönyörűséges idő, midőn az iskoláit bevégeztet ifjú, ha a vak szerencse már pólyájába nem kötötte a ,tör-vényhozó‘-i czímet, legfényesebb tehetségei mellett sem lehetett más mint — lódoctor, vagy

falusi káplán, már csak az anomáliák elmúlt korához tartozik s ama bizonyos köröknek, hol még jelenleg is ,horrible confusion'-nak tartják, ha a ,pur sang' polgári 'crapule' által ,Soulliroz'-tatik, csak ,pium desiderium'-a marad!

Nem volna-e jó ezen ,cotteriá' -nak, melyet Boileau oly jellemzőleg ,d'un trone fort il lustre une hranche potirrie'-nak nevez, gyakran eszébe hozni Voltaire-nek versét:

,Los mortels sont egaux; ce n'est j oint la naissance
Mais la soul vortu, qui fait la différonco.'

Voltunk a főjegyzői irodában tíz tizenkét fiatal legények, mind tiszteletbeli patvaristák, kiknek munkája tökéletesen megfelelt a díjnak, melyet érte húztak. Néhánynak oly szittyá eredetű törzsökös magyar neve volt. hogy párduczos Bendegucz ősapánk is meghajolt volna előtte! Bittéra, Vurum peck, Freiszaszzen, Franken b u r g! mily traditionalis hős nevek, melyek

hez méltó ,harmonia'-ban még csak a második alispán Rottenstein úré állott, kit a ,kortések' tiszt választáskor közönségesen ,R ó t h I s t v á n'-nak kereszteltek.

Kosztban a minoritáknál voltam. Egész évre kétszáz váltó forintot fizettem, s volt ezért csinos szobám az utczára, reggelire kávé vagy csokoládé, délben hat tál étel, ozsonna, vacsora, külön szolgálat s minden nap egy szent mise!

A kolostorfőnököt (gvardiánt) Laebiter-nak hítták. Valami nagy úrnak fia volt, csakhogy a góthai kalendáriomban neve véletlenül nem állott az apjáié mellett. Áldott jó ember volt s engem különösen szeretett. Azon fölül nem volt ellensége a finom ételeknek s jó boroknak sem, a mi előkelő szármaszásának egyik ismertető jeléül szolgált. Igaz, hogy minket se hagyott maga mellett böjtölni, s a kinek ily lakomaszerű ebédeken részt lehetett venni, azt nehezen capacitál-

hatták, hogy e sokféle válogatott falatok mind a — ,koledálás'-ból kerültek.

Dehogyan tudták ezek a tisztelendő atyák, hogy mit tesz éhezni?! Üres gyomor és száraz torok nálok a mythosz világába tartozott; s ha fáczán czombokkal nem hajigálták is egymást, s nem itták is akószámra a pezsgőt és rajnait, azért még sem kellett nekik csupán ostyával s miseborral élni, bár szerzetük patronusa annak idejében csak egy darab kék égből s fél verdung csillagfényből álló ebédet szokott mennyei elégedettséggel elkölteni.

Jól tették, valamint azok is, kik utánuk következtek s még következni fognak. Meddig tart az élet? Ha eljutottunk a célhoz, meghalunk, s ekkor mindegy, akár húsz évig élünk, akár nyolczvanig. Csak azt lehet okosnak mondani, a ki rövid időig élt, de jól: sült bolond, ki sokáig és nyomorultan tengett a világon. A józan élet oly ízetlen mint a bor, melybe szerfölött sok vi-

zet töltöttek. Ha zamatját élvezni akarjátok, vegyétek el az élettől a phlegmát: a nap, melyet az ember gondban tölt, az órák, melyeket dolognak szán, a perczek, melyekben másokért fáradozik: ez a pillognia, melyet az élettől abstrahálni kell. Mesebeszéd, ha valaki azt állítja, hogy ez annyit tesz, mint az életpályát megrövidíteni. Ugyan ki élt annyit, mint a mennyit élni kívánt? Az életet *d e s t i l l á l n i* kell s a bölcseket *k i n e v e t n i*: ebből áll az ,élettudomány‘ egész mestersége.

Ne higgye senki, hogy apáim magasztos vallását megtagadom, ha tapasztalásaim folytán kételkedni merek, hogy szerzete-seink életmódja hasonló ahhoz, melyet Pál és Chrysosthomus szent atyák hajdanában követtek, s hogy a mostani barátok közt csak egy is találkozzék, ki emberi gyarlóságáért úgy kívánna bűnhődni, mint a monda a boldogult Macarius püspökről tartja,

ki hét évi fogságra ítélte magát, mert mérgeben megölt — egy bolhát! — —

Böjtben, az igaz, hogy nem kaptunk húst, de Laelmer barátom s a konyhamester sohasem voltak zavarban, mit főzessenek, hogy a tisztelendő atyák egészségének ne ártson? Nem emlékezem, hogy valaha oly ízletesen készült (nagyobb részt a Tiszából került) halakat, s finom vadliba-pecsenyét (melyet a „rítus” hasonlóképen a böjti eledelekhez számít) ettem volna, mint az egi minoritáknál, nem is említvén azokat a különféle válogatott asztali- és csemegeborokat, miknek böjtben csak oly keletük volt mint máskor, miután ha tilos is volt húst enni, i n n i anynyit lehetett — quantum satis: s néha még többet is!

A „refectorium”-ban én és Kacséni Rezső kosztársam a „provinciális” (minoritafőnök) jobb oldalán ültünk, balról a gvardián s a „senior”-ok foglaltak helyet. Az egyik falüregben három lábnyi magas emelvényen a föl-

olvasó (egyik a kispapok közül) ült s ebéd alatt épületes históriákat olvasott a szentírásból. Legkevésbé sem irigylésre méltó föladat olyankor, mikor az embernek gyomra korog az éhségtől, a „legdelicatusabb” ételek orra alá füstölnek, s neki nézni és hallani kell, hogy’ esznek a többiek’? Szerencsére a provinciális többnyire az első három tál után szokta „lector” uramat az olvasástól fölmenteni, a mikor aztán gyönyörűség volt látni, mily mohósággal iparkodott ez a mulasztást helyrehozni, míg a többiek első étvágyukat kielégítvén nyugodtabb lélekkel vártak a következő tálakra. Az asztalnál két fiatal „clericus” hordta körül fölváltva az ételeket, s e tisztébe néha jobban belefáradt, mintha három öreg misénél kellett volna assistálnia. Enni annyi volt, hogy ugyancsak nagy bélű lehetett, ki félig jóllakott gyomorral kelt föl az asztaltól. Mily sokszor jutottak eszembe a madarak, melyek se nem vetnek, se nem aratnak, se nem gyűjtenek a hambárokba és

pajtákba . . . s a mennyei Isten mégis táplálja őket!

Nem mondom, hogy nem szerettem volna néha egy szegény napszámost vagy földművelőt, ki arcza verejtékével kénytelen mindennapi kenyerét keresni s a közelgő télre csak az a kilátása marad, hogy vagy éhen fog meghalni, vagy megfagyni, ide ebbe a meleg refectoriumba behíni, s míg a fűszeres ételek kábító illatját vele beszívatom, a következő épületes beszédet (természetesen teli gyomorral) hozzá intézni:

— Nos földi, kell-e egyéb, hogy az ember megelégedett legyen, mint burgonya, tiszta forrásvíz, vidám kedély, jó lelkiismeret, s két vagy három mázsa remény és türelem s oly sziklaerős hit, mint a minővel a magyar ember közönségesen bírni szokott? S ha az úristen ehhez még minden második vasárnapon meleg levest, takarékos feleséget s egy féltuczat jámbor, istenfélő s — éhes gyermeket ajándékozott: lehet e a szegény

embertől rász néven venni, ha ájtatos örömeben — megbolondul? Vannak oly csodálatos szentek, kik lehetetlennek tartják azon különféle nélkülözésekhez, miket az idő hatalma rajok ró, hozzászokni, s a gyomornak követeléseit ‚solid’ eledel helyett jámbor vigasztalások s kegyes biztatásokkal megnyugtatni; pedig e világon semmi sem lehetetlen, mit a gyarló halandó annak nem tart, s a kinek hite csak akkora is, mint a mustármag, az nemcsak a hegyeket mozdítandja ki helyükből, hanem a lágyökereket s a zabgombóczt is manának fogja tartani. — Egy híres államvegyész legújabbán a belföldi fenyőgubók- s bogácsfejekből, melyek — hála a mindig tovább terjedő civilisatióknak — mindenütt ingyen teremnek, oly ízletes s táplálékony eledelt készített, mely tökéletesen kipótolja a tököt és csicsókát, mely maholnap úgyis csak ‚luxus’-étel lesz a szegények asztalán. — Hisz’ az emberi természet kevéssel elégszik meg. Szükségeink csak képzeletünk-

ben léteznek. Hányszor olvastuk már, hogy voltak emberek, kik hajótörés alkalmával pusztá szigetre löketvén több napig csupán sóvízzel éltek? Éhség és szomjúság s minden egyéb baj csak képzelt nyomorúság, a míg makk, fahéj s katánggyökér elég bőségben található, s míg a bit, reménység és szeretet nem halt ki az emberi kebelből. — Az emberek vágyai olyanok mint a l á n g: minél több tápot találnak, annál inkább elharapóznak, minél jobban megszórítatnak, annál tovább tartanak. — S azért adjunk hálát az Istennek, hogy megőrzött minket a gonosztól, mely a mértékletlenségtől s túlterhelt gyomortól származik s a gazdag embereket s a világ nagyjait oly gyakran meglátogatni szokja, s kérjük meg a fölöttünk atyailag őrökdő gondviselést: ne szűnjön meg burgonyát, kankalint, bogácsfejet s cichoria-gyökeret teremteni mind örökön örökké — Á m e n !

Bizonyos vagyok, hogy — ha nem térítem meg e homíliával a jámbor atyafit — annak nem é n lettem volna az oka, hanem — az ételek s z a g a ! — —

Az év hamarább elmúlt, mintsem kívántam. Az 1833-dik év nyárvégén fölutaztam Bécsbe, honnan gróf Széchenyi Lajostól, Zsófia főherczegasszony akkori főudvarmesterétől ajánló levelekkel ellátva fölkerestem Budán Stipsics kincstári tanácsos urat, kinek az egyik levelet azon szándékom nyilvánítása mellett adtam át, miszerint államszolgálatba óhajtanék lépni s erre nézve bátorkodnám az ő ,kegyes' pártfogását kikérni.

Stipsics úr, ki egyszersmind irodaigazgató s kebelbeli referens volt, nem állott épen a legudvariasabb főnök hírében, s engem e híréhez méltóig fogadott. Kérdezett, van-e annyi vagyonom, hogy legkedvezőbb esetben tizenkét évig ,ingyen' szolgálhatok? s midőn erre azt válaszoltam, hogy majdcsak iparkodni fogok a magam emberségéből

tisztességesen megélni, s azt a kissé h o s z u ,terminus'-t melyet ő nagysága fizetésbe léptetéséig praefigálni méltóztatott, buzgalmam és igyekezetem által rövidebbre szabni: az öreg úr hatalmasan rámfermedt, hogy' merem a tizenkét évi ingyenpraxist sokallani, miután egyetlen fogalmazói tisztviselő sincs az egész kamaránál, ki a fönérített idő előtt fizetésbe jutott volna? pedig — jegyző meg sarcasticus mosolylyal — elég ügyes és jóra való emberek vannak köztük, kik az ,úrfi' előtt oly h o s z s z ú n a k tetsző időszak alatt kielégítő próbáit adták képességüknek s nem szorultak ajánlólevelekre, melyekre ő — t. i. az irodaigazgató úr — amúgy sem ad semmit, jól tudván, hogy' szokták azokat megszerezni a nagyuraktól, kik clienseiket a világ minden jeles tulajdonaival fölruházzák, csakhogy megszabaduljanak tőlük.

Meghajtottam magamat és mentem. A nyájas olvasó természetesen fogja találni, hogy elment minden kedvem az államszol-

gálatba lépni, melynek küszöbén ily kedvetlen fogadtatásban részesültem.

— Jurátusnak mégysz Pozsonba! volt első gondolatom, midőn a lépcsőkön lementem. Azt az egy évet csak kitartod valahogy, leteszed a censurát s majd csak akad a te számodra is valahol egy állomás, mely után élélhetsz. A kinek nincsenek nagy igényei, azt a világ könnyen kielégíti.

A jurátusi élet, melyet eddig csak hallomásból ismertem, teljes fényben tűnt föl egyszerre előttem, s erős vágyat éreztem, mielőbb felcsapni azon életvíg fiúk seregébe, kiket a philisterek annak idejében valóságos ember-evőknek tartottak, de kiknél jobb, derekabb és hübb társakat az életben többé nem találtam.

Stipsics úr durva modora öt évet rabolt el időmből, melyet később az állam szolgálatának szenteltem, belátván, hogy az idők viszonyai- s proletáriusi létemnél fogva okosabbat nem tehettem, mint oly alkalmazást

keresni, mely a legbiztosabb kilátást nyújtá, kevés fáradsággal mielőbb gondnélküli élethez jutni.

A régi kifejezés ‚reipublicae servire‘ amúgy is elveszté már régen eredeti jelentőségét s azon prózai magyarázatot nyerte; gondoskodjál arról, hogy kenyered legyen? Nekem is azon czélra kellett tehát törekednem, melyre származásom s neveltetésem utaltak. — A mit tanultam, csak létra volt, mely nem a ‚cultura‘ magaslatára, hanem valami — ‚bureau‘ födele alá vezetett. Az idők olyanok voltak, hogy a nyolcz vagy tíz oskolát végzett ifjú, kinek a sors szeszélye nem akasztott valami nemesi czímert nyakába, elértnek Ilivé valahára törekvései czélját, ha valami közészerű állomást elnyerhetett, s boldognak vallotta magát, ha egy tál étellel többet ehetett a városban, mint becsületes ‚paraszt‘ szülője a falun. A népség pedig majdnem kinézte csupa ‚respectus‘-ból szeméit, ha a pintér-Miskából vagy a bíró-

Józsiból doktor vagy professor lett; s csak ez tartotta föl aztán oly sokáig (tán még most is) azon merev választófalat, mely a ,tanult' ember s azok közt emelkedett, kik apjuk mesterségét folytatták.

Mondják hogy ez a választófal többé nem létezik, s hogy az osztálykülönbség nem nehezíti meg úgy mint azelőtt a közeledést egymáshoz. Lehet; de annyi bizonyos, hogy a hivatalvágy, s a hivatal vadászat ötven és több év után is szintoly kevéssé szűnt meg, mint a többi ragadós nyavalya.

S nem is fog megszűnni, míg a hivatalt úgy tekintik mint a fejős tehenet, mely a — középszerűséget táplálja. Nyomorúságos nyerelemény az államra, még nyomorúságosabb a tudományra nézve!

Nem mondom, hogy a kitűnő hivatalnok mind lángelme; de az együgyű ember még kevésbé az: hacsak a kitűnő hivataloskodás alatt bizonyos munkák ,gépszerű' elintézését nem értjük.

Ez aztán azon osztálya az államférfiaknak, kik a hivatalt minden egyéb foglalatosságnak elébe teszik; a méltóságot föl cserélik a kényelemmel s megvetve tekintenek arra, kinek hivatala nincs.

A kormányok azon kívül, hogy a szabad eszmék terjesztését nem szeretik, tehát azokat sem, kik ezen eszméknek hódolnak s kikkél ennélfogva melegebb barátaik nincsenek, még azon különös előítéletet is táplálják, hogy azok, kiket az állam fizet, egy szersmind az állam oszlopai is. Pedig nincs nevetségesebb mint azt gondolni, hogy az állam létele azon emberek buzgalmától függ, kik magok is függnek. Nem azoknak megelégedését kell keresni, a kik tizést akarnak, hanem azokét, a kik fizetnek: a n é p é t, mely keres és szerez.

Bocsánat e kitérésért; de szükségesnek tartottam annak bebizonyítására, hogy e nézeteim huszonkilencz évi 'bureau'-tapasztalásaim után sem változtak meg. Lesz még

alkalmam az elmondottakat épületes példák-
kal illusztrálni.

Pár napig még Pesten időztem; meglátogattam, mert más mulatságom nem volt, a német színházat — a magyarok akkor Mudán játszottak — s itt először láttam a bécsi várszínház későbbi első tragicus művésznőjét, Rettichné asszonyságot ,Donna Dianna' szerepében. Vele játszott újdonsült férje is, kit jelentéktelensége miatt a bécsiek csak ,der Mami seiner Frau'-nak neveztek, s valóban oly ügyetlen fráter is volt a jámbor, hogy méltán magasztalhatta sorsát, mely őt e kitűnő művésznő férjévé tette.

A földszinti zártszéken egy házaspár mellett ültem , mely ritkán járhatott a színházba, mert a darab nagyon érdekelte őket s tetszésüket néha igenis hangosan fejezték ki. Fölvonások közt az öreg úr gyakran reám nézett, azután nejéhez fordult, suttogtak egymással, s úgy látszott, mintha a fölött tanakodnának: hol és mikor láttak engemet

először? Ezáltal felkelték az én figyelmemet is, s kezdtem gondolkozni, nem valami régi ismerősök e szomszédaim?

Végre nem állhatta az öreg úr, küzelébb toltta magát hozzám s megszólított: voltam-e valaha Sopronban?

Igenlő feleletemre tovább kérdezett: nem hínak-e Frankenburgnak?

— Adolfnak? egészíté ki neje.

Alig mondtam erre is ,igen'-t, nem sokba múlt, hogy a tisztas házaspár nyakamba borul. Csak az alkalmatlan helyzet meg a felvonás kezdete tartóztatták vissza.

Újra gondolkodtam, s majdnem egyszerre pöffentettük ki mind a hárman nevüket.

Az öreg úr professorom volt Sopronban. Nagyanyám halála után hozzá adtak kosztba, hogy n é m e t ü l tanuljak. Nem is sejtéin akkor, mily nagy hasznát fogom még e dicső nyelvnek venni, ha Magyarországon megélni akarok? Persze hogy egy füst alatt a cseh nyelvvel is megbirkózhattam volna;

csakhogy akkor még egész Sopron városában egyetlen cseh pesztonkát vagy profesort nem lehetett találni. Nem hinné az ember, de ágy volt!

Előadás után el kellett velők a „fehér bajó”-ba menni, a hol beszállásolva voltak. Éjfélig el sem eresztettek: annyi kérdezni s mondani valójok volt, hogy alig győztem felelni és hallgatni. Az öreg urat nyugalomba tették; neje egy pesti rokona halála után egy kis örökséghez jutott, melynek átvétele végett lerándultak Pestre, s ez alkalommal megtekinték annak nevezetességeit is, melyekhez ma gyar fővárosban mindenesetre a n é m c t színház is tartozott.

Úristen beh megváltozott ez a professor úr tíz tizenkét év óta! hát még a professorné asszonyság, a ki valaha oly takaros menyecske volt, hogy csak azért nem csömöröltem meg náluk a „spinat”-tól, melyet majdnem mindennap föltálaltak, mert a zsemlyeszeleteket ő pirította reá.

— Piríthatná most a lelke — gondoltam magamban — velem többé meg nem etetné azt a német kotyvalékot.

Volt a professor úrnál még egy más jószág is, a mire szintoly hamar ráuntam mint a spinatra: s ez a vén M o e l i b e i volt. Ki ne hallotta volna hírét azon egyetlen német grammatikának, melynek czímképén egy magyar és egy német ember volt látható, kik kezet szorítottak egymással, s alattuk ezen vers állott: ,Wie glücklich ist ein dentscher Mann, dér unter Ungarn ungrisch kamr: mely bókoeskáért aztán nem a németnek magyarul, hanem a magyarnak németül kellett megtanulni?!

Úgy történt ez velem is. Mindennap tíz német ,beszélgetés'-t kellett az öreg úrból megtanulnom, s míg azokat nem tudtam, a professor nem eresztett ki a szobából, ha még oly szépen sütött is a nap, s még oly egészséges lett volna is a ,spinat'-ra a commotio.

Mondhatom, hogy nagyon okosan kedveltetek meg velem azt a német nyelvet!

Nem volt csuda, hogy szabad óráimat aztán lehetőleg élveztem. A vén Moelibeit a kuczkóba dobtam, magam pedig friss levegőt mentem szívni s eleven társaságot keresni. Az elsőt a „paprét”-en, a másikat pedig az arra vezető utcának egyik félemeletes házában pillantottam meg, midőn arra mentem. Igen szép szőke angyal volt, s oly tüzes fekete szempár égett arczában, hogy elég volt abba csak egyszer is bele nézni, hogy az ember az egész német vocabulumot elfelejtse.

Tizennégy éves, tehát azon korban voltam, hol az ember Arábiában már házasodni szokott. Ez a szőke angyal oly sajátos érzést költött bennem, minőt például öreg szakácsnőnk látásánál sohase tapasztaltam, s melynek eredménye az lett, hogy égtem e kedves teremtéssel mielőbb megismerkedni.

A szerelem istene néha gyorsan szokta védenceinek kívánságát teljesíteni. Pár na-

pig a helyett, hogy a paprétre mentem volna „kifutóst” játszani, beálltam az átellenes ház kapuja alá s lestem, hogy a szőke angyal lejjön s nekem alkalmat nyújtson hozzá egy pár cifra szerelmes phrásist intézni.

S a kedves lélek pár napi ácsorgásom után csakugyan kitalálta, mit akarok? e tekintetben a legeggyűbbnek is éles esze van. Úgy intézkedett, hogy épen akkor akadjon dolga a városban, mikor én a kapu alatt, „post”-on álltam.

Sohse hittem volna, hogy az első lépés oly könnyű legyen, minő az volt, melyei a leánykának útját álltam. Sokkal szebbnek találtam, mint az ablakon. Nem tudom mit beszéltünk? de annyi bizonyos volt, hogy felségesen mulattunk.

Ezentúl majdnem mindennap láttuk egymást s egyikünk sem kérdezte, honnan jön, hogy mindig oly véletlenül találkozunk? — Szerelmem nőttön nőtt, s pár hét múlva már egész rakás verset írtam kedvesemre,

melynek legfőbb költői tökélyéhez misem hibázott egyéb, mint a j ó z a n é s z !

Mindeddig jól ment volna minden: csak az a baj, hogy két ember szívdoigába néha egy harmadik is beleszól, a kit nem is kérdeznek U. ez a harmadik a jelen esetben — kedvesemnek apja volt, a ki titkunkat csakhamar fölfödözte, s szerelmünket, bár azt hittük hogy annak az egész civilizált világ csak örülhet, szerfölött rász néven vette. Leányának nyomós okokkal kezdte demonstrálni, hogy e nyalakodás nem ér semmit, s hogy egy szó mint száz: ha még egyszer összejövünk, baj lesz, s mindegyik magának tulajdonítsa, ha valami kellemetlenség éri.

Ugyan mit tartanak szép olvasónőim ily kegyetlen apáról? Valóságos zsarnok! Pedig művész volt, muzsikus a ,vigyázótorony'-ban, s azért már ex offo civilizált embernek kellett volna lennie.

Szerencsétlenségemre magam is jelen voltam e leczkézésnél. Bele akartam szólni s a

muzsikust capacitálni, mily ostobául cselekszik, hogy leányát nem akarja reám bízni.

— Az úrfi pedig hallgasson; vágott röviden szavamba a papa s a kezei közé akadt hegedűvonót gyanús mozgatással kezdte forgatni: a helyett, hogy leányom körül nyalalkodik, inkább tanuljon valami okosat, hogy utóbb naplopó ne legyen s ne egye híjába az úristen kenyerét.

Elváltunk; de a ki azt gondolja, hogy én és Julcsa ezentúl kerültük egymást, az nagyon csalatkozik. Beszélhetett, a ‚Herr Vater‘ egy szerelmes párnak, melynek egyike tizennégy éves, a másik harmadfél hónappal fiatalabb volt! Kár, hogy tüdejét fárasztotta!

A ház zsarnoka mindennap bizonyos órában a ‚vigyázótorony‘-ba ment muzsikálni, s kell e mondanom, hogy én és Julcsa e rövid időt ágióval használtuk?!

E multság azonban nem sokáig tartott. Az öreg úr egyszer megkötvén magát otthon maradt, s csengetésemre leánya helyett ő

nyitotta ki az ajtót. Nem is vártam, hogy megkínáljon a belépéssel, úgy iramlottam le nyakra főre a lépcsőkön.

Másnap a muzsikus meglátogatta a professor urat s előadta neki körülményesen a történeteket.

A professor úr szörnyű savanyú képet vágott. Az ő fölfogása szerint menthetetlen hiba volt, hogy a drága időt ily haszontalanságokra vesztegetem, s a dolognak vége az lett, hogy Julcsát Markára küldték egyik rokonához, engem pedig folytonos munkálással oly puhára akartak törni, hogy a szerelmes gondolatok mind egy szálíg kipusztuljanak agyamból.

A főnemlített 'visite'-nél Julcsára írt magasztos verseim is a professor úr kezébe kerültek. Az érzéketlen apa az egész csomót felsőbb critica alá terjeszté.

A professor úr még savanyúbb képet vágott.

— Még ha n é m e t versek volnának!

dümmögött; legalább azzal lehetne az úrfit menteni, hogy g y a k o r o l n i akarta magát.

Ő kezdte olvasni a verseket, hol halk, hol hangos szóval.

— Hallott-e az ember valaha ily hóbor-
tos kifakadásokat? kiáltott föl, keményen
ütvén az asztalra. Lehet-e csak egyetlen jó-
zan eszmét vagy gondolatot e ricsetben ta-
lálni?

Pedig hiában beszélt a professor úr;
azért mégse volt senki a versek remekségé-
ről jobban meggyőződve mint én. Tudván
azonban, hogy a kritikus úr ellenmondást
nem tűr s épen oly csalhatatlannak hiszi
magát, mint a vidékről bekerült, színházi bí-
rálóvá préselt pitykés mellény ti siheder, egy-
előre szép csendesen ki akartam osonni az
ajtón.

— Hier bleiben, die dummer Junge! ri-
valt rám a mogyorófa-zsarnok, a ki vala-
hányszor gorombáskodott, mindig néme-
tül beszélt. Pedig hogy megharagudott, mi

dön egyszer azt fordítottam Moelibeiből, hogy egy spanyol király németül csak lovaival szokott beszélni.

Aztán magyarul folytatta philippicáját s azzal végzé, hogy a tíz ‚beszélgetés’ megtanulásán kívül még egy versszakot is kell mindennap e ‚classicus’ költeményekből n é m e t r e fordítanom, részint azért, hogy az ostobasággal valami h a s z n o s c z é l legyen öszszekötve, részint pedig, hogy ez üdvös büntetés által engem további hasonló kísérletektől visszariaszson.

Eleget szabódtam, hogy nem bírom a dicső német nyelvet még annyira, hogy e feladatot kívánsága szerint teljesíthetném: a professor úr választást engedett hét napi szobafogság s a német fordítás közt, s nem hagyta magát capacitálni, hogy merő kegyetlenség a mit kíván. Ellenvetést egyáltalán nem tűrt: azt mondta ‚muszáj’, s meg kellett lenni. — Kár, hogy e derék ember húsz huszonöt évvel később nem jött a világra; beh

sok német embert faraghatott volna a tiszaháti ‚conscriptió‘-ra!

Nem maradt egyéb hátra, mint a keserves munkával megbirkózni s a verseket egymás után Teutonia zengzetes nyelvére fordítani. Azonban minden rász dolognak meg van a maga jó oldala is!

Már említöm, hogy a professorné csinos menyecske volt, s csak az a hibája volt, hogy nem tudott magyarul. Különben érzékenyszívvel bírt, kissé hiú is volt, s így nem hittem sokat riszkírozni, ha a hasznos czélt, melyet a professor úr a versek fordításával életetni akart, a magam javára alkalmazom.

Az ügygyel bajjal, s nem annyira le mint kifordított versek időszakonként egy példányban a professor, egyikben pedig csinosan leírva, a professorné kezébe vándorolták s különböző hatást idéztek elő. Az első gúnyos, az utóbbi kegyes mosolylyal fogadta azokat; az első igen sok kivetni valót, a

másik mindent szépnek talált, azt hívén, hogy lelkesedésem tárgyát ő képezi. — Ez esetben pedig a hölgyek a legnyomorultabb fűzfapoétát is Petőfinek tartják.

Elég az hozzá: mire herculesi munkámat elvégeztem, a k o s z t tetemesen megjavult, s az utált ‚spinat’ az asztralról egészen eltűnt. Kibékültem sorsommal!

Mondtam már, hogy B u d á n magyar színészek játszottak. Buda városa azon évben, t. i. 1833-ban a várban levő színházat csupán csak a magyar színészetnek szentede s Pestmegye erre nem csekély pénzbeli segédelmet áldozott. A magyar Thália sokféle küzdelmek után valahára letette vándorbotját; nem volt már hontalan és ügyefogyott: hazafiúi karok nyúltak feléje s előbbi csüggedése helyett önerő és bizalom szállta meg keblét.

A magyar hírlapok egész sorát közölték azon nemes áldozatoknak, melyek több hasz-

nos intézetek alapítására, jelesen a magyar nyelv terjesztésére hazaszerte ajánlottak. — A hazafit kétszeres öröm lepte meg, midőn ezeket olvasta, mivel azokban egyszersmind annak bizonyosságát lelte, miszerint hazánk-fiai mindinkább meggyőződnek egyik nagy emberünk által kimondott azon elvnek igazságáról, hogy hazánk javát és előmenetelét csupáncsak honfiaink eszközölhetik legjobban és leghamarábban, ha minden mellékes tekintetet félre téve egyesült erővel áldozzák föl ugyanazon egy ezélra tehetségeiket.

E részben legtöbbet Pestmegyének leliett köszönni, mely példás buzgósággal pártolta folyvást a budai magyar színésztársaságot s melynek utóbb egyedül lehetett érdemül tulajdonítani, hogy hazánk fővárosában állandó színház emelkedett. Nemes példáját egyesek és testületek vetélkedve követték. A magyar tudós társaság nemcsak tetemes pénzbeli áldozattal (ötszáz pengő forinttal) segíté a budai színészetet, hanem egy fel

ügyelő bizottmányt is nevezett ki tagjai közül, mely nyelvbeli s aetheticai tekintetben, sőt tetteges munkáival is segédkezet nyújtson az eddig szilajon kóválygó magyar Thaliának; a pesti nemzeti casinó négyszáz, a megyei járások háromezer forintot adakoztak, sőt még a gyöngéd nőnem, a törvénytánuoló ifjúság is jelentékeny öszveget szenteltek e célra.

E hazafiúi buzgóság mindinkább kedvezőbben fejledezett, s ennek folytán a hírlapok már megpendítették azon eszmét, mikép kellene már előre gondoskodni arról, hogy a jövendő magyar nemzeti színházban, melynek örököstitése hazánk szívében mindnyájoknak hő óhajtása volt, oly színészek lépjenek föl, kik a magyar Thalia díszét ne csak föntartsák, hanem azt mindinkább neveljék és öregbítsék? Ennek elérésére mindenek előtt szükségesnek tartatott oly t ő k e p é n z gyűjtése, melynek kamatjaiból nem csak a színész társaság jövedelmeinek netaláni hé-

zaga mindenkor pótolthatnék, hanem abból (hozzájárulván az előadások jövedelme) mindenkor kikerülne illő fizetése oly nagy társaságnak is, mely a pesti német társasággal méltán vetélkedhetnék. — Erre nézve indítványba hozatott: ezen öszvegnek ország szerzte elrendelendő öszszegyűjtése; egy szavalati magyar iskola fölállítása Budapesten, melyben — miután hazánkban akkor még-oly tökéletes magyar színésztársaság nem létezett, mely fiatal színészeknek minden tekintetben iskolául szolgálhatott volna, a színi pályára lépő egyének előleges szavalati leczkében gyakorolhatnák magokat; evvel öszszeköttetésben táncz, mimészet és nyelvtanulás; végre egy *conservatorium*, melyben fiatal személyek rendszeres éneklésre s zenére ingyen taníthatnának, hogy — mint az egyik lap írta — „magyar művészeink az *opérák* köréből se maradnának hátra, miután ezek elmulasztása

Budapesten nagyon érezhető hiány lenne a nemzeti színpadon.'

Ebből látni, hogy meg volt már tervben, minek kivitele nálunk épen — harmincz esztendőbe került!

A budai színésztársaság, melynek élén igazgatókul Döbrentey Gábor és Fáy András urak állottak, igen kitűnő tagokkal bírt. — Neveket, minők Bartha, Fánicsy, Megyeri, Szentpéteri, Kantomé és Bartháné, még most is olyanokul említenek a színvilágban, melyeknek viselői mindeddig kipótolva nincsenek. — Laborfalvi Róza ,leányszszony'-t egy akkori critiens igen tehetséges, kezdő színésznőnek mond; Lendvayné (Anikó) Máramaros-Szigethen játszott s az ottani színésznők közt az első helyet vívta ki magának.

A fővárosban fejledezni kezdett nemzeti-ség s azon szilárdlelkű buzgalom, melylyel — mint fölebb említém — Pestmegye a színi ügyet fölkarolta s a közönség pártfogolta, azon kívül pedig lelkiismeretes

kezelés s — tiszta kéz lehetővé tette, hogy a budai színház a bérletekből főntartotta magát, s a megye, testületek s egyesek által nyújtott segélyezést nem kellett igénybe vennie. A szigorú pontossággal minden negyedév végén kiadott számításokból kitűnt, hogy az octoberi és novemberi jövedelem fölöslege teljesen pótolta a farsangi, valamint a hídnak kiakasztása miatt a színház gyérebbe látogatásából eredő hiányt is.

Kár, hogy az akkori két igazgató közül egyik sem él többé. Meg lehetett volna töltik* kérdezni, hogy' tarthatná föl magát a mostani nemzeti színház, úgy mint az akkori Budán, a maga emberségéből, s mikép lehetne a kegyelemfalat-ízű „sbventió”-t nélkülözhetővé tenni? —

Ugyanezen évben (1833-ban) indította meg Róthkrepf, később Mátray Gábor úr első magyar szépművészeti lapját: a „Regélő-Honművész”-t. Megjelent hetenkint kétszer s

meglehetősen számú előfizetője volt. A pártfogást megérdemelte hazafias buzgalmán kivid azon tekintetnél fogta is, hogy a külföldnek hasonnemű s idegennyelvű folyóiratait, melyek, bár csekélyebb becsűek voltak, kétszer annyiba kerültek, szerencsésen pótolta, s a magyar nyelv terjesztésének egyik nem épen jelentéktelen tényezője volt.

Ámbár a szerkesztő elismerésre méltó őszinteséggel kijelenté, hogy rendes munkatársainak most még egyéb tetteles hálával mint legfőlegb egy ingyenpéldánnyal nem szolgálhat, mégis akadtak s pedig jó hírben álló írók, kik lapjába csupa hazafiságból dolgoztak, s annak a vidéken előfizetőket gyűjtöttek. Ezek közt volt Kovács Pál, Miskolczi, idősb Zeyk János, s mások. Nagy Ignác egypár balladával s egy csinos novellával, Garay egy igen jól értekezéssel a .magyar táncz'-ról léptek a dolgozótársak sorába; ez utóbbi egyszersmind segédszerkesztője is volt a ,Regélő'-nek, s mint ilyen

húsz váltó forint rendes havi díjt húzott. Magam is megpróbáltam egypár verssel és adomával beköszöntem Mátray úrnál, s ha azok közlését ma már csak régi ismerettségünkkel vélem igazolhatónak, akkoriban bizonyosan nem volt senki, ki jelességükről jobban meglett volna győződve mint én. Különben az az érdeme meg volt Mátray úr lapjának, hogy a hidegséget, melylyel honosaink a szép-művészetek iránt viseltettek, lassankint eloszlatta, a hölgyekkel a magyar olvasást megkedveltette s az ízlést és nemzeti csinosodást előmozdította. Elhiszem, hogy az első években csak áldozattal lehetett e lapot kiadni, később — úgy gondolom — mégis kifizette magát; persze, hogy a tiszta haszon ekkor is csak annyi lehetett, melyért a mai időben egy lapszerkesztő alig tartaná érdemesnek csak egy hétig is fáradozni.

V.

Anyámnál csak pár napig mulattam. — Levelet vittem tőle Pozsonyba gróf Széchenyi Istvánhoz, ki az országgyűlés alatt ott időzött s köztisztelet tárgya volt. Anyám még leánykorából ismerte a nagy hazafit. Kövére 15. F. grófnőnél találkozott vele, s sokszor említé nekem, mily panicus félelmet gerjesztett mindig a fiatal, deli, vígkedvű gróf a kastély ájtatos falai közt, ha nénjét látogatásával „megörvendeztette.” Ilyenkor aztán a ház valamennyi nőszemélyeinek, az öregeket és rútakat kivéve, elzárkózva kellett maradniuk, míg „Pista gróf” el nem távozott ismét, s a levegőt szentelt vízzel be nem locsolták.

Midőn october közepe táján Pozsonyba érkeztem, a gróf még nem volt ott, s csak november végére várták oda. Nem késel

el — gondoltam magamban — s kezdtem magamat előkészíteni a jurátusi életre!

Három hét múlva (az 1833-ik év november 15-dikén) letettem Pozsonyban az esküt mint királyi táblai hites jegyző az ottani országház termeiben. Velem még negyvenkét fiatal ember is fölesküdü, mind eleven vígkedvű fiuk, kik a jelennel többet törődtek mint a jövővel, különben pedig, mint Stuart Mária, hiröknél sokkal jobbak voltak.

A nagy Vödriczen laktam 818-dik számú házban bizonyos Übelhagen nevű zenemes-ternél, kinek egy vén gazdaszszonya s egy fiatal leánya volt. Ez utóbbit Júliának hítták s azt a szójátékot csináltam reá: ‚diese Jungfer Übelhagen thut mir nicht ti bel belta-gen!’ (Akár Saphirnak is becsületére válhatott volna). Apja sohasem hagyta egyedül e kedves virágszálat; ha távoznia kellett őrizetét a vén sárkányra bízta. Elhihetik a nyájas olvasók, hogy ezen ellenörködést nagyon alkalmatlannak, s oly ‚solid’ ember

ellenében, minő én voltam, igen fölöslegesnek is találtam.

Ebédre több jurátus collegárnmal az ,arany szarvas'hoz mentem, hol tizenöt váltó forintot fizettem egy óra három tál ételért. — Különben az akkori viszonyokat tekintve, az élet igen drága volt Pozsonyban; elkértek lakásért és ebédért, vacsora és fülöstököm nélkül, havonkint ötven—hatvan váltó forintot, s különös ,force'-ot helyeztek abban, ha az úgynevezett ,Landtagsherr'-eket derekasan meghúzhatták.

Foglalatoságaim sokasága és sokfélesége nem igen szaggatta vékonyra erőmet és tehetségemet, s maradt elég időm picant kalandokra s mulatságos demonstratiókra, melyek közül az elsőket mindig egyedül, az utóbbiakat tömegestől szoktuk véghez vinni. Az ilyfele szilajkodásoknak legalkalmasabb helyül többnyire a német színház szolgált, melyben bizonyos Niczky gróf vezénylete alatt majdnem minden este volt egy kis ,jux'

vagy az igazgatóság vagy egyes színészek rovására: míglen az említett gróf azon gyanúba nem esett, hogy ezen „scandal“-okat az igazgatónő, Hochné aszszonyság egyetértésével a teli ház kedvéért arrangírozza; minek folytán azokkal a színházban lassanként fölhagytunk s folytatásukra más helyiségeket választottunk.

Meg kell még jegyezmem, hogy az ilyféle kihágások nagyobb mérvben csak a jurátusi élet kezdetén szoktak előfordulni, a mikor a fiatal ember ősei tűzhelyéről spékelt zseb bel jött a jurateriára s szilaj jó kedvében nem tudott megférti bőrében, míg a szülői „takarmányának élére nem vert, a mit a szó szoros értelmében lehet érteni, miután az arany- és ezüstpénz akkor még nem tartozott a mythosz világába s volt abból a fiatal embernek legalább is annyi a zsebében, a mennyit most a bankárok közbámulatra szoktak üveg alatt tartani.

Beh kár, hogy akkori hírlapirodalmunk

úgy szólván még csak csecsemő korában volt s nem találkozott köztünk egy vagy más újdondász vagy helybeli levelező, ki akkori országgyűlési életünk jeleneteiből egyet más tollhegyére vett, s azokat az utókornak átszolgáltatta volna. Pedig sok mulatságos s figyelemre méltó történeteket lehetett volna följegyezni, melyek közül némelyek nem mindig a szoros igazság mellett harczoló traditionalis hírek nyomán jutottak a későbbi idők tudomására, s eltorzított alakjukban legkevésbé sem voltak képesek a jurátusi élet iránt rokonszenvet költeni.

Nem mondom, hogy nem voltak köztünk, kik a jurátusi dévaj, sértegető kedvet vagy természetet ne vitték volna át később az életbe, az irodalomba is. Nem felejtettük el, hogy bajnok nép vagyunk, kik a görbe vasat nem czifraságul hordjuk oldalunkon, midőn később a literatúrában, melyben sem ‚municipium‘ sem ‚salvus conductus‘ nem volt, kiugrattuk a nyulat a bokorból s rádup-

láztunk csakúgy ropogott, vagy megragadtak azt a hatalmas fegyvert, melynek neve toll, s úgy megszabdaltak vele ellenünket, hogy három hónapig sem ült a zöld asztalhoz, ha ez csakugyan zöld posztóval vagy viaszos vászonnal volt bevonva. — Hiába, érzékeny nép vagyunk, s bár nem tagadhatja a világ — mert eleget hirdetjük magunkról — hogy érzéseinken uralkodni tudunk, azt mégsem kívánhatja tőlünk, hogy a szűnyogcsípéseket fölajdulás nélkül tűrjék. — —

Legkedvenczebb helyünk, hol összegyülekezni, tüntetéseket rendezni vagy egyéb pajkos teendőkről értekezni szoktunk. Hollinger kávéháza volt a sétatéren, majdnem szemközt a ‚zöldfa‘ vendéglővel. Ismerte e tanyát minden jurátus, s alig volt köztünk, ki azt éjfél előtt elhagyta s a játék molochjának több kevesebb áldozatot ne hozott volna. Fájdalom, hogy e tekintetben csak a ‚h o n a p á k‘ példáját követtük, kik néha

világos viradtig ültek a kártyaasztalnál, s onnan aztán egyenesen az országházba mentek a haza javáról tanácskozni!

Pedig eleget sürgették ők a nevelést, különösen a népnevelést, intették az ifjúságot jó magaviseletre, Hiedelemre, az időnek hasznos foglalatosságban töltésére; — de megfélekedtek arról, hogy a j ó p é l d a a legbiztosabb nevelésmód, s tetteinkkel tízszer rontunk, míg szavainkkal egyszer építünk.

Nem innét van-e, hogy a s ú j t á s o s b e s z é d e k ivadékról ivadékraátszállanak; de tényeket vajmi keveset mutatnak föl, mind a múlt, mind a jelenkor!

Csak létezett volna egyetlen egyesületünk, hol a közremunkálati szellem kifejlesztését megkezdhettük, s áthatva azon nagy elvtől, hogy a nemzetnek még homokhordójává szegődhetni is dicsőség, tett volna mindenki a mennyit tehetett: mily könnyen nélkülözhattük volna a kávéházi s egyéb tivornyákat, s tehetségünket és képességünket mily

egészen másképp fejleszthettük volna ki, hogysen a drága időt ily lélekölő s egész-ségrontó multságokra vesztegettük. megszokván azt a tétlenséget, mely özsze-munkálás helyett széthúzta s megszagatta erőnkét, s a kitűzött iránytól mindinkább eltávolított bennünket!

Egyébiránt alig ismertél volna reá e fa-lusi, kissé nehézkes, de fesztelen ifjak sere-gére, midőn farsangban a tükörsima viasz-kolt padolatok arabeszkeztett cserfáin mo-solygó, sima s módos uracsokká változott, kiknek képén azonban — mivel természe-tünkön akkor még a külföldi szokások máj-molása s a civilizáció ezen egyik sebe vérig nem ette magát — még mindig viszsztatük-rözte magát azon magyar őszinteség és nyílt-ság, mely, ha olykor kissé keleti származá-sukra emlékeztetett is, a mézes simaság elle-nében mégis e r é n y maradt.

Persze, hogy azóta sok megváltozott: emberek, elvek és nézetek. — A mi azonban

engem illet, nem restellem megvallani, miszerint azt a pezsgő szenvedélyt, mely a ,redout'-ban szintúgy mint az országház termeiben túlkapott bennünket, s néha oly fokra hágott, hogy a külföldi philister az arabiai vándorcsoportok közt képzelte magát, még most is elibe teszem azon ,számító' mérsékelt véralkatnak, mely a csárdást a városi vigardátan szintoly komolyan járja, mint a minő komolysággal kerít egy másik teremben széles feneket valamely dolognak, liogy megférjen rajta a keskeny épület! — —

Gróf S z é c h e n y i István november 18-án érkezett Pozsonyba. Midőn másodnapra a követek házába lépett, hol a legnépszerűbb szónokok Beöthy, Nagy Pál s Balogh tartottak épen beszédeket, zajos ,vivát'-tal (mit akkor még az ,éljen' helyett használtak) fogadtatott, a mi roppant népszerűségének világos jele volt. De alig volt széles Magyarországon férfi, ki e népszerűséget job-

ban megérdemelte volna mint ő. Létre hozta ő már akkor hazánkban a lóversenyt, mely első évben, 1826-ban, Pozsonyban tartatott, az állattenyésztő társaságot (most gazdasági egyesületet), a nemzeti casinót Pesten, melynek mintájára keletkeztek országszerte hasonlók majdnem minden nevezetesebb városokban, a magyar akadémiát, melynek fölállítására az 1825-diki országgyűlésen irodalmának egy évi jövedelmét, hatvanezer ezüst forintot adott. Ő törekvék előmozdítani a magyarországi gőzhajózást; ő pendíté meg a Buda s Pest közt építendő álló hídnak szükségét, a vaskapui szoros útnak szabályozását, mely 1834ben munkába is vétetett, a mikor a gróf annak királyi biztosává nevezetett ki. De mint író is különösen kitüntető magát nemcsak írmodorára, hanem az abban követett irányra nézve is. Tollából jöttek a ,Lovak'ról, ,Hitel', ,Világ', ,Magyar játékszín'-ről, ,A Buda és Pest közötti állóhíd' iránt a hídegyesülethez irányzott, s egyéb

munkái, valamint az 1831-diki július 24-kén Nagycenzenen a cholera idejében jobbágyaihoz írt s nyomtatásban megjelent atyai intései is. Mindenütt hol a közjó, a nemzeti becsillét forgott szóban, őt láttuk vezérül az annak előmozdítására munkálódók soraiban, bel- és külföldi lapok nem győzték eléggé regisztrálni s magasztalni honunk boldogítására szánt, időbe, egészségbe, s vagyoni áldozatba került törekvéseit: Pestvárosának választó tanácsa őt százados tagjának nevezte; Hontmegye képét életnagyságban saját költségén lefestette s gyűlési teremébe helyeztette; számos megyék táblabírói koszorújukba fűzték; Szeged városa, tekintve a haza zászlaja alatt a dicsőség terén, a polgári pályán pedig közhasznú munkálata által szerzett érdemeit 'polgári' címmel, s Fehérmegye rendei Erdélyben írói munkássága elismerésül arany tollal tisztelték meg, s e szép példákat követték később egyéb testületek és intézetek is, s vetélkedve ipar-

kodtak a hála és tisztelet adóját leróni, melyei ily nagy hazafi irányában magokat lekötelezve érzék.

Nem láttam öt gyermekkoromtól fogva, s képzelhetni, mily nagy hatással volt reám ismétli látása? Az egész ülés alatt nem bírtam róla szememet levenni, s nem kis aggodalom tölté be szívemet, ha arra gondoltam, hogy néhány óra múlva e nagy emberrel beszélni fogok.

S Széchenyi nagy ember lett volna, ha grófnak nem születik is. A nemes tett egyenlő rangra emeli a nagy urat és a parasztot: nem az, a kitől ered, ad annak becset, hanem igenis ő emeli föl azt, a ki azt elköveti.

Ülés után bejelentettem magamat nála. A Vödricz elején lakott. Kérdeztetett komornyikja által, mit akarok? Beküldtem neki anyám levelét s rövid idő múlva bebocsájtattam hozzá. Különös érzés lepett meg, midőn szemközt álltam e nagy férfiúval, kinek legközelebbi jövőm kezében volt. Végig jártatta

rajtam szemeit s szúrós pillantata a sűrű szemöldökök alól áthatotta egész valómat. Várni látszott, van-e még valami mondani valóm azon kívül, a mi a levélben állott? Lett volna, az igaz, de oly zavartan mondtam el, hogy a gróf a levél segítségével nélkül kívánságomat alig tudta volna kitalálni. Egyébiránt jó anyám szerencsés szószóllóm volt: a gróf rövid szünet után késznek nyilatkozott engem oldala mellé fogadni, egyelőre azonban koszt, lakás és fizetés nélkül, miután erről még Lunkányi jószágigazgatójával fog értekezni, kit csak a jövő hétre várt ide Czenkről. Meghagyta egyébiránt, jelentsem magamat naponkint nála, hogy munkásságomat előforduló esetekben igénybe vehesse.

Jurátus társaim, köztük Besze Jancsi is, kiknek ezen első találkozásom eredményét elbeszéltem, irigyelték helyzetemet s azon sokféle tapasztalásokat, melyeket e „lelkük bálványá”-nak oldala mellett magamnak szerezni alkalmam leend. Magam is hittem, hogy

csillagzatom jobbra fog fordulni, s fiatal lelkem különféle édes reményekben ringatta magát, melyeknek teljesülésére — mai napig várok.

A pók sokkal erősebb szálakat fon azoknál, melyekhez az ifjúság vágyait és kiváltságait köti.

Eljártam rendesen a grófhoz s megbízásait nemcsak buzgón, hanem örömmel is teljesítém.

Ezen első stádiumban azt irtani arámnak Egerbe, hogy az ő szeretetét s a nagy hazafi bizalmát bírva a legboldogabb embernek érzem magamat a világon.

Egy reggel azt hallottam a komornyiktól, hogy a gróf Angliába készül s néhány nap múlva útnak is indul. Különféle gépeket szándékolt Londonban vásárolni, melyek a Becs és Konstantinápoly közt célba vett rendszeres gőzhajózás létesítése végett a Dunán teendő munkálatokra szükségesek voltak.

Híre volt ezen külföldi utazásnak még mikor Egerben voltam; a pozsonyi körökben is sokat beszéltek róla, s ez volt, őszintén megvallva, egyik fő indító oka annak, hogy a grófnak személye mellé iparkodtam jutni. Bizton hittem, hogy e nevezetes utat vele teendém, s már élveztem gondolatban azon sokféle magasztos szépségeket, melyek ittas szemeim előtt föltárulni, s fogékony lelkemnek maradandó benyomást fognak szerezni.

Mindennap vártam erre nézve a grófnak felszólítását. Különösnek tetszett, hogy oly sokáig késik vele, s rendbe szedtem apró holmimat, hogy az utolsó perczben készületlenül ne találjon.

Nem volt nyugtom, s mivel a gróf még mindig hallgatott, elhatároztam magamat e lázas feszültségnek véget vetni. Bátorságot vettem tehát magamnak egy szép reggel, midőn a grófot éppen jó kedvében talál-

tani, hozzá azon „alázatos” kérdést intézni, lesz e oly kegyes engem Londonba vinni magával?

— Nagy szó, öcsém; válaszolt ő erre: nem viszek magammal senkit, mint Vásárhelyi inzsellér urat, mert az ily hosszú utazás sokba kerül.

Aztán, mivel látta, mily kedvetlen benyomást tett reám e tagadó válasza, összehúzta szemöldjeit s kissé vontatott hangon mondá:

— Egyébiránt tán lehetne segíteni a dologon, ha itthon hagynám — komornyikomat, ’s öcsém uram —

— A komornyik helyét pótolnám? vágtam fölindulva szavába, s érzém, hogy minden vér arczomba tolult.

A gróf észrevette a hatást, melyet e „lealázó” ajánlata reám tett, s ezt némileg szelídíteni kívánván, megnyugtatókig szólt:

— Fiatal embernek mindent meg kell próbálni, hogy magának tapasztalást sze-

rezzen; s csak kérdezze meg társait, van-e köztük, a ki ne tartaná szerencséjének egy gróf Széchenyi Istvánnak szolgálni?

— De nem csizmakefével és porozópálczával! felelék hirtelen.

A gróf erre élesen rám tekintett s kissé ingerült hangon mondá:

— Hja, barátom; szegény legénynek nem ülik büszkének, lenni!

S ezzel hátat fordított, s én mehettem.

Mód nélkül lehangolva voltam, midőn a házból kiléptem. Mily hamar mállottak szét fényes illuzióim s adtak helyet egy rakás komor reflexiónak Larochefancault ama mondata fölött, hogy „e g y nagy ember se nagy — komornyikja előtt’! Pedig meg kellett volna gondolnom, miszerint annak, hogy a nagyurak minden ranguk alatti egyénben csak parancsukra teremtett szolgákat látnak, kiknek ma az irónt, holnap a kefét lehet markukba nyomni, főoka azon körülményben

rejlík, mert születésüktől kezdve oly csúszó-mászó állatoktól vannak környezve, melyek rabszolgákká alacsonyítják le magokat, s az emberi önérzetet egyetlen kegypillantásért ‚párájuk’ mélyébe fojtják.

Fájlaltam, hogy a gróf engem is c látkörben mozgók közé sorozott, a mit, ha nem vártam is egyebet a nagy ú r t ó l, annál jobban csudáltam a nagy e m b e r t o l l

Akkor még volt, a mit csudálatra méltó dolognak tartottam; pedig már Horáo, Rómának legszellemdúsabb ‚gentleman’je, azt mondta egyik levelében: ‚nil admirari prope res est una Numici, solaque, quae possit facere et servare beatum.’

Ezen két szóban ‚nil admirari’ édes kedves földim! több bölcsesség fekszik, mint egy egész — chinai tanácsban; e két tartalomdús szavakban rejlik azon titok, melynek az Isten egypár választott teremtménye lelki jelenségét s mások fölötti uralmát köszöni. Ha semmin se csudálkozol, nem fogsz senki

cs semmi iránt vonzalmat érezni. — Sokkal jutalmasabb a világot gyűlölni mint azt szeretni. A ki szeret, annak kívánságai vannak; a ki gyűlöl, az maga magának elég: a gyűlöleten kívül, melyet keblében hord, nincs szüksége egy harmadikra; lelkének bálványja nem dűl özsze, mert nem imádott senkit; zord valóságra nem fog fölédredni, mert nem ringatta magát kellemes álmokban, s a semmiség rémképe nem fogja őt megijeszteni, mert az emberiség utolsó maradványa rég kihalt benne. — —

Harmad napra rá a gróf elutazott. Előbb magához hivatott, egy levelet adott jószáigazgatója Lunkányihoz azon meghagyással, hogy azt személyesen adjam át neki Kis-Czenken, hol az ottani kastélyban lakni, s őt, t. i. a grófot bevárni fogom, míg Angliából visszaérkezik. — Aztán kezét nyújtá s bizonyossá tett, hogy jó anyám kedvéért „a t y a i l a g“ fog rólam gondoskodni, s végre ezen szavakkal bocsájtott el magától:

— Ne törődjék vele, hogy nem viszem önt most magammal; majd megtiltja még esztendőre az utazást Zimony és Orsóvá között.

Ez hű históriája első találkozásomnak a nagy hazafival!

VI.

December 9-dikén elhagytam Pozsonyt és víg társaimat. Előtte való este búcsúlakomára híttam meg vagy egy tuczatot közölök Hollinger kávéházába, s azon boldog bitben váltam el tőlök, miszerint szerencsém talpköve oly szilárdul van lerakva, hogy azt semmiféle baleset meg nem ingathatja többé.

Másnap reggel Kismartonba érkezvén, jelen voltam a Majlandban pár héttel előbb meghalt herczeg Eszterházy Miklós pompás temetésén, melyhez hasonlót életemben ritkán láttam. Nem akarom annak részleteivel az olvasónak türelmét fárasztani, amúgy sem bírnám azokat históriai hűséggel elősorolni; de arra igen jól emlékezem, hogy gyönyörű nap, igazi tavaszi idő volt, s hogy az öszzsüggült hölgyek közt sokat láttam, kik e szép napnál is szebbek voltak. A temetést nagy-

szerű lakoma követte, melynél — elég tapintatlanul — az új uralkodó herczegre, Pálra, poharakat ürítettek s mozsarakat durrogattak, mit a várpiaczon hullámozó néptömeg riadó újjongásokkal fogadott. Még csak az hibázott, hogy este a várost ki nem világították s nagyszerű táncmulatsággal nem fejezték be — a nép ü n n e p e t .

Hat hónappal később (1838-diki január 26-dikán) jelen voltam Pál herczeg beigtatási ünnepélyénél is, midőn ő uradalmi kormányát átvette. Szintoly fénynyel ment ez véghez, mint apja temetési pompája. Fogadtatása egy birodalmában körutat tevő királyéhoz hasonlított. Megvoltak a diadalkapuk, harangzúgások, virághintések, dandárok, üdvözlő beszédek, taraczkdurrogások, dobpergések, az obligát, „vivát”-ok s a báméskodó népcsoportok. Csak a hivatalos újságírók meg az udvari f e s t é s z e k hiányzottak, hogy e hódolati jeleneteket ecsettel és írónnal megörökítsék. Legalább kiáltó ellen-

tétet képezhettek volna azon húmaradt kis sereghez, mely harminczkét évvel utánna a herczeg holt testét minden nagyobb pompa nélkül csendes nyugalomra kísérte! — —

Czenkre érkeztén a grófnak levelét azonnal átadtam Lunkányi úrnak. E jó urat előbb Liebenbergnek hitták, a grófnak nevelője volt, később jószágigazgatójává lett, megnevesítette magát, s lassankint oly szép vagyont szerzett, hogy Sopronmegye egyik leggazdagabb földbirtokosaihoz tartozott.

Már az igaz, hogy akkori időben a három Széchenyieknél (Lajos-, Pál- és Istvánnál) ‚directornak’ lenni majdnem fölért egy minis-
téri állomással, sőt függetlenségi s egyéb tekinteteknél fogva ennél még előnyösebb is volt. A director urak mind nevelőkből lettek azokká (Mátray Gábort kivéve, kinek, az állomás egy régibb collegája által már betöltve lévén, pályája végeztével a múzeumi könyvtárnoki hivatal, melyre a kinevezés mindig a legöregebbik Széchenyit, akkoriban Lajos

grófot illetve, kinek Károly fiánál Mátray nevelő volt, s még egy nevezetes, úgy halálám, húszezer forintra rugó pénzbeli összeg adományoztatok), s néhány év múlva ildomos gazdálkodás s jövedelmi forrásuk ügyes fölhasználása által oly kedvező vagyoni állapotra jutottak, hogy sorsukkal, mely őket a Széchenyi családhoz fűzé, teljesen megelégedve lehettek. Így egyike közülök, Ernuszt úr, gróf Pálnak directora, oly szerencsés gazda volt, hogy néhány évi szolgálata után urától ennek Szombathely mellett fekvő kies oladi jószágát tetemes pénzösszegért megvette s azonkívül örököseinek nem épen megvetendő vagyonkát hagyott. — Nem irigyelte tőle senki: becsületes úton szerezte: de áldott jó földesúr lehetett, ki tisztjeinek ily szép alkalmat nyújtott a meggazdagodásra!

Gróf Széchenyi István ezen alkalmat még az által is elősegítette, hogy gazdasági tisztjeinek azon összegeből, mely jószágainak praeli-

minált jövedelmén fölül megtakaríthatott, bizonyos „tantieme“-t engedett, mely „j u t a l o m“ cím alatt köztük minden év végével aránylagosan fölosztatott. Magam hallottam a czeni tisztartótól, Szalay úrtól, hogy ezen „jutalom“ a dirigens tiszteknél évenként néha öt hat ezer forintra, a „subalternus“-oknál pedig legalább is annyira rúgott, mennyi egy kilenczedik rangosztályú királyi hivatalnoknak egész évi fizetése lenni szokott. Az eszme a practicus Lunkányitól származott, ki azt a gróf helybenhagyásával ennek öszszes urodalmaiban életbe lépteié, ösztönt nyújtván ez által az érdekletteknek a gazdasági tudomány kellő kifejtésére s e téren szerzett ismereteik hasznos alkalmazására. Az igaz, hogy ezeknek tevékenysége a kilátásba helyzeti jutalom reményében fokozódott, de voltak esetek, hol ez a termőföld rovására történt, melynek ereje néha túlságosan kizsákmányoltatott, csakhogy a jutalom nagyobb legyen. — Nem mese a mit mondok, hogy a

grófnak, ha Czenken ebédelt, a tulajdon kertjéből asztalára került gyümölcsöt meg kellett fizetnie, miután ez is a procentuációhoz tartozott s Stepanek kertész uram sokkal takarékosabb s lelkiismeretesebb ember volt. semhogy egyetlen császár-körtével vagy pogácsa-almával megrövidíteni akarta volna a — j u t a l m a t.

Kérem, e tény a gróf egyenlőségi elveit tünteti-e föl inkább, vagy Lunkányi practicus eszét?

A szoba, melyet a director ár számomra az új kastélyban kijelölt, épen tőszomszédságában volt a grófi szobáknak. A felső emeleten egészen magam voltam; a házi szolga a másik udvarban lakott: ritkán láttam napjában többször, mint reggel, ha ruháimat jött tisztogatni s szobámat összetakarítani.

Kosztom a tisztartónál volt, ki egy szép feleségnek boldog férje s négy szebbnél szebb leánynak szerencsés apja volt. Igen jól mu-

lattam volna nálok, ha a tisztartóné asszony-ság kevésbé szerette volna férjét s leányai tíz, tizenkét esztendővel idősebbek lettek volna. Különben a tisztartó igen becsületes jó-ravaló ember volt, csakhogy feje tele volt mindig gazdasági dolgokkal, mikről igen szeretett beszélni, de a mi nekem sokkal kevesebb mulatságot szerzett mint neki; a pajtabíró pedig szinte igen buzgó gazda volt, azonban agglegény létére épen úgy unatkozott, ha én a szép leányokról kezdtem csevegni, valamint én is untam magamat, ha ő a trágya használatáról vagy a juhok ki teleléséről akart velem beszélni.

Nem tudtam volna, mivel öljem meg a napot? ha Lunkányi úr idején nem gondoskodik illő foglalatosságról. Tudta, hogy a gazdasághoz se kedvem se hivatásom nincs, de bölcsen következtetvén azt is, hogy ezen körülmény nem elegendő ok arra, hogy negyvenöt pengő forintnyi havi díjért azt nézzem csak, hogy' dolgoznak a többiek?

kezembe nyomott egy német magyarázatú ‚Sancrit’ szótárt azon felszólítással, keressem ki abból azon szavakat, melyek a magyarokhoz hasonlítanak, s állítsam azokat magyar és német magyarázatukkal együtt betűrendben össze. Úgy mondá, hogy a gróf e munkálatot a magyar tudós társaságnak szándékozik használatul átengedni azon esetre, ha ez — mint akkor szóban volt — hajlandó volna a külföldön megjelent, s nagy zajt ütött ‚Bibliotheca glottica’ kiegészítéséhez a világ minden holt és élő nyelvének egymáshozoi rokonsága kimutatására segédforrásokat nyújtani. A divathoz tartozott akkor a sanscrit nyelvvel foglalatoskodni, melyet alig értett ötven tudós egész Európában; a mi egyébiránt nem akadályozó, hogy légió számra növekedtek a röpiratok s tudományos értekezések, melyek írói Bohlennek ‚a régi indus ország különös tekintettel Egyiptomra’ című jeles munkája nyomán ritka kitartással s elismerésre méltó szorga-

lommal iparkodtak ezen ázsiai törzsnép történetét, államrendszerét, irodalmát s — művészetét a jóformán apathicus közönséggel megismertetni.

Nem tudom, elkészült e valaha e szótár, s van-e ennek nyoma a nagy férfiú hátrahagyott iratai közt? annyi bizonyos, hogy a munka, melyet reá fordítottam, nem igen fárasztott ki engemet, miután azon félév alatt, melyet Czenkön töltöttem, alig végeztem el az A betűnek felét. Meg voltam győződve, hogy a föladat erőmet és tehetségemet túlhaladja, s azért szükségtelennek tartottam ezt a szakadásig megfeszíteni. Azonban mégis dolgoztam, a hogy tellett és lehetett, részint időtöltésből, másrészt pedig, mert rösteltem a többi gazdatisztektől halani, hogy ingyen eszem a kenyeret s érdemetlenül osztozom a „jutalom”ban, melynek fejében december végén, tehát alig félhavi hivataloskodásom után, már nyolczvan váltó forintot kaptam.

Ez időben Pozsonyban egy közbostrányt okozott „pamphlet” jelent meg e czim alatt : „Beretválkozó tükör az új magyarok számára“ mely gróf Széchenyi Istvánt s több jeles honfit a legotrombább s legdurvább módon megtámadott, s hazafias törekvéseiket a legaljasabb gúnynyal illette. A szerző, bizonyos Ponorí Thewrewk József, nem átalotta nevét oly nyomorult firkának kölcsönözni, melynek minden sora ganajlétől bűzlött s a legelvetemültebb, cynismus ocsmány bélyegét hordta magán. Híre volt, hogy e czudar pasquillus Széchenyinek egy hatalmas ellensége biztatására jelent meg, kit a gróf egyik munkájában nem épen a legkíméletesebb módon megtámadott. A hír hazudott, mert a megtámadott sokkal nemesebb ellen volt, semhogy a bántalmat, ily himpeller irodalmi házalókkal szövetkezve, akarta volna visszatorolni.

Lunkányi engem ez elmeporontyra figyelmeztetett, s mivel akkor már a „Regélő”-be

egypár verset és adomát írtam, tehát már ‚hírnevet’ szereztem magamnak, fölszólított, hogy azt az egyik vagy másik lapban megczáfoljam. Első tűzben neki is gyürköztem a munkának, ámbár őszintén megvallva nem igen bíztam critikai tehetségemben s tartottam attól, hogy a czáfolattal nem kevesebb kudarczot fogok vallani, természetesen más értelemben, mint a házalló törökzsídó, kinek tükrét critica helyett tán jobb lett volna mogyoró-olajjal megfuttatni: később azonban mind én, mind Lunkányi úr jobban meg gondoltuk a dolgot, s azon meggyőződésre jutván, hogy a grófnak nem nagy szolgálatot teendünk, ha ez aljas karczolatnak érdemén fölül nagyobb jelentőséget tulajdonítunk, a bonczoló kést ismét félretettem, s critikai renommé-mat szerencsésen megmentettem.

Elég sajnós, hogy minden, a mi nagy és kitűnő, a kislelkűeknek, kiknek parányi velejük nem képes azt felfogni, gúny és becs-

mérlés tárgyául szolgál, s igenis ismeretes dolog, hogy az otromba tömeg minek sem szokott mohóbban neki esni, mint annak, a mi magasztos. Tessék egy Phidias vagy Canova kezeiből kikerült remek művet a piacon fölállítani, bizonyos lehetsz, hogy azt rövid idő múlva már száz semmirevaló naplopó bemázolta s öszszekarczolta. Ily sorsban részesülnek a nagyemberek tettei is! Lehetetlen egy nagy embert a korlátolt ész és erkölcsiség piaczi rőtével mérni: ‚a törpének vérté nem illik egy óriás testére,‘ mondja Fiesco, s szintoly kévéssé lehet azon szúk és törpe formákat, melyekbe eszünk, ere nyűnk s igazszágszeretetünk burkolva vau. egy világreformátor óriási szellemére illeszteni.

Maga gróf Széchenyi az említett gúnyirat szélére ezt írta saját kezével: ‚Jeles compare à certains mouchérons, qui vont déposer leurs oeufs dans le derrière des plus

beaux chevaux: cela ue les empêche pas de courir.' *)

Sok ily találós jegyzetekkel volt ellátva még több munka is gazdag könyvtárában. Nagy részét azoknak följegyezgettem naplóm számára, mint olyanokat, melyek legbiztosabban jelzik a nagy ember lelki hangulatát s gondolkozási irányát.

Ugyanazon időben jelent meg Werfernél Kassán egy az előbbihez hasonló pasquillus e cím alatt: „a nyelvprity,” melynek ismeretlen szerzője szintoly boszús agyarkodással, mint Thewrewk, kelt ki a jelenkor írói ellen azon hallatlan vakmerőségért, hogy az egyszerit magyar nyelvet új, szerinte erőszakkal kigondolt, Isten tudja mily agyafúrt koponyából került, czikornyás és nyelvficza-

*) Egy más valaki, kit a pamphlotista hasonlókéj-en megtámadott, e rövid elmés epigrammal torolta vissza annak szemtelenségét:

„Hiába törekszel T h e w r e w k,
Nem lesz a te neved e w r e w k.”

mító, idegen és képtelen, tarka bőrbe szőrbe öltözött szavakkal' megtoldottak. 'A mi régi jó és eredeti, az ne b á n t a t ó d j o n monda a derék férfi s csodálta a honnak béketűrését, mely eddig elszenvedte, hogy né-mely firkászok a nemzet ilyenén sértése bűnében még szabadon lélekszenek. Akadtak, kik ez idétlenséget czáfolatra méltónak tartották. Széchenyi, a kin, mint a 'Jelenkor' akkori fővezetőjén, a pamphletista hasonlóképen egyet rúgott, csak azt a megjegyzést tette, mikép e piszkos bántalmaknál Phaedrus oroszánjának sorsa jut eszébe, midőn az e panaszra fakadt: 'bis videor mori' F a l k barátom gróf Széchenyi Istvánról írt remekművében kiemelte annak vallásosságát is, s ezt a Széchenyiek 'családi hasonlatosságá'nak nevezi. Saját tapasztalásom s a főnemlített jegyzetek nyomán, ezt csak azon megjegyzéssel kívánom kísérni, miszerint ezen vallásosság igenis meg volt nagy mértékben a Széchenyi-családban, de István-

nál, ki soha és semmiben sem volt a formalitások embere, távolról sem fajult azon rajongássá, mely nővérei közül az egyiket a kolostorba, a másikat a jezsuiták karjába űzé! Nem bizonyítanak ez ellen a trappisták zárdájában Wesselényivel töltött napjai s vezeklési ‚curiosum’-ai sem, s hajlandó vagyok azokat oly fiatal s életvig uracsnál, mint akkor Széchenyi volt, inkább csak pillanatnyi szeszélyes rohamnak s picant időtöltésnek nevezni, mintsem hogy fenebbi tulajdonait tekintve, föltehetném róla, hogy buzgóbban szerette volna csókolni a feszületet, mint a szép leány arcját.

Engedje meg tisztelt barátom s a nyájas olvasó, hogy állításom bebizonyítására egy csalhatatlan auctoritásra hivatkozhattam, t. i. magára a grófra, kinek főnemlített jegyzetei közt egyetlen egyet sem találtam, pedig majdnem százat jelöltem ki azokból, melyből az, ki Széchenyi Istvánt személyesen nem-ismerte,

az említett családi hasonlatosságra ráakadhatna.

Íme a sok közül egypár példa:

Gödschenél Meissenben s Wigand Ottónál Pesten az akkori időben ily című munka jelent meg: „Der entlarvte Jesuit; dargestellt von Alvensleben” melyben a szerző a jezsuitámul rövid történetének előrebocsájtása után e rendnek szabályait s életelveit világosabb áttekintés kedvéért 183 §-ban öszszefoglalva laicus olvasóival megismerteté. — A gróf ezen paragraphusokat röviden „az ördög breviáriuma”-nak keresztelte, s a könyvnek zárszavai után, melyek mindenkit, a ki hazáját és fejedelmét szereti, harczra szólítottak oly rend ellen, melynek legfőbb s egyetlen zsinórmértékül az *ö n h a s z o n* szolgál, ezt írta: „das können sich manche Leute ad nótám nemlien.

Továbbá egy Lipcsében ugyanakkor Reinsch könyvkereskedésében e pompás cím alatt: „Die grossen Naturbegebenheiten unse-

rer Tage, erklärt aus den Weissagungen der heiligen Schrift, oder die Zeichen der letzten Zeit, verglichen mit den Zeichen unserer Zeit. Ein Wort an die gesummte Christenheit!’ közrebocsátott röpirat hátlapjára a gróf a következő sorokat írta (egy részét magyarul adom, de az egész németül volt írva): ,Szerző elhallgatta nevét s ez kétség kívül a legokosabb az egész könyvben. A baglyok, denevérek, macskák, scorpiók, vakanokok s egyéb ilyféle szeretetreméltó ,állatok’ (németül ,Vieh‘) irtóznak a világságtól. Így cselekesznek a jelen idő hamis prófétái is. Nagyon szeretnék a világnak a régi ostobaságot és a régi babonát föltukmálni, hogy aztán mint a dongó legyenek a dögből élösködhessenek, ha nem félnének az egészséges ész ostorától, mely a tulajdon nyomorúsága bitófájához lánczolt csordát irgalmatlanul elkorbácsolandná. Az ily firkák csak vén banyák-, apokalyptikai héringek- s megbukott pletykanénikéknek valók s azért

sokkal helyesebb lett volna e bolondházi nő vénynek a következő címet adni: ‚Die grossen Narrheiten unserer Zeit, gedeutelt und herausgezlichtigt aus den Dunkelheiten der Apokalypse, oder die Dummheit der letzten Zeit als Gegensatz zur Vernünftigkeit unserer Zeit. Eine Blasphemie für stupide Heuchler und Frömmeler, die sich für Christen halten, und ein Narrenschnack zum Ergötzen der Vernünftigen, die in der Aufklärung wandeln und wirken.‘

Vége, mivel ‚omne trinum perfectum‘ még egyet azon nevezetes ‚glossák‘-ból, melyek a grófnak véleményét valamely könyvről, melyet olvasott, oly éles és praegnans módon szokta mindig kifejezni.

Azon hóbortos felszólításra vonatkozott az, melyet az akkori időben csudatevőnek híresztelt Hohenlohe herczeg keresztény Júliáihoz' intézett s mely e három fejezetből állott: a) Warnung vor den Halbgelehrten und Vielgelehrten, welche die Religion ver-

werfen; b) Warnung vor Denk-, Schreib-, Lehr-, Druck- und Pressfreiheit, und c) Warnung vor Scheu des Gottesdienstes und vor Hass gegen die Diener der heiligen Religion.“ Széchenyi a czimlap üresen maradt helyére csak ezt jegyzé föl: „Ein viertes Capitel scheint zu fehlen, nähmlich: Warnung vor Pfaffengeschwätz, Dumm-macherei und Wunderthätigkeits spectakel.“

Úgy gondolom, hogy a főnebbiek után azt a bizonyos családi hasonlatosságot kissé nehéz lesz föltalálni, főkép ha tekintetbe vesszük, hogy gróf Széchenyi Istvánt nem olyannak ismerte a világ, ki máskép ír t, mint a hogy é r e z n i szokott. — —

Hasonló élvezetben, mint a könyvtárban, részesültem a gróf írószobájában is, melyhez szabad bemenetem volt, s hol üres óráimat legörömeztobb töltöttem. — Mily tömérdék kincsre bukkantam itt a széthevert papirosok közt, s mily sokszor kívántam magamnak ezer kezet, hogy megmenthessem annak egy

részét az utókor számára, melyre nézve az aligha örökre el nem vezett.

Sajátságos világban leltem itt magamat; merőben különbözött attól, mely előttem megnyílt, ha e szent magányból kiléptem. Körüllengett a nagy férfi szelleme s egészen más emberré változtatott, mint a minő a többiek társaságában voltam. Meglehetni véltem hazám legjelesebb fiát a hon javáért szüntelen fáradozó működésében; hallottam lelkének magosabb szárnyütését, midőn túlemelkedett az ezerféle akadályokon, miket ármány és irigység gördítettek útjába; behangzottak a csendes lakba a varázsszavára fölszabadult ipar és művészet örömhymnuszai; s lehullani hallám a nehéz lánczokat, melyek a fejlődési vágyat, minden nemesebb és magaszosabb törekvést lebilincselve tartottak.

Ah, mily boldog voltam én ezen szép és fölséges eszmevilágban!

Sohasem tartoztam azon alázatos léhűtőkhöz, kik a nagyuraknál mindent, még leg-

közönségesebb tetteiket s legmindennapibb nyilatkozataikat is, bámulatra s dicsőítésre méltónak találják, s őket azon herczegfihez hasonlítják a mesében, kinek minden szónál, melyet kiejt, gyöngyök és gyémántok hullanak a szájából; de Széchenyi, alig hogy első munkáját elolvastam, már leghőbb tisztelem tárgya lett, s e tisztelet mindinkább fokozódott, minél közelébb jutottam e nagy férfiú szellemi ismeretségébe, mi által még annak gyöngéi is, melyek nélkül ember nincs, erénynek tetszettek. — A nagy tömeg el van ragadtatva, ha az ily méltóságos arcz mosolyra fakad, s tapsol, hogy majdnem görcsöt kap tenyerében, ha e mosolygó száj megnyílik, hogy bizonyosságot adjon félisteni léteieről: pedig a valódi nagyság, s ilyennek szerettem képzelni azt is, melynek szellemi körében forogtam, nem szorul ily piaczi ki-tüntetésekre s a hódolat jeleivel egészen másutt kivan találkozni, mint az ordító se-regben! —

A dolgozó szoba mellett volt a gróf hálószobája. Oly egyszerű volt, mint egy közönséges vagyonosabb polgáré. Az ágy fölött egy görög hölgy arczképe függött, oly csodálatos szépségű, hogy érákig álltam merengve előtte. Mint szolgámtól hallám, a gróf is így állott sokszor a kép előtt, s rendesen komoly hangulatban szokott tőle távozni. Hihetőleg e tündéri vonások, mint a voltai oszlop, felköltöttek benne rég meghalt gondolatokat és történeteket, s minden ütésnél egy-egy morzsa emlékezetet tördeltek le s vetettek hallgató kedélyébe.

Mily színbe mártsam én a földi ecsetet, hogy méltólag fessek e Madonnaarczot? Az éden kertjéhez hasonlított az, hol virágokként fakadnak a mennyei érzelmek, s hol átszellemült pillantatok mint a Hesperidák almái hullanak alá. Szeretnél volna előtte letérdelni s feszült figyelemmel várni, míg ajkai megnyílnak, hogy a menyországnak, honnan e

tündérlény származott, csudáiról beszéljen veled.

Hadd mondjam el e kép rövid történetét, a mint azt anyámtól hallám, s a mely regeszerepése miatt annyira emlékezetembe tapadt, hogy a legkisebb körülményt sem felejtém el abból: valamint eleven képzeleterőm még most is látja azt a mennyei szempárt, mely mint két ragyogó csillag kelt föl az arcznak égövén, s a koromsötét haját, melynek minden szálát a színes üvegtábla buja villáma aranyfonallá változtató, mely ezernyi gyűrűkben omlott le a hófehér váltakra s merült el a kebel zajgó hulláimban. — —

Tizenhat éves volt a tavasz édes vágyat költött szívében, melyet nem birt többé elfojtani. Érezte a magánosság kínait, ha azt a remény s nem az emlékezet kíséretében keressük föl, s álmvilágát oly lényekkel kezdé népesíteni, melyeket szeretett, mert gyermekei voltak.

Vajon mit keresett ő? Ezerén kortársnéi

közöl szint ily helyzetben vannak, s néha csak a véletlen s nem a szem választ helyettük. Az évek ezen veszedelme nem az érzés természetszerű fölébredésében, mely nélkül az emberi szív merész szökéssel repülné át a szép de mérges virányokat, hanem a helyzetben fekszik.

Szokás honában, hogy a szerelmes leány az újévnek első órájában az utczára megy. megkérdezni a sorsot, ki fogja őt nőül venni? A babona azt mondja: „az első férfi, a ki elébe jön, fog egykori élettársa lenni.”

Így történt ez vele is. Lelke a gondolatok széles országában tévelygett: szemei csak azt kérdezték, kit fog találni, nem pedig, hogy az lesz-e ő, a kit keresett?”

S midőn az új évnek első órájában kilépett a házból, egy deli ifjú jött elébe, ki apját, a révészt kereste, hogy szállítsa őt át a folyó túlsó partjára.

A fiatal hölgy megdöbbenve nézett a szép ifjúra. Ő volt az, kit álmaiban látott

alakja, mozdulata, minden pillantata ismerős volt előtte, s kevés hiányzott, hogy nem kérdezte tőle, hol maradt oly sokáig?

E nyelvet érti az egész világ, s értette azt *a deli ifjú is, habár görögül nem tudott*. Beszélt helyette a szem és a szív: ezeknél pedig jobb tolmács az egész világon nincsen.

Természetes, hogy az ifjú nem sietett a folyam másik partjára jutni. Megegyeztek ők hamar a praedestinatio tanai fölött, s hitték, hogy egymás boldogítására vannak teremtvé.

Napok és hetek múltak: az alkalom még nem kényesztette el őket annyira, hogy érzelmeiket ellankasztotta volna. A vágy, melytől az ifjú egy pásztoréra után égett, hasonló volt a kétértelműséghez, mely a fiatal szűznek keblét megszállta, ha a szeretett ifjú közelében lehetett.

Egy délután sötét fák árnya alatt ültek. Mint kétfelé osztott villámsugár, úgy csüngtek ők egymáson; lángban úszott minden

körülöttük, s a lemenő nap sugara, mely a fáknak ágai közt belopódzott, a finom porzemeket mint csillogó gyémántokat tánczoltatá a meggyült levegőben. A föld ingott lábaink alatt; az érzékek elrabolták a lélek eszméletét, s a zajgó természet óriási erővel fojtott el minden józan gondolatot

Midőn a hölgy eszméletre jött: az ifjú távol volt tőle. Az érzéki ittasság azon ményben hűtötte le őt, a minőben a leány hajlandóságát iránta növelte.

Nem látta őt többé: a távozó ifjú magával vitte nyugalmát és boldogságát. — Felejtve hitte magát az által, kinek ő álmaiban túlvilági lény gyanánt jelent meg: pedig csak azon átkos előítéletnek lőn áldozata, mely kegyetlenebb mint a kielégített szenvedély, s áthatlan választófalat húzott a gróf és a révész leány között!!

VII.

A napnak többi részét egy hajdani iskola-társamnál Niesner Gusztávnál töltöttem. Hadnagy volt egy Czenken állomásozó nehéz-lovas-századnál; jó barátom s épen oly vígkedvű fiú mint én. Apja az ezredes Sopronban lakott, kissé kemény ember volt a ‚front’ előtt, de otthon a legnyájasabb háziúr, kit képzelni lehet. Ha időnk engedte, berándultunk az egy órányira fekvő városba, hol vagy barátom apjánál, kinél többnyire nagy társaságot találtunk, vagy egyéb ismerőseinknél igen jól mulattunk mindig.

Este elmentünk a színházba, természetesen a németbe, mert Sopronnak, mint ma a gyar városnak, akkor sem volt, úgy mint most sincs, magyar színház. A társaság tűrhető erővel, kivált csinos nőkkel bírt,

s aránylag a legolcsóbb mulatságot nyújtá: egy páholy négy személyre másfél forint s egy zártszék nyolcz váltó garas volt. — Az igazgatót W i l l i -nek hitták: nem rosszul játszott, csakhogy a ‚so!‘ helyett mindig ‚Sulk’-t mondott, s nem elégedett meg soha egy negatióval, hanem mindig azt mondta: ‚keiner nicht.’

Az előadás után vagy haza kocsikáztunk Czenkre, vagy a ‚magyar király’nál maradtunk, hol barátom tisztársaival az ebédlő teremben néha világos napra viradtunk.

Kezdtém a különbséget ezen életvidám körök, s azon a tyúkokkal fekvő és kelő csendélet közt tapasztalni, melynek világa a konyhakert sövényei közé van szorítva s társalgási szelleme a kukoriczafosztásnál fejlődik ki!

E vidám, gondtalan életet megzavaró azon szomorú hír, hogy anyám újra veszélyesen megbetegedett s engem látni óhajt. — Azonnal útnak indultam hozzá, s két nap

múlva ottlétem után utolsó fohászat lehelte ki keblemen.

Ugyanazon halom alatt nyugszik a somogyvári temetőben, mely atyám s Luiza nővérem hulláit takarja s mely később még a helybeli plebánust, az én kedves Pál bátyámat is, családom legjobb barátját, sötét üregébe fogadta. Egyszerű kőkereszt, a temető közepén, jelöli a helyet, hol e legőszintebb s legdrágább barátim nyugosznak.

Tudom, hogy a falu lakói kegyelettel őrzik még most is kedveltjeim emlékét, s az apák benső részvétellel mutatják meg fiaiknak a helyet, hol azok, kik jóltevőik voltak, az örök álmát aluszzák.

Így hal meg az ember falun, siratva ennek örege- és ifjától, kik elkísérték őt a béke országába!

Nagy és népes városokban, hol önzés és gyönyörvágý foglalja el az első helyet az emberi szívben, alig nélkülözik pár napig az egyes embert, ha meghalt. Tekintélyes

személynek halála csak újdonság, melyről három napnál tovább beszélni nevetség, s a legközelebbi rokonok csendes panasza észrevétlenül vész el a zajos sokaságban! Valamint a méhek halottjukat a zszibongó köpiiből kiviszik s érzéketlenül elvetik: úgy tűnik el a halott a munkás életből s a feledés semmiségébe esik. „Ő meghalt!“ a mi anynyit tesz, hogy megszűnt üzletét folytatni, a bureauba vagy a börzére járni, s társaságokban s nyilvános helyeken megjelenni.

A falusiak minden halottban ismerősüket látják, kihez közelébb állottak az életben, s részvéttel válnak el tőle; midőn a városiakban az ismeretlen hulla részvét helyett csak kellemetlen érzést ébreszt, mert arra emlékezteti őket, hogy a víg élet elenyészik! —

Pár hónap múlva e szomorú esemény után meghalt nagybátyám is Margitán Huszt mellett, hol esperes volt. Már „Őszinte vallo-másaim“-ban említém, hogy önző és szívtelen ember volt, ki jó atyámhoz csak névre ha-

sonlított. Midőn élt, azt monda, hogy csak holta után fog rólam gondoskodni, s mégis azt kívánta, imádkozzam érte, hogy sokáig éljen.

Gazdag papnak hírében állott az egész vidéken, s mivel tudták, hogy egyetlen örököse vagyok, szerencsés embernek tartottak. A füst mindenesetre nagyobb volt, mint a láng: valamint azt igen sok dolognál lehet tapasztalni a világon.

Az egész örökség alig állott egypár ezer forintból, a nagyobb rész a — gazd'aszszony-nak jutott. — Huszonöt év előtt csinos menyecske volt, mit nagybátyám igen jól tudott, s a minek tudata nekem sokat ártott. Azóta nem voltam különös nagy barátja a — tudományoknak!

Tehát — mint említém — örökségem igen csekély volt, azonban, mint alább látni fogjuk, engemet mégis oly kincsnek birtokába juttatott, melyet a mily d r á g á n ad-

nak el, oly olcsón szoktak gyakran megszerezni: értem a f ü g g e t l e n s é g e t !

A gróf 1834-dik évi május 5-dikén jött vissza Londonból, azon ország székvárosából, melyet ,úgy szeretett, mint az egészséges ember az életet, s mely tetteinek anyja, neve és jelszava lett.’ Jellemzőleg mondák róla, hogy mióta ő Angliát ismerni tanulta, gazdag, majdnem kifogyhatatlan férfi erejét csak arra fordítá, hogy a haza földjéből angol eszményképeket teremtsen ki. Ha Széchenyi egyebet nem tett volna, mint hogy szárazföldi collegái számára magával hozta Angliából azt a tant, miszerint ,az aristocratia ugyan támasza legyen a trónnak, de tulajdon támaszát ne a trónnál, hanem a népnél, ne a göthös előítéletekben, hanem practicus hasznosságban keresse ezen érdeme már elegendő lett volna arra, hogy a felejthetetlen férfiú emléksobrát tetőtől talpig megaranyozzuk.

Kezeimbe akadt egy régi német újságlap, mely Széchenyinek fiatal korában Londonban

töltött napjaira emlékezvén, sok mulatságos s egyszersmind tanulságos adatokat is közöl annak ottani élményeiből, melyek híven festik a benyomást, mit az angol élet és szokások rokonszenvező kedélyére gyakoroltak.

Nem lesz tán érdektelen — mivel épen e themánál vagyok — egypárt közülnök a nyájas olvasóval is megismertetni. Tudom, hogy azok sokkal jobban fogják figyelmét lekötni, mint apró kalandjaim, melyek e nagy férfín cselekedetei ellenében jelentéktelen apróságokká törpiülnek.

„Az első reggelt — így beszélt el a gróf társas körökben első megérkezését a világ városban — morogva és káromkodva töltöttem el. Korán jöttem s egyik vendéglőtől a másikig kocsiztam. Valamennyi zárva volt. Valahára, hét órakor reggel, egyet nyitva találtam. Ez az óra, mondák nekem, melyben a jövevényeket az angol vendéglőkben befogadják. Hét óra előtt senkit sem eresztenek be, ha még annyit akarna is fizetni. Eleinte

ez igen kisvárosiasnak tetszett, de miután később a vendéglőnek magam is lakója lettem, e szokást nagyon practicusnak találtam. Arra nézve, a ki kün van, persze hogy kényelmetlen lehet, de annál jobban esik a benlakónak. S ez mégis a főszemély, nemde? Ennek aztán álma és nyugalma biztosítva van. A szárazföldi szállodák cinismussal telvék, mert vendégeik nyugalmaát az éjnek majdnem minden órájában megzavarják, azon nyugalmaát, melyet drágán megfizettetnek velök s aztán megfosztják őket tőle. — A szárazföldi vendéglőben az érkező az angolban az érkezett vendégektől húzzák a hasznot. — Nekem az angol jobban tetszik; azt az érzés költi az emberben, hogy oly országban van, hol az emberek kényelméről gondoskodnak, mert t i s z t e l i k őket.’

Egy ízben szó volt arról, mily regényes postakocsin utazni s mennyi költőiség fék szik a postásíp harsogásában holdvilágos éjjel! A gróf erre azt jegyzé meg, hogy az

angolok a postasípót oly számárságnak tartják, mely ‚poezis’ helyett csak nevetség és bozankodás tárgyául szolgál nekik. A német postakocsist valami tengeri csodának nézik. Kezében a gyepelő, szájában a ‚mázsányi’ nehéz pipa, oldalán a súlyos bádogsíp: a ticzkó úgy néz ki á peu prés mint egy bolond. ‚Az angol mindenben egész: a kocsis legyen kocsis de ne hangversenyadó.’ —

Liebig ‚cultura’-mérlege ellenében, melylyel ez a szappan használata után akará meghatározni valamely népnek művelődési tokát, a gróf a v a s nak fogyasztását szokta fölhozni. ‚Angliában — úgymond — egy főre’ 110, Oroszországban csak 14 font vas esik. A szappanhoz semmi közöm. Ennek Angliában, legalább a gyári városokban, nem a nagyobb tisztasággal, hanem azon sokkal nagyobb p i s z o k k a l van dolga, melyet a kőszénnek használata okoz. — Egy londoni koldus mindennap tiszta inget vált, a német tudós ezt sokszor csak minden hé-

ten teszi: e szerint tehát a német tudósnak h é t s z e r neveletlenebbnek kellene lenni, mint a londoni koldusnak. Ezt ,b á r ó‘ Liebig úr bizonyosan nem vette figyelembe — tanulószobájában.’

Ily alkalommal aztán szeretett a gróf valamit a ,germán pedantism’-ról mormogni, oly kedvencz kifejezés, melylyel nem szokott épen fukarkodni.

Pückler herczeg ,utazási emléke’ét is gyakran bonczkés alá vette. ,Ha ő herczegségének, úgymond, a northumberlandhousi corps de logis lépcsőzete anynyira imponált, miért nem méltóztatott magát kissé körülnézni Gödöllőn Grassalkovichnál? Láttam Warwickcastlet is Guy tornyával. Nagyszerű az igaz, de végre mégis csak egy ,congeries lapidum’ melyre kár volt a herczegnek huszonöt oldalnyi leírást pazarolni. — Szeretném neki megmutatni Hunyad várát Erdélyben. Hanem a keletre nem igen szeretnek ezek a jó urak jönni. Hát még a kép-

tár Warvvickcastle-ben! Már ezt csak távúiról sem lehet ám az Eszterházyféle képtárhoz hasonlítani! De még a Davonstirehouse-i vagy Sionhouse-iakat sem! Van egy pár jó darab köztük, a többi mind műárusi ,humbug’!

Szerette a gróf Angliát és Magyarországot, a hol csak lehetett, egymással összehasonlítani. E mellett azonban mégis sikerült neki azon kényes ,pas’-t, melyet Napóleon bizonyos két szélsőség közé állított, legtöbb esetben kikerülni.

Midőn Széchenyi István Angliába jött, a .dandy’ divat typusa már Byron világfájdalmának szagatottsága volt, de javában élt még a közelmúlt ,fashion’ traditiója is: a szép B r u m r n e l feszes eleganciája, a buja fejedelem, Európa első ,gentleman’-je s adóságcsinálója ,high life’-je, költőietlen ,brandy’-szomja s szépségideálja ismeretes jelle gével a háromszoros *f*-nek: fát, fair and fourty’ (kövér, szépecske és negyven éves).

Mily gyakran lehetett aztán a nagy világban ezen ellentétekre bukkanni! Itt egy holdvilágsápadtságú s diaphán ‚exccntrice‘-el kellett rajongni, ki tíz év óta élt Byronnak egy ‚jó reggel‘-étől; amott a vén Conyngbam lady tipegett, a múlt század arszlánnője, ki a regegyes fiatalság álélt lelkének e tenyeres talpas ‚bon mot‘-t hányta arczukba: ha egy oly nyomorult teremtés tévedne házamba, minő a plátói szerelem, azonnal kidobatom azt kapusom által. — Az egyik teremben az idegek, a másikban még a hús és a vér voltak divatban. Emitt a ‚lady‘-k oly légiék voltak, hogy a ‚fashionahle‘ mielőtt belépett, kivette a rózsát gomblyukából, mert elájultak annak illatjától; amott meg oly anyagiak, hogy mint Mojzesnek a Jehovát csak hátulról lehetett őket megnézni. Élt még akkor Kutland herczegnő is, ki a ‚cul de l‘aris‘-t a divatos ‚acther‘ ellen állhatatosan védvén, kellemeinek természetes nagyszerűségét különféle mesterséges szerekkel oly

pazarul támogató, hogy Brummel e fölkitas-
sa! állott meg egyszer előtte a tánczterem
közepén: „az Istenért, kedves herczegnő,
önt prés alá kell tenni; tessék hátulról
kimenni a teremből, mert ilyesmit lehetetlen
már többé előlről megnézni.

Elég ennyi. A nyájas olvasó ebből kita-
lálni fogja annak értelmét, mikép tanulta
meg Széchenyi István a divatvilágnak, mely-
nek uralma fölött akkoriban oly két szélső-
ség harczolt, mint Byron s IV-dik György,
közepébe löketve erejét ezen oldalról is
gyakorolni, s hogy’ fejlődött ki benne
egyszerre azon remek ügyesség, mely jel-
leme és tervei kivitelére nézve később oly
nem eléggé nagyra becsülhető nyereménynyé
vált. — —

De „liceat magna componere parvis” azaz:
térjünk vissza a magam csekély személyére.

A gróf, mint fölebb említém, 1834-ben
május 5-dikén megjött Londonból, s még
azon nap lerándult Bécsből Czcnkre. Este

magához hívatott s pár jelentéktelen levelet íratott velem néhány pesti ismerőseihez, kiknek megérkezését tudokra adá, s Pestre való lemenetelét legközelebbi időre kilátásba helyezé. Később az elkészült iratokat aláírta, meghagyta, hogy küldjem el azokat a postára, s ‚kegyes’ fejbiczczentéssel értésemre adá, hogy mehetek.

Másnap azon hírre virradtam, hogy a gróf már korán reggel visszament Bécsbe, honnan pár nap múlva Pestre s később Orsovára szándékozik utazni, hol valószínűleg az egész nyarat tölteni fogja. Kérdeztem Lunkányi urat, hogy hát velem mi történik V Azt válaszolta, hogy erre nézve be kell várni a grófnak intézkedéseit, s midőn megjegyezni bátorkodtam, miszerint kissé furcsának találom, hogy ő méltósága erről személyesen nem értekezett velem, a director úr úgy vélekedék, hogy a gróf erről egyéb fontosabb dolgai miatt aligha meg nem feledkezett, s látván, hogy nem oly könnyen

veszem a dolgot, s e ,kíméletlen' bánásmódot nem egészen a maga rendjén találom, csudálkozását fejezé ki, hogy' tudok ily érzékeny lenni, mikor ő ebben a legkisebb sérelmet sem látja?!

Hihetőleg a director úr is azt gondolta, hogy az embernek, ha pénze nincs, önérzetének sem szabad lennie.

A válasz erre az volt, hogy még az nap délelőtt — beadtam lemondásomat.

A ,spectabilis' még jobban csudálkozott. Nem foghatta meg, hogy oly könnyen adok túl a grófi szolgálaton, hol a pajtabírótól kezdve föl a jószágigazgatóig mindenki oly jól érezte magát s pár évecske múlva oly szépen meggazdagodott.

Másnap kiköltöztem a kastélyból, hol majdnem öt hónapot töltöttem, s hol még tegnap először és utolszor egy fődél alatt háltam a ,nagy hazafi'val.

Nem mondhatnám, hogy resignatióm valami különös ,sensatiót' okozott volna. —

Csak a tisztartó úr sajnálta — nem a resignatiót, hanem a harmincz forintot, mit a kosztért neki havonként fizetnem kellett, melyet a vendéglőben tíz forintért is megkaptam volna. Már az a szokás volt itten, hogy a fiatal tisztviselőknak, ha e mellett nőtlenek is voltak, havi fizetésük két harmadával, pénzben vagy természetményben, kellett a tisztartó úr konyhájára contribuálni, melyért aztán átgyalogolhattak mindennap Kisczenkről Nagyczenkre, hogy szerencséjük lehessen a tisztartánál ebédelni, a mi a fél órai távolságot s a különféle időváltozást tekintve nem annyira mulatságos mint fölötte alkalmatlan volt.

Ha valaki oly körülmények közt, mint a minőkben én voltam, kivándorol a kapun, s nem tudja, hová forduljon? annak azt tanácslom, cselekedjék úgy, mint én, s ne habozzon sokáig, hanem induljon egyenesen orra után; valahová csak el fog jutni, valamint a jámbor Aeneas is a ,compasz' segít-

ségével valahára Carthagoba érkezett azon bizonyos fiatal özvegyhez, kinél darab ideig igen jól érezte magát.

Mint mondtam, én is úgy cselekedtem, midőn a két napszámossal, kik holmimat a kastélyból kiczipelték, ennek kapuján kiléptem s velők ösztönszerűleg a nagyczenki vendéglő felé tartottam, hol ideiglenes szállásomat fölütöttem.

Egyelőre megvoltam magammal elégedve. Aztán arról kezdtem gondolkozni, hogy a *pergo modo, et qua te ducit via, dirige grcs-sum* után mi fog következni? Volt annyi belátásom, hogy a pénz, mely nagybátyám után maradt, nem fog örökké tartani, de míg az el nem fogyott, nem véltem szükségesnek jövendőm fölött mértéken túl aggódni, főképp miután ez esetben is csak fog valahol a nagy világban egy helyecske jutni számomra.

Niesnerrel az utcán találkoztam s elmondtam neki röviden a történeteket. Katona

ember léteére tudván mi a becsület? lépésemet helyeselte. Gyöngédsége azonban nem engedte hozzám azon további kérdést intézni: mitévő leszek ezentúl?

E kérdéssel azonban magam is eleget foglalatoskodtam, s végre — nem tudom már minő rögtöni incidensből — elhatároztam magamat, a haza védőinek sorába lépni s megkísérteni szerencsémet azon a dicső pályán, melyen már anynyi hős futott végig a hallhatatlanság templomáig?

Csupa harczias lelkesedéssel teltem meg. Hannibál-, Scipió-, Caesar-, Condé-, Villars-, Schwerin-, Laudon- s számtalan más hősökre gondoltam, kiket csudálattal említ az utókor. Egyszersmind pedig az is eszembe ötlött, mikép a leghíresebb hadvezérek üres óráikat kellemes időtöltésre szokták fordítani, s Nagy Sándor a kulacsnál, Caesar a szép Cleopatránál, Villars a versailles-i hölgyeknél szintoly nagy, sőt bizonyosan nagyobb örömet éreztek, mint közepette a legvéresebb csatáknak,

a harcosok vad robaja, s a sebesültek és haldoklók jajveszéklései közt.

Emlékeztem, hogy Bécsben egy rokonom él: S t a n d c i s z k y ezredes, az ifjú Napóleonnak egykori nevelője, később tábornok s trieszti katonai kormányzó. Elhatároztam, hogy fölrandulok hozzá, s szándékom nyilvánítása mellett tanácsát és pártfogását kikérendern. Úgyis lett; fölkerestem őt az alservárosi kaszárnyában s elmondtam neki tervemet. Azt tanácsolta, álljak be előbb valami ezredbe kadéténak, s ő kész lesz aztán bizonyos idő leforgása alatt engem a ‚Wasa‘ ezredbe, melynek parancsnoka volt, hadnagyi ranggal befogadni. Megköszöntem kegyességét, visszamentem Czenkre s azonnal hozzá láttam fölített szándékom létesítéséhez.

Egy szép reggel, betoppantam Niesuer barátomhoz s elmondtam neki, miben töröm fejemet? Fellengésig voltam azon dicsőséggel, mely e pályán reám váraozik, melynek jelene oly fényes mini jövődjé s melynek

még árnyoldalai is ragyogóbbak, mint a közönséges philister legderültebb életszaka.

Mindezt szóról-szóra hittem és vallottam s barátom csípős észrevételére, mikép' fér meg e mostani nézetem azon egypár nap előtti nyilatkozatommal, hogy az arany függetlenséget többre becsülöm az arany dolmánynál? csak azt válaszoltam, miszerint épen ebből láthatja, hogy e pályának, melynek függetlenségemet föláldozom, választása csak a legérettebb megfontolás eredménye.

Barátom, ki velem egykorú, de nálainnál sokkal practicusabb eszű volt, úgy vélekedők, hogy e gyors elhatározásomban kis hiúság is rejlik, s kért, várjam be, míg a pillanat má-mora elmúlik, nehogy későn kelljen tapasztalnom, miszerint az önfonta dicskoszorú csakhamar lehullott halántékaimról, mert az abba tűzött virágok nem voltak egyebek, mint üvegházi meleg által kierőszakolt szín- és illatnélküli növények.

Hiába beszélt ő nekem. Meguntam e pangó szűkkörű életet, lelkem hír- és dicsőség után vágyott. Miután pedig akkor épen mély béke volt, a szomjazott hír és dicsőség természetesen csak a lovagló iskolában vagy a simmeringi hadgyakorlatoknál virulhatott számomra.

Még az nap délután bekocsiztunk Sopronba barátom atyjához; ennek is kinyilatkoztattam katonáskodhatnámi szándékomat: elhivatták a „regimentsarzt”-ot s két óra múlva a „Prinz Fridrich von Sachsen nevű nehézlovasezred „kadet”-jei közé fölvettem, s egyelőre barátom századába lettem besorozva.

Rövid idő múlva fényes egyenruhában csörtettem végig kardomat az utcának azon az oldalán, melyet a természet történetesen kikövezett. A czenkiek tisztelettel tértek ki előlem, még a tisztartó is nyájasabb képet vágott, az ispán pláne süvegét emelte, a kerítés leányai pedig titkos vágygyal néztek

utánam az ablakredőnyök nyílásain. Lehetetlen azon fényes megelégedést s boldogságot leírnom, mely az egyenruhával keblemet megszállta; mindenütt, a hol megjelentem, a legnagyobb előzékenységgel s nyájassággal fogadtak; csudálkozás tárgya voltam minden házban, melynek küszöbét átléptem; szeretetreméltóságom mindenkit elragadott: mindenek fölött azonban — ö n m a g a i n n a k tetszettem leginkább.

Új helyzetemben mindent oly szépnek, igézőnek s teljesen kedvem szerintinek találtam, hogy megáldottam az órát, melyben magamat e fényes pályára szántam, s meg nem foghattam, mikép kívánkozhatik a fiatal ember más lenni mint katona?!

Nem volt ember a világon, kivel megcseréltem volna, midőn korán reggel trombitaharsogás közt kilovagoltunk a gyakorlati térre s a fölkelő nap aranyozott vértemen tükröződött vissza. — Oly büszkén ültem meg a lovat s néztem le annak hátáról a bá-

mészködő pórfiúkra, mintha legalább is tíz meghódított tartomány lett volna kardom hegyére szúrva. Voltak perczek, hol anynyira el voltam kaptva ,hadapród'i méltóságomtól, hogy még az úristennel sem álltam volna szóba.

Megfordultam barátommal a vidék legelőkelőbb köreiben, melyek felé előbb távulról sem közeledhettem. A kétféle posztó minden termet megnyitott, s még némely igen csinos ,boudoir'-t is, mely a ,civilista' előtt örökké zárva maradt. Hiúságom elég tápot nyert; szilárdabb elvek nem gyökereztek még oly mélyen szívemben, hogy az érzéki élvek megró hallásának ellentállhattam volna: a példák vonzók, az alkalom csábító volt; nem volt idom magamba szállani s az igazi és hamis isteneket, kiknek belsőmben oltárt építők, egymástól megkülönböztetni.

Kedélyem ezen ittassága mintegy két hónapig tartott; azt gondoltam, hogy édes álmomnak vége sem lesz. De bekövetkeztek

a próba napjai s tapasztalnom kellett hogy a sok f é n ynek sok á r n y é k a is van.

Egy napon az ezredest vártuk, ki századunk fölött szemlét akart tartani. — A kapitány vezénylete alatt korán reggel kiindultunk a gyakorlati térre. Hűvös őszi idő volt. terhes felhők úsztak a láthatáron, az apró permeteg később szakadó esővé vált; bőrig áztunk, de nem volt szabad helyünkből moz d úlni. Kicsner oldatom mellett volt; gyakran rám tekintett; képemből akarta kiolvasni; gyönyörűséget, melyet e multság nyújtott, de a kőszobor előbb elárulta volna érzelmeit, mint arczom a boszankodást e mostoha idő fölött.

Két egész óráig várakoztunk, míg az ezredes megjött. Igen rossz kedvű volt, s ezt a kapitánytól lefelé valamenynyivel éreztető. Semmi se volt ínnyére, minden kanyarulatonál újabb gáncsolni valót talált, a kapitányt ,vén czopf'-nak, tulajdon fiát ,Schlafhauben'-nak címezte, teljes megalégedettségét

nyilvánítá, aztán kocsiháttal ült s visszament Sopronba. Egyetlen száraz foltocska se volt rajtunk: drága ruhám tönkre silányult, azon fölül pedig egy hatalmas nátha előjelei kezdtek mutatkozni.

Nos, hogy tetszik a katonaélet? kérdezett Niesner, midőn este az ágyban talált, hol a reggeli mulatságot kihevertem.

— Soha sem kételkedtem, hogy a napnak — foltjai vannak: felelék határozottan. Csak az vigasztal, hogy a philisterek ott a sorompón kívül sokkal jobban érznek minden bajt, mint mi, mert nekik e g y e n k i n t kell azt viselni, midőn bennünket k ö z ö s e n ér; már pedig Schiller is azt mondta, hogy az öröm nagyobb, a bú kisebb, ha megosztatik.

— Schiller költő volt, s azért e sentimentalis phrásist meglehet neki bocsájtani; jegyzé meg barátom. A mi engemet illet, én azt tartom, hogy a közös baj közös elégületlenséget szül.

E perczben egy ‚ordonáncz‘ lépett a szobába s egy iratot nyújtott át hadnagy barátomnak.

Niesner az iratot átfutván, az ‚ordonáncz‘-ot elbocsátá s e szavakkal fordult hozzám:

— Holnap ‚executió‘-nk lesz Sopronban.

— Executió? kérdek, s hátam borsózni kezdett.

— Igen, egy közlegény öklét emelte őrmesterére s ezért kétszáz ember közt hatszor fog veszzőt futni.

— Borzasztó!

— Úgy-e nincs szebb a katonai életnél! ismétlő gúnyos hangnyomattal kedvencz szó-járásomat hadnagy barátom. — —

Az ‚executió‘ másnap csakugyan véghez ment; anynyira megundorodtam tőle, hogy három napig egy falatot sem bírtam enni. Niesner ismét résen volt, ‚moquant‘ észrevételeivel, de siket füleknek beszélt. Azt válaszoltam: rendnek és fegyelemnek kell lenni; ezek nélkül nem állhat fön a világ!’

Azonban nem titkolhatám el, hogy az ily és hasonló esetek fellengős nézeteimet a katonai életről jóformán lelohasztották, s nem oly rózsaszínben kezdtem már látni mindent, mint néhány hónappal ezelőtt.

Ehhez járult még, hogy bécsi rokonom, az ezredes, kit levélben ígéretére emlékeztettem, nem adott oly biztató választ, mint a miliőre szavai után számítottam. Befolyását — úgy írta — csak azon esetben érvényesíthetné, ha ezredében egyik vagy másik tiszt késznek nyilatkoznék, az akkor divatozott ‚conventio’ azaz: bizonyos összeg letétele mellett a szolgálatból kilépni, s az ekkép üresedésbe jött utolsó hadnagyi állomást részemre nyitva hagyni. Rokonom ez összeget sokkal magosabbra szabta, mint a meny-nyivel valaha rendelkezhettem. Ő is osztá azon általánosan elterjedt véleményt, hogy gazdag vagyok, s nem is gyanítá, hogy főnebbi ajánlata csak anynyi volt, mintha kérésemet megtagadta volna.

Egerből pedig azalatt mindig sűrűbben érkeztek a levelek, melyekben Ninám szándékom megváltoztatására s a katonai pálya elhagyására igyekezett engemet bírni. Levelezéssel — úgy láttam — nem fogjuk egymást capacitálni, s azért elhatároztam, hogy lerándulok Egerbe s a kedves lélek aggodalmait személyesen fogom eloszlatni.

Sikerült is a ‚capacitálás‘, de nem nekem, hanem nek i, s következménye az lett. hogy két hét múlva írtam Niesnernek, eszközölné ki elbocsáttatásomat a katonai szolgálatból; a mi megtörténvén, ez évben másodszor nyertem vissza függetlenségemet, melynek kellemkeit azonban csak a jövő nyárig élveztem, a mikor azt harmadszor is elveszítém, midőn t. i. szeretett Ninámat oltárhoz vezettem.

Így lett ez elhatározva még ottlétem alatt. Az egész város, még Nina szülői is kételkedtek, hogy szavamat beváltani fogom: csapán ő, a kedves lélek, bízott becsületességemben, s még most is büszke vagyok

arra, hogy daczára a sok csábító alkalomnak, mely hűségemet néha igenis erős próbára tévé, nem csalatkozott meg bennem.

October vége felé visszamentem Sopronba. November 11-dikén az ottani német színházban egy vígjátékot adtak tőlem e cím alatt: „Der erste April” mely műzsám első szülöttje, igazabban szólva — porontya volt. Megjelent később magyarul a „Rajzolatok”ban, s Garaynak annyira megtetszett, hogy azt a budai színészeknek előadásra ajánlotta. Szerencsére Lendvaynének több tapintata volt, mint mindkettőnknek, s a darabot megmentette egy hatalmas „fiasco”-tól. — Sopronban a zsúfolt ház azt kedvezően fogadta, mit nagyobb részt csak személyességemnek, s tizenöt volt „kadét”-társaimnak köszönheték, kik az első padokat s egypár páholyt elfoglalván oly iszonyú lármát vittek véghez, hogy a többi közönséget is magával ragadták, még a józanabb részt is, mely csak azért tapsolt, hogy engedékenysége által a

kardos ‚claqueur‘-ök provocáló tombolásait lecsillapítsa. Előadás után őket és a közreműködőket fényesen megvendégeltem a ‚magyar király‘-szállodában; csak úgy szórták rám elmésnél elmésebb toasztokban a hallhatatlanság babérjait, s majdnem magam is elhittem, hogy egy második Koczebue támadt föl bennem a német vígjáték egén. ki az elsőnek érdemeit nem sokára illő homályba borítandja.

A közreműködött tagok közül különös méltánylással kell megemlékeznem Vogel és Übersetzer kisaszszonyokról. kik első szülöttemet a víz fölött tartották; az utóbbi még az által is documentálta heroismusát, hogy ugyanaz nap, midőn darabomat adták, reggel megbabázott, s este mégis — nehogy az előadást megzavarja — föllépett. Nem tudtam, a buzgalmat, vagy a ‚race‘-ot csudáljam-e inkább benne?!

A többiekre, Veszter Sándort kivéve, már nem emlékezem. — Ez utóbbi később táncz-

mester, 1849-ben pedig egy guerilla-csapat vezére lett a felföldön. Előtte való esztendőben gyakrabban megfordult a bécsi magyar ministeriumnál is. Midőn Windischgratz bevonulása után a katonai hatósághoz passusért ment s megmondta, hogy táuczmaster, egy törzstiszt e szavakkal adta át neki az útlevelet: ‚Ságén Sie Ihreu Landsleuten, dass sie hald noch auders tanzen lenien sollen, wenn wir als Tanzmcister hinabkommen.‘ Tapasztaltuk, de — megfordítva! — —

Beállt az idő, hol az ember a természet öléből a salonokba siet s fölkeresi a tennészetlenséget: a beszélő gépeket s festett arczokat. A gazdag örökös előtt, kinek a világcégemet még mindig tartott, megnyíltak a termek, szobák és — ‚boiuloir‘-ok: — siettem egyikből a másikba, látni és hallani, mint sűrögnek forognak feleim, hogy’ kínozzák egymást együttlétükkel s mikép csevegnek és cselekesznek érzelmük és akaratjuk ellen. Magam is beszéltem sok semmit, moso-

lyogtam az ásítózás helyett, még akkor is édes képet vágtam, ha tyúkszememre tapodtak, s tökéletes resignációval minden jobb és nemesebb élvezetre törettem testemet a nagy- és kisúri estélyek Ixion-kerekén ízenként öszsze: csakhogy v i l á g finak tartsanak. Nem ért meg még anynyira eszem, hogy oly keveset törődtem volna, mint most, azok véleményével, kiknek ítélőtehetségök azon destillált légkörben, melyben mozognak, már régen elpárolgott?

Ily alkalommal volt, hogy Niesner által egy özvegy „generális”nénál is bevezettettem, kinek két igen csinos unokahúga volt. — Az egyiket Malinak, a másikat Marrynek hitták. Sokat voltam náluk, többet mint másutt. — A „néne” szívesen látta volna, ha egyikének a bájos testvérpár közül horgára akadok, mit igen természetesnek találtam, miután gazdag embernek tartott, s ez esetben mind ő, mind húgai egy „civilistá”-val is megelégedtek volna. Azonban nem rendelkezhettem

többé szívemmel, s ím igen, azt megint csak is Ninának adtam volna és senki másnak. Magam is csudálkoztam, hogy' változtam meg így egyszerre?

Az özvegy generálisné különben német író nő volt s ágy gondolom, hogy neve valamelyik ismerettárban is előfordult. Ritkán volt látható; többnyire a Heliconon ült s a legjóságosabb aszszony volt, ha pegazusának országútját tányérokka l és tálakka l el nem torlaszolták. A mi azt jelenti, hogy elméje a földi salakon fölülelmedve az istenek társaságában kéjelgett, s ez lehetetlennek tévé neki a háztartás apró gondjaival bíbelődni.

Nem is volt szükségés, miután unokahúgai azt elég ügyesen s bizonyos ,ostentatió'-val vitték, hogy az olyan házasodhatnámféle embereknek, kiknek tisztés compániájához én is tartoztam, újmutatással szolgáljanak, hol kell a kiváló gazd'aszszonyokat keresni?

Meg is voltam e jeles tulajdonukról győződve, valahányszor estélyeiken megjelentem; csak azt resteltem, hogy elismerésemet nem fejezhettem ki egyébbel, mint — jó étvágygyal, a mit a bájos testvérpár idővel tán unalmasabbnak találhatott volna, mint én.

Hogy pedig ez meg fog történni, alig mertem kételkedni; s hogy ezen esetben mily sors vár reám? azt azon szellemből, mely a generálisné estélyeit átlengeni szokta, minden jósló tehetség nélkül is következtetnem lehetett.

Jaj volt annak, kit e ‚szellemdús’ cotta-ria nyelve élére vett. A mily mértékletes volt a theaivásnál, oly kicsapongó lett, ha ismerősei jó hírneve került — bonczkése alá.

Knigge egy rakás életszabályt adott ki a finom társalgás mesterségéről; de — úgy látszik — hogy vagy nem közölte valamennyit, vagy nem értették, vagy nem olvasták őt e finom körökben, vagy soknak közülök egy ‚commentár’-ra lett volna szüksége azokhoz.

Bámultam, mily különféle módon igyekeztek itt a ‚bon ton’-t, a humort föléeszteni, s mily mohósággal futották át gondolataik tisztátlan lapjait, s dugták orrukat a városi ‚chonique scandaleuse’ dohos lomtárába, hogy feleharátjaik contójára egymásnak mulatságot szerezzenek.

E thea-körnek egyik fődisze egy ottani főhadibiztosnak neje, X. aszszonyág volt. A legszebb hölgynek tartották őt a városban, bár túlhaladott már azon éveken, melyeket a hölgyek géné nélkül szoktak bevallani — udvarlóiknak. Arczbőre rózsatejhez hasonlított, ruháinak szabása kielégíté a divat legszigorúbb követeléseit, a kelme Lyonból, a csipkék Brüsseltől kerültek: alakja és tartása kifogás nélküli. Ajkai szintoly szépek voltak, mint mozgékonyak, kecasei oly nagyok, mint a mily éles emlékező tehetsége. Az estély holt tengerhez hasonlított, s a társaságot megölte volna az unalom, ha e szeretetreméltó hölgy nem élénkíti körét.

Minden fül feszülten hallgatott, ha megnyíltak ajkai, s elmésnél elmésebb ötleteket szórtak körül. A legkisebb nesz, egy csörgő theacsésze, egy római vagy görög orrnak hákogása, egy kedvese után epedő fiatal leány tavaszi hurutja, a dohányfüst kékelő felhőcskéje — mindezen apróságok egyenlő mozgásba hozták pörge nyelvecskéjét s óhajtott alkalmat nyújtottak neki, azokat a legépületesebb észrevételekkel vagy adomákkal fűszerezni, melyek e nesznek távoli okát átlátszó rózsaszínű fátyollal borították be. E dicső talentoma anynyira ki volt mivelve, hogy a társaságnak, mely ebben kedvét lelte, sohasem kellett anyagról gondoskodni picant mulatságra.

S valóban mi sem volt mulattatóbb, mint-ha a természettől e rendkívüli elmésséggel (?) megáldott aszszonyság valamely ferde párisi divatot, vagy mások magaviseletét kigúnyozta. — Nem kímélte csípős észrevételeivel még a jelenlevőket sem, s Scott Walterhez

hasonló ügyességet fejtett ki, lux azoknak ,tetőtől talpig' való leírásához fogott. Egyetlen gombocska sem került ki figyelmét, mely nem volt a maga helyére illesztve, egyetlen alselyemhajfűrt sem, mely ferdén kanyaróit a halántékok körül, egyetlen szegély sem, melynek öltései nem álltak kellő távolságban egymástól, egyetlen szalag sem, mely negyedarasznyival hosszabb volt mint a divat kívánta, s egyetlen fejék sem. mely viselt ,crepp'-ből vagy avít atlaszból készült s nem fődött be legalább egy tuczat szürke hajszálat.

Még nagyobb mester volt. ha gazdag humorát oly egyéneken tölthette ki, kikkel kissé mostohául bánt az önfejű természet. — A legfinomabb tapintattal vezette ilyenkor beszédjét azok testi hibáira, s különös előszeretettel mulatott mindig e themánál, ha közelében oly egyéneket sejtett, kiket a sorsnak gonosz szeszélye szívtelen elménczkedéseinek prédául engedett; s mi volt természete-

tesebb, mint hogy az ily tréfákon (?) a mívelt ‚societé,‘ az úgynevezett ‚Jobb társaság‘ majdnem agyon nevette magát.

Megesett néha, hogy e szeretetreméltó delnőt, ha a sok beszédől kifáradt, mások váltották föl, s szőtték helyette tovább a társalgás fonalát. E változás azonban csak ragyogóbb fényben mutatta X. aszszonyság érdemeit, mert nem akadt vetélytársnő, ki őt méltólag pótolhatta volna. A conversatio, az ő éltető szelleme nélkül alélt és bágyadt lett, s nem egyszer attól lehetett tartani, hogy teljesen megakad. — Nem találkozott, ki e pletyka, és rágalom után éhező salonnépnek hasonló édeskeserű nyalánkságokkal tudott volna szolgálni, mint ő. — —

Képzeltetni, mily jól éreztem magamat e kedves ‚cotteriá‘-ban, mely az emberiség pygmacusait s a ‚bornírt‘ főket annál könnyebben tehette gúny tárgyává, mert ehhez nem kellett egyéb, mint a puszta —
t ü k ö r !

Eleinte sajnáltam a csinos testvérpárt, hogy függő viszonyaik őket e lélekölő mulatóságokban résztvenni kényszerítők; később a sajnálatot csodálkozás váltá fel, midőn tapasztaltam, hogy ők e pletykavilágban egészen elemükben voltak; s végre elmaradtam azon körből, melyben a ‚kedves’ leányok csak contrastból tetszetek óriásoknak.

Jaj volt szegény lelkemnek, midőn aztán később megtudták, hogy a hír, mely engem gazdagnak mondott, igen sokat nagyított, s nevelte ezen súlyos vétkemet még azon megbocsáthatlan hiba is, hogy több mint másfél havi látogatások s ‚jóllakás’-ok után a helyett, hogy az egyik vagy másik kisaszszony-nak kezét megkértem volna, e szellemdús körnek egészen hátat fordítottam.

A következmények nem maradtak el. — Érzékenyen kellett tapasztalnom, hogy van a társadalomnak bizonyos osztálya, melynél csak azt lehet sajnálni, hogy nem áll örül-

tekből vagy koldusokból: miután ez esetben, amazokat a bolondok házába, ezeket pedig az ápoló intézetbe lehetne küldeni.

Kitavaszkodott. A rákosi plebános, Patz úr, nagybátyám testamentumának végrehajtója, ennek hagyományából az utolsó öszveget kézbesítő, mely alig volt annyi, hogy egyévi szükségleteimet fődözhetne volna.

Miért untassam tovább a nyájas olvasót azon különféle kellemetlenségek elsorolásával, melyek, mióta a generálisné házából visszavonultam, engem egymás után értek és — boszszantottak. Számkivettem magamat ez által legalább is másfél tuczat családi körből, melynek tagjai a főnemlített estélyek ingredienciáit képezték, s kik, ha eleget agyarkodtak is egymás ellen titokban a közös ellenséggel szemközt mégis oly erős phalanxot képeztek, hogy egyes embernek, ha fejét nem akarta öszszevázni, igen nehéz volt azon áttörni. Még Niesnert is elidege-

nítettem magamtól, miután kimaradásom által a generálisné házából, hová ő által lettem bevezetve, magát is compromittálva érezte: amit sajnáltam ugyan, de az áldozat, melyet tőlem kívánt, nagyobb volt, semhogy azt minden rokonszenvem mellett barátom iránt meghívhattam volna. Anynyira voltunk, hogy majdnem párbaj lett a vége: utolsó perczen azonban mind a ketten kijózanodtunk.

Nagyobb baj volt ennél, hogy pénzem naponkint jobban fogyott, s valahova már csak mégis gondoskodni kellett a jövőről.

A mindennapi tapasztalás azt mutatja, hogy oly emberek, kik gyufával s fogpiszkálókkaal kezdtek kereskedni rövid idő múlva a szorgalom s foghagyma-evés mellett ropant vagyont szereztek magoknak, sőt Chinában még ministerek és bankdirectorok is lettek. Nem mondom, hogy nem kerekedett volna kedvem magamnak is hamarjában ily gazdag s tekintélyes férfiúnak lenni, csak ki lehetett volna a tövises és bogácsfejekkel

koszorúzott utakat kikerülni, melyek e világi boldogság kútfejéhez vezettek!

Még senkitől sem hallottam, hogy ha Rothschild A m s c h c l nek nem is, legalább Rothschild S a l a m o n nak ne szeretett volna születni. Szép dolog az, mikor az embernek nincs országa s mégis majdnem minden ország az övé; mikor nincs korona a fején, de annál több koronás tallér van a zsebében; mikor nem áll a kormány élén s mégis valamennyi kormánynak diétái; mikor nincs kamarája, mely hatalmát korlátozza, de van annál nagyobb háza, melyben ő uralkodik egyedül; s mikor nem veret ugyan pénzt, de birtokában van a legtöbb vert arany. — S azért nekem is megbocsátható volt, hogy gyakrabban kezdtek lenni életemben a pillanatok, hogy a milliomosnak sorsát jobban irigyeltem, mint a szegény napszámosét, s a szegénységtől nem azért irtóztam, mert nélkülözésekkel jár, hanem mert az embert, mint Juvenál mondja, nevetségessé teszi!

Valamihez kellett fogynom, ha biztos életmódra szert akarok tenni: erről meg voltam győződve, valamint arról is, hogy ha a szerencse ő maga nem keres föl, nekem kell azt fölkeresni!

Eszembe jutott egy úri ember, neve nem tartozik a dologhoz, ki egy tekintélyes királyi hivatalnak főnöke volt, s kinek házában boldogult apámmal, ha ez Horpácsról bejött Sopronba, gyakrabban megfordultam. Ily alkalommal sokszor hallottam tőle, hogy — ha egyszer kedvem lesz államszolgálatba lépni — csak hozzá forduljak egyenesen: majd bevezet ő engem a munka nélküli kényelmes életet biztosító viccparadicsom propylaeumába.

Megpróbálom multság kedvéért! gondoltam. Első szerencsétlen kísérletem már el volt felejtve, s egy szép reggel bekopogtatam a jó úrnál.

Hallottam t. i., hogy azon hivatalnál, melynek ő főnöke volt, egy háromszáz forin-

tos állomás megürült, s hogy ennek betöltése egyedül tőle függött. Valami kövér hivatal nem volt, az igaz, de kezdetnek elég jónak tetszett, s a fődolog az volt, hogy valami tisztos állásra szert tegyek, s ne száradjon rajtam a „kicsapott íródeák” gúnyczím, melylyel a főnemlített „cottecia” engem boszúságból földíszíteni méltóztatott.

A nagyságos úr egy egész óráig anti chambrírozott mint ez nagy urakhoz illik, míg kegyes színe elé bocsátott. Eleinte nem látszott nevemre emlékezni; természetesen, mikor hivatala anynyi ezer emberrel hozta őt mindennap érintkezésbe, hogy bajos volt azokat, kik tíz év előtt megfordultak házában, azonkívül pedig oly jelentéktelen egyéniségek voltak, mint én, feje lágyában megtartani.

Átadtam neki folyamodásomat, melyben a megürült állomást részemre adományoztatni kértem; a többit szóval mondtam el neki. — A nagyságos úr, karszékben ülve.

szórakozottságában nem látszott észrevenni, hogy egy negyed óráig állok már előtte a nélkül, hogy üléssel kínált volna meg engemet. Nem is vártam volna erre, ha szobájában, melyben fogadott, azon széken kívül, melyen ő ült, még egy másikat is megpillantok. Ő nagysága vagy nem szokott magánál előkelőbb látogatókat fogadni, vagy előkelőbbnek tartotta magát a többinél.

Az irat átolvasása után komoly redőkbe szedte arczát, s hosszú szünet után, mi közben bizonyosan arról gondolkozott, nem felejtette-e el a szakácsáénak megmondani, hogy a rántott csirkéhez tojásos salátát adjon? azt monda: „majd meglássuk”, s sipkáját szellőztetvén értésemre adá. hogy vége az audienciának.

Legalább volt egy kis reménységem, ha nem sokkal több is a — semminél!

Két hét múlva protectorom magához hivatott. Azt gondoltam már, hogy kinevezetésemmel akar meglepni s törtem magamat

hozzá. Nyájasan fogadott, széssel is megkínált, sőt még ebédre is marasztalt. „Már meg vagy!” gondoltam magamban, s igen megtiszteltnek mutatám magamat e kitüntetés által.

Az asztalnál kívülünk a nagyságos úrnak még egy távol rokona ült; meglehetősen elvirult szépség — a tavaszi kornak praetecióiival. A nagyságos aszszony néhány napra Bécsbe utazott.

Beszélggettünk egyről másról, a szép időről, s az új „mákoskipfli”-s boltról, mely a „Grabenrunde”-n néhány hét előtt megnyílt s reggeli órákban a soproni, „high life” kedvelt gyűlhelyét képezte, miután az árusnők mind szép, eleven, friss leányok voltak, s nagyban ingerelték az „appetitus”-t. — A nagyságos úr egészen neki pirosodott e themánál, s meglátszott rajta, hogy a kisaszszony jelenléte jobban „genírozta” őtet, mint-ha úgy „a son aise” lettünk volna.

Különben más valami is nyomta lelkét,

s úgy látszott, mintha csak kedvező alkalomra várt volna, hogy ‚kirabolhasson’ vele. — Egyszerre neki türközött, poharát özsze-koezezentá az enyémmel, s fölkiáltott:

— A jövendő ‚revisorné’ aszszonyságot az úr isten éltesse!

A hivatal, melyért folyamodtam, egy ‚revisor’-i állomás volt a soproni harminczadnál.

Ittam, mert Ninámra gondoltam s mert a ‚decretum’ már zsebemben volt — képzeletemben.

A házi úr intett szomszédnémnak, mire ez az asztaltól fölkel, s azon mentséggel, hogy sürgős foglalatosságai vannak, kiment a szobából.

A nagyságos úr ekkor közelebb ült hozzám s világosabban kezdé magát kifejezni. Azt mondta, bogy alkalmaztatásom oly bizonyos, mintha, már megvolna, s hogy ezt ‚csupán és egyedül’ neki köszönhetem. A dolgok illetén állásánál fogva — folytatá

tovább — fölteszi rólam, mint okos emberről, hogy tanácsát követni, s azt nem egyébnek, mint őszinte jóakarómnak sorsom iránti meleg részvétének s jövendőmrőli bölcs gondoskodásának fogom tekinteni.

Meghajtottam magamat, s kíváncsian vártam, mi fog következni?

— Lássá ön, kedves barátom! kezedé újdonsült pártfogóm, kövér ujjaival ‚generalmars‘-ot dobolván vállamon: a dolog ebből állana: feleség nélkül ön nem existálhat, már ez nem megy; valamenynyi tisztviselő házas, magam is az vagyok, tehát önnek sem szabad nőtlennek maradni. ‚Gut‘ E szerint egy jó n ő r ő l kell gondoskodnia, s ezt nem minden borkorban lehet találni. A soproni leányok, az igaz, hogy szépek és takarosak; de ez nem elég az üdvösségre: önnek nemcsak jó feleség, hanem jó gazdaaszszony is kell, ki a házat rendben tartsa, minden garast háromszor forgasson meg kezében míg kiadja; s oly ildomosan gazdálkodjék, hogy

a háromszáz forintból még valamit meg is takarítson. Mit gondol ön?

— Azt, hogy magam is kíváncsi volnék arra, ki ez utóbbi ‚remek’-et véghez tudná vinni; felelek iróniai mosolylyal.

— Nos erre nézve van egy kis tervem; monda a nagyságos úr s még közelebb ‚rukolt’ hozzám.

Megmaradtam hallgató positurámban.

— Mit mond ön szomszédnéjához, a ki most ment ki a szobából?

— Megvallom, hogy nem vettem őt kellő szemügyre?

— Természetesen; mert nem tudhatta ön tervemet. Már hat éve, hogy házamban van, s mondhatom, hogy mindig teljes megelégedésemre viselte magát. Jó családból való. Apja ellenőr volt a pozsonyi sóháznál s csekély disciplináris hiba miatt fél fizetéssel nyugalmaztaték; anyja — no persze hogy ez jobban viselhette volna magát — a pajtaőrrel megszökött: de mit tehet erről a szegény

leány, s miért lakoljon ő szülei hibáiért nemde?

— Úgy van; hiszen a szentírás is azt mondja, hogy a gyermekek nem viselhetik apjuk bűneit.

— Én is azt mondom; s azért, midőn apja meghalt, magamhoz vettem s úgy visellem gondját, mintha tulajdon leányom volna. Meg is tartanám, de még örömebb látnám, ha férjhez menne. Mert — lássa ön — nőm tíz esztendővel idősebb nálamnál s néha különös szeszélyei vannak: nem igen szereti, hogy a leány a házban van, a mint ez már szokása a nőknek, ha bizonyos korba jutnak, melyet magok és az emberek előtt eltitkolni szeretnének. Anynyit mondhatok, hogy egypár ezer forint útravaló nélkül nem bocsátom el magamtól a jó teremtetést... nos, mit gondol ön öcsém uram?

Azt gondoltam biz én: tessék neked más bűnbakot keresni, vén lurkó! szóval azonban csak anynyit mondtam neki, hogy ez ajánla-

tot egyelőre el nem fogadhatom, hanem azért ne vonná el tőlem a nagyságos úr további ‚protectio’-ját, melyre iparkodni fogok más úton módon érdemessé lenni.

Jóformán hidegen váltunk el egymástól. — Magától értetik, hogy a kérdéses állomást nem kaptam meg, miután a competensek közül nem sokára találkozott valaki, ki a nagyságos úr önzéstelen ajánlatát elfogadta.

VIII.

Nem volt többé maradásom Sopronban Lementem tehát Somogyba, hogy házunk legőszintébb barátjától, a somogyvári plebá-nustól tanácsot kérjek ezentúl mihez tartó som végett.

Egy egész hónapot töltöttem már vendég szerető házában, s még mindig nem sikerült oly tervet kisütnünk, mely jövendőm biztosítására czélozott s lehetővé tette volna arámnak a múlt ősz vége felé adott szavamat beváltani.

Egy este, darokkozás közben, mert e nélkül akkoriban falun el nem lehetett az ember, a helybeli kasznár Vaszary bátyánk főlemlítő, hogy Gombán, a héthelyi járásban, az özvegy Hunkárné aszszonyság jószága igen jutányos föltételek mellett bérbe a-

dandó. Azonnal fölkaptuk a dolgot, s még azon este határozattá vált, hogy másnap reggel átkocsizunk Gombára, megnézzük a jószágot, s ha kedvünk szerintinek találjuk, kibéreljük számomra.

Úgy is történt. Az egész birtok valami száz hold jó, termékeny földből állott, melyhez egy csinos lakás a szükséges gazdasági épületekkel, tág szérús s gyümölcsös kert, s gyönyörű fekvésű szőlőhegy tartozott, honnan meszsze kilátás nyílt a Balatonra s a tulsó partján emelkedő regényes hegyláncozatra, Kisfaludy Sándor géniusza által megörökített romjaival. Alig két puskaövéssre innen feküdt Marezali, csinos mezőváros, gróf Széchenyi Pál ízletesen épült kastélyával. Heti vásárjai igen élénkek szoktak lenni, a mi nagy előnyül szolgált a gombai földbirtokosoknak, kik az ,éler'-et (így híjják Somogyban a mezei termést) alkalmas közlekedési eszközök hiányában akár béreseik hátán szállíthatták be minden héten a mar-

czali piacra eladás végett, mi által nemcsak a költséges fuvarozást, hanem a drága időt is megkímélték. A mi pedig még vonzóbbá tette az említett jószág kibérlését, a csekély haszonbér volt, mit érte kívántak, t. i. hat száz váltó forint évenként, oly csekély összeg, melyet akkor már Pesten is két három szobáért kevésnek találtak.

Az egyetlen bökkenő csak az volt. hogy jártam ugyan a keszthelyi Georgiconba hét nyolcz év előtt, de gazdasági ismereteim csak anynyira sem terjedtek, hogy a repczét a hajdinától megtudtam volna különböztetni. Nem ok nélkül tartottam tehát attól, hogy ‚debutirozásom‘ mint mezei gazda aligha szerencsétlenül nem fog kiütni; azonban a vágy, mielőbb biztos hajlékra szert tenni, hová feleségemmel beköltözhessem, s a kasznár és e plébánus szíves ígérete, hogy minden héten fölváltva átjönnek Gombára utánna nézni a gazdaságnak, eloszlatták kételyeimet, s még az nap délután aláírtam a szerző-

dést, melynek erejénél fogva beálltam nyolcz évre a gombai ‚compossessorok’ sorába negyvenkilenczediknek, s lettem hét zsellérnek s egy pálinkás zsidónak újdonsült ‚tekintetes’ földesura.

1835-diki húsvétkor tartottam ünnepélyes bevonulásomat a gombai ‚kastély’-ba két szer málhával s a ‚százesztendős kalendáriumomul oldal-zsebemben, melyet a somogyvári kasznár markomba nyomott, hogy annak az év minden napjára szóló ‚házi jegyzetei’ből, szükség esetén, a gazdaság körül teendőkre nézve magamat ‚úgy a hogy’ tájékozhassem. — A kapunál két béres, hét zsellér és a pálinkás zsidó fogadtak Jobbágyi’ tisztelettel, benn a ‚kastély’-ban (állott négy szoba-, egy konyha- s egy ‚speisz’ ból) két lcánycseléd, a szakácsnő meg a szolgáló (egyik ötven, a másik tizenhat esztendős) várakozott reám — jó ebédvel. Nem került bele huszonnégy óra, oly otthonosnak éreztem magamat, mint az ember magát kedves he-

lyen találni szokta. Csak egy hibázott még: a háziaszszony! E bajon azonban, mint látni fogjuk, rövid idő múlva segítve lőn, s pedig oly szerencsés eredménnyel, mely az ismeretes nemet közmondást: ‚wenn es dem Esel gut geht, geht er auf’s Eis tanzen’ tökéletesen tönkre silányította.

Marczali, mint mondám, csinos mezőváros; az urasági gazdatiszteken kívül sok ‚honoratior’ lakta, kiváló ékességét azonban az ottan állomásozott János-dragonosok többnyire mind fiatal, csinos uracsokból álló tisztikara képezte, mely a mily szemgyönyört okozott a gyöngéd nővilágnak, oly nehéz gondokat szerzett az öreg férjeknek. Legokosabban cselekedett, ki nyugodt resignációval viselte actaconi sorsát, s legboldogabb volt, ki oly vakon hitt kedves oldalbordája hűségébe, mint a buzgó katolikus ember halál utáni idvességébe.

A családfői törödelemnek ez utóbbi díszpéldányain kívül kevés úgynevezett ‚origi-

nál'-okat lehetett találni a városkában. Ezen kevesek közé azonban az urasági orvost, az öreg Fiedler bácsit kell számítanom, a ki mindenesetre érdemes egypár sornyi megemlékezésre. Jó német ember volt az öreg úr, de a magyar nyelvet — ámbár harmincz esztendeig lakott már Marczaliban — még mindig oly iszonyatos módon törte, hogy a legmulatságosabb „qui pro quo”kra adott ezáltal sokszor alkalmat. Szokása volt, mit a régibb orvosoknál még most is tapasztalni, hogy minden betegségnél — „hánytatót” procscribált, s ha aztán másnap eljött s kérdezte a beteget, volt e hatása az orvosságnak? s a félig agyongyötrött pár válaszul a mellette álló edényre mutatott, Fiedler bácsi erre mindig csak azt mondta: „Ha, ez jó nekem!” azt akarván kifejezni, hogy meg van elégedve az eredménnyel.

Különben pedig furfangos s geniális ötletű ember volt az öreg úr, s nem egy adoma cirkulált felőle a városkában, mely lelemé-

nyes eszéről s inasokon egy-egy ártatlan csínyt ejteni szerető hajlamáról bő tanúságot adott.

Így történt egyszer, hogy késő este rémítő zivatarban meglátták egy nehéz beteghez.

A betegnek neje sírva fogadta az orvost s férje ágyához vezette. Ez mozdulatlanul feküdt az ágyban s csak nehéz hörgése árulta el, hogy még életben van. Ily állapotban találta őt felesége a házkapu előtt, s attól tartott, hogy a guta ütötte meg.

Fiedler bácsi gondosan megtapogatta a beteg üterét, s darab ideig hallgatózva hajolt le hozzá; nem sokára aztán sajátyszerű arczkifejezéssel fordult a nőhöz s komoly hangon monda:

— Gazda csakugyan rosszszul lenni: gleich elhinni a plébánost . . .

Az aszszony hangos jajgatásra fakadt, s maga indult útnak, hogy a ‚lelki segítség’ valahogy el ne késsék.

Az orvos e közben hideg tagjait melen-

geté a kályhánál s gonosz mosoly vonult be-
retvátlan ajkai körül.

Rövid idő múlva eljött a plebánus, tiszte-
lendő Hamar Pál uram. Csak úgy csurgott
róla az cső.

Oda ment a beteghez, s kezdé őt a jö-
vendő élet boldogságára előkészíteni.

Ezalatt a beteg hörgése mély hortyogássá
változott.

A lelki atya meghökkent . . imádkozását
félbeszakasztá ... a betegre tekintett . . .
egyet szipákolt, s aztán fejcsóválva fordult
az orvoshoz:

— Doctor úr! szólt halk hangon: az én
csekély véleményem szerint ez az ember nem
h a l á l o s b e t e g, hanem — h o l t r é s z e g!

— Versteht sich; monda Fiedler bácsi:
hanem ha én nekem ide kelleni jönni e
kutyaidőben, tessék ide jönni a tisztelendő
úrnak is; legalább nem menni haza ma-
gam. —

A gombai ‚compossessorok‘ tehetősbíkei

gróf Forgách és Stefaics urak voltak. Mindkettőknél előbb magam, később feleségemmel gyakran megfordultam. Nyílt házat tartottak s vendégszerető lakjukba sok vendéget fogadtak. A mostani esztergami kanonok s címzetes püspök gróf Forgách Ágost a gombainak fija volt, s akkoriban, mint fiatal clericus időzvéen otthon, sokat voltunk s mulattunk együtt.

Volt még egy csodálatos úri ember a faluban, tekintetes Bárány Boldizsár úr, „a költő” mint magát nevezni szokta. Különcz volt a legjavából, a múzsákon kívül senkivel sem társalgott, s ritka kitüntetésnek tarthatam, hogy engem, ki őt híréből ismertem s vele megismerkedni vágytam, első beköszöntésemre elfogadott. Kastélyán, mint pókhálóval bútorozott lakházát nevezték, egyetlen ép zsindely se volt, a falakon keresztül fűtyült a szél, a kertnek és szerűsnek léczkerítését rég elhordták, romhoz hasonlított minden, tető, ajtó s oldalfalak nélkül; de a

„költő” ezzel mitsem törődött, mondhatni észre sem vette, mert képzeletében tündérváratokat látott, maga is épített olyanokat, s azért nem maradt sem ideje sem pénze földi lakhelyének „reparáció”-jára. — Engem szeretett, mert senki sem hallgatta verseit oly ájtatos türelemmel végig, mint én; még „barát”ját, a szomszéd Niklén lakó Berzsenyit sem vehette rá, hogy fél évben három versénél többet meghallgasson, a mire a gombai „Virgil” természetesen azt mondta, hogy — „irigység!”

Sajnálom, hogy verseiből, melyekből ottlétem alatt egész csomóval tisztelt meg, nem tartottam meg egyet kettőt emlékül. Miután úgysem láttak soha napvilágot, tán közölheték volna divatlapjaink — „raritás”-ul. —

Július elején — ha oly költő volnék, milyen Bárány szomszédom volt — így kezdeném: „És a föld levetette reggel ezüst haját s kisimítá ránczait, hogy úgy keljen föl, mint egy fiatal tündérhölgy, ki újonnan született

gyermekkeit dagadó keblén ringatja'; prózai író módjára azonban csak szárazon elmondom — lehet azért, mert életein e legszebb szakának leírásához hiányoznak a szavak — hogy június elején, midőn a gazdaság vezetésébe barátim s a százesztendő kalendárium segítségével úgy félig meddig beleokultam, s béreseimnek már könyv nélkül is tudtam a napi teendőkre nézve szükséges instructiókat adni, a házat egyik meghittebb barátomnak s hajdani iskolatársamnak, Finkor marczali inzellérnek gondviselésére bízván, útnak indultam feleségért — Egerbe.

Azon hó közepe táján az egi lyceum kápolnájában oltárhoz vezettem kedves Ninámat, s még az nap este Andorunkról, mi Mocsáry kamarás vendégszerető lakában a nászünnepet ültük, érzékeny búcsúvételek után, tele szép reményekkel s rózsaszínű kilátásokkal, jövő boldogságunk lakhelyére indultunk.

Budapesten néhány napot töltvén meg-

néztünk s megmutattam Ninámnak mindent, a mi látni való volt. Természetes, hogy boldogságunk első stádiumában mindent szépek találtunk, a mit láttunk és hallottunk. Innen magyarázható, hogy gyönyörűséget leltünk a „sevillai borbély”ban is, melyet Budán adtak Dérynével mint Rosinával, s Lendvaival mint Almavivával. Szerdahelyink apja Figarót, Szilágyi Bartolot s Udvarhelyi Basiliót személyessé; a közönség tapsolt és ujjongott: a kinek nem tetszett, szabadságában állt távozni.

Más napra Laborfalvi Róza első vendégjátéka volt hirdetve, melyet az ugyanazon nap délután fél öttől majdnem kilencz óráig tartott lófuttatás miatt meg nem látogathattunk. Nőm előtt e gavallér multság ismeretlen volt, s én mint kétnapos férj siettem kíváncsiságát kielégíteni. Volt is szemének elég látni valója a páholynép tarka öltözetén; a lófuttatás maga kevesebb élvezetet nyújtott, mint reméltük. Lehet, hogy a nagyurakat jól

mulattatta, s ez a főczél: a ‚canaille’ köszönje meg, ha társaságukban magát agyonúnnia szabad.

Annyi bizonyos, hogy a csepregi gyöpön Sopromnegyében minden pünkösdhétfőn tartani szokott paraszt lóversenyek, melyeknél a győző újdonúj ruhát kapott s a falu házában három napig ingyen megvendégeltetett, már népünnepi jellegüknél fogva is sokkal mulattatóbbak voltak, s az ottani földes urakneje, Jankóvichéknak, kiknek pártfogása alatt rendeztetek, nagy népszerűséget szereztek. A nép mindig háladatos szokott lenni a morzsáért, mely a nagyurak asztaláról számára lehull. —

A fönemlített pesti lóversenynél a királyi billikomot minden ‚osztrák’ és arab lóra Széchényi István Lionel ménje, gróf Károlyi György nevelése, nyerte. Futtatás után e billikom tiszteletére pompás vacsora adatott a casino termében, mely közben Széchényi, mint gazda, ékesen üdvözlő a király-

nak ama kegyességét, melynek a magyarországi állattenyésztő társaság nemcsak ezen intézet iránti pártfogását, hanem tágjává léteit is köszöni. Ezután a billikom, melyen domborult ezüst betűkkel e fölírás (a „Regélő” klilönsen kiemelte, hogy magyar volt; akkor még ennek is kellett örülni) volt olvasható: „A magyar lótenyésztés előmozdítására 1835’, birtokosának rendeletére francia pezsgővel megtöltetvén, minden jelenlevő tag tele mértte abból saját poharát s ittak egymás egészségéért illő „trombitatus’ mellett. — Miután e glorificatiók senkinek se ártottak s a glorificáltaknak örömet szereztek, nem volt, ki e mulatságot tőlük irigyelte volna! *)

*) Nem lesz tán érdektelen egy úttal megemlíteni, miszerint ugyanakkor, midőn Pesten időztünk, a megye közgyűlésében minden igaz hazafi örömére kihirdettetett: herczeg G r a s s a l k o v i c h n a k ama nagylelkű ajánlata, mely szerint a P e s t e n é p í t e n d ő m a g y a r s z í n h á z számára a hatvani

Negyedik nap elhagytuk festet, s Baluton-Füreden az úgynevezett ‚saison‘-tól még meg nem untatott gyönyörű természetet pár napig teljes mértékben élvezvén, a hó vége felé ha ‚ősi‘ nem is, de e perczben szintoly édes ingerrel bíró ideiglenes fészünkbe szerencsésen megérkeztünk.

A természet teljes pompában virágzott s örömeket osztott minden felé. Oly jól éreztük magunkat, hogy boldogságunkban minden ember barátunknak tetszett, egyetlen

kapun túl levő raktárának a kerepest útra szolgáló telekrészét oda ajándékozta; valamint ns. V a y Anna, néhai Komáromy György özvegyének hasonló nemű nyilatkozata, melynél fogva öt ezer forintnak kamatját évenként fizetni kész leend oly magyar conservatorium költségére, melyben hangászati iskolán kívül, ‚declamatorialis‘ s más egyéb megkívántató leczkék is fognak tartatni, melyekben magyar színészek képeztetnek ki. — A mily örömmel fogadta akkor az őszeses journalistica, hogy hazánk egyik legtehetősb dynastája oly szép áldozattal kíván járulni a pesti nemzeti színház létesítéséhez, nem titkolhatván el más részről azon ag-

egy sem ellenségünknek, úgy hogy válogatás nélkül ölelhettük volna át az egész világot. — Hja, az ifjúság meg nem foghatja, miért nem érez minden ember úgy mint ő? Vígán szökik át a világon, neveti a balgákat, kik útjában állnak, s ellódítja maga elől; győzelmes dalokat énekel s nem tűrheti, ha valaki lassan és nyugodtan folytatja útját. Hideg közönbös lélek vagy — úgy kiált rá

godalmát, hogy a hatvani kapun kívül építendő magyar színház, távolabb esvén a belvárosi tehetősebb s színészetkedvelő lakosoktól, valamint Budától is, inkább akadályozni mint előmozdítani fogja a magyar színészetnek Pesten megkedveltetését s megalapítását, például hozván föl erre az egykori „Hacker-szálá”-ban s később a „Beleznay-terem”-ben játszó színészek sorsát, kik sajnosan tapasztalták kárát távolságuknak a belváros népesebb részeitől: szintoly bálás érzelemmel nyilatkozott Vay aszszonyság nemes ajánlatáról, mely, úgy hívó, számos követőkre fog találni, kik az ily conservatoriumnak szükségét és hasznát elismervén, hazánk művészi műveltségét legsikeresebben előmozdítandják; stb. stb.

— nincs rugékonyságod, nyomni hagyod magad, ‚elvesztél!‘ — így éltünk, így gondolkoztunk mi is; és most? Most harmincakét év után azt mondom: ‚Hát te tüzes ifjú, mi ért rontod le a házat, hogy azt újra felépítsed, s miért neveted azokat, kik azt kijavítják, hogy tovább is bent lakhassanak? Hadd őket békével foltozgatni.‘

Mint mondám: úsztunk a jó kedvben és boldogságban! Legteljesebb javában éltük a mézesheteket! Ne várja azonban senki, hogy ezek érzékeny leírásával tollamat s a tisztelt olvasót fáraszszam. Úgysem hinné senki, ha azt mondanám neki, hogy három hónapi házasságunk után még mindig a mézesheteket éltük; pedig jó lélekkel állíthatom, hogy úgy volt, s hogy percczel sem csaptam át ezen számadásomnál a költői régiókba, melyek, mint tudva van, a vízkorsóba ambróziát, az üres tányérba töltött csirkeczombot tojásos salátával szoktak bővílni.

Két három hét lefolyása alatt nőmet az egész környéken bemutattam, s örültem, hogy választásom mindenütt őszinte helyesléssel találkozott. Ez anynyival hízelgőbb volt rcárn nézve, mert olyan helyeken is kedvező fogadtatásban részesültünk, hol három négy hajadon ült a papa vagy a mama nyakán, kik nem szoktak épen csípős észrevételekkel fukarkodni, ha azokat egy házassági terveiket s conjecturáikat megghiúsító társnéjukra szórhatják. —

Gazdaságunk nem ment volna rosszszul, ha jobban értek hozzá s annak vezetésénél egyéb ismeretekkel is bírok, mint a melyeket a száz esztendő's kalendáriomból merítettem. Nem szerettem volna öregbéresem gondolatjait tudni, ha reggel azon kérdéssel jött a szobába, micsoda rendeleteket méltozta-toin a mai napra kiadni? s én a százeszten-dős kalendárium után nyúltam s a napi jegyzeteből olyféléket olvastam ki, melyek az időhöz s a körülményekhez épen úgy illet-

tek, mint némely németből magyarosított adomák, melyeket naptáríróink ponyvairó-dalmunkba átültettek!

Hogy aztán az efféle gazdálkodás mellett sok üres óránk maradt, s hogy ezeket az üres órákat lehető legjobbban iparkodtunk kitölteni, azt mindenki természetesnek fogja találni, ha fiatal pezsgő vérünket s a — mézesheteket tekintetbe veszi. Ha nálunk nem voltak vendégek, mi voltunk mások vendégei; alig múlt el nap, melynek estjét magánosán töltöttük volna, pedig, őszintén megvallva, néha nagyon is kívánkoztunk egyedül lenni.

Magától értetik, hogy ha az, ember sokat fordul meg a társaságban, s maga is nyílt házat tart, e mellett pedig fiatal és mulatni szeret, egypár érdekes kalandot ki nem kerülhet, s csak véralakatától vagy a körülményektől függ: diadalmaskodik e rajtuk, vagy legyőzetik-e általuk? — Nekünk is utunkba estek az ilyféle kalandok, s volt köztük egy-

kettő, melynek kimenetelét, ha ránk nézve compromittálónak nem is, de anynyiból mégis kellemetlennek lehetett, mondani, hogy fanyar utóízét még huszonöt év múlva is kóstolnom kellett.

Hadd kapjak ki egyet az ily fajtájúak közül!

Boronkán volt. hogy Gáál Ferdinánd barátomnál, kinek házánál igen sok katonatiszt megfordult, mint mindenütt, a hol ezen urak jó konyhát, csinos házi úrnőt s szép kisaszonyokat éreznek, egy fiatal vitézzel (?) is megismerkedtünk, kit papája, egy tehetős földbirtokos a szomszéd Styriából, eleinte ugyan más pályára szánt, később azonban, tapasztalván, hogy az úrfinak mindenhez inkább kedve van mint a tanuláshoz, „kadétának állított be a környéken állomásozó lovaszredbe, s kit K. kapitány ezen újdonsült minőségében ugyanaz nap mutatott be először az ottani társaskörnek.

Gyula úrfi, ezt volt keresztneve, nem

anynyira csinos, mint borzasztó tökfilkó volt, s midőn vele találkoztunk épen azon válságos korba lépett, hol az ember élő szemmel vak s halló füllel siket szokott lenni minden iránt, a mi lelki és testi javára szolgál.

Az egyenruha nagy gyönyörűséget szerzett neki, miután ennek aegise alatt sok olyat vélt elköveszteni, miért más közönséges embernek ujóra szoktak koppintani. Persze hogy magános órákban néha fontolóra vette, mily nagy malheur, hogy a háborúban nemcsak az innenső, hanem a túlsó oldalról is töltött fegyverből lőnek; azonban bátor lelke azzal vigasztalta magát, miszerint minden jó polgár köteles drága életét a haza javáért — kímélni, s a veszedelmet annak idejében kikerülni, s hogy mindenütt fog egy lelkiismeretes orvost találni, ki jó szóért — s egyéb semmiért — kész lesz bizonytságot adni, hogy Gyula úrfi folytonos tagrezgés

vagy cronicus hasmenés miatt nem képes a csatában részt venni.

E vigasztaló kilátás mód nélkül edzette hősünk bátorságát, mely egyéb alkalom hiányában egyelőre a nőnem irányában nyilvánult, s csakhamar oly tetőpontra jutott, hogy a vitéz kadét úr lehetetlennek tartotta, hogy akadjon a környéken leány vagy aszszony, a ki ne bomoljék utánna.

Ily nevetséges önteltség mellett természetes, hogy n ő m sem kerülte ki a golyhó figyelmét, s csak jelenlétein okozta, hogy azonnal nem fogott hozzá az ostromhoz, azon bizonyos meggyőződésben, hogy nem sokára a ‚hóditó’ szerepét fogja játszani.

Harmad nap rá szomszédom, Stefaics úr nagy mulatságot adott, melyre mi is hivatalosak voltunk. Nekem az nap Kanizsára kellett mennem; nem akarván egyébiránt jó, becsületes szomszédunkat megbántani, abban állapotunk meg, hogy, ha én magara a

mulatságon jelen nem lehetek is, nőm minden esetre részt fog abban venni.

Úgy is történt. Igen sok vendég volt; ezek közt a marczali tisztikar s — Gyula úrfi is, a ki nőmnek azonnal életre halálra kezdte csapni a levelet, s úgy intézte dolgát, hogy a vacsoránál oldala mellé jutott, a mikor aztán anynyira mulattatá őt szellemdús ötleteivel, hogy nőm nem ritkán hangosan szemei közé nevetett, mit a stíriai — Narcisz természetesen arra magyarázott, hogy szomszédnéja nemcsak kedvét leli társaságában, hanem máris fűlig szerelmes belé. Szinte leolvasta a jelen volt férfiak képéről, mint irigylik tőle szerencséjét? s titokban nevette a ‚balga’ férjet, kit nemsokára azon rendkívüli tiszteletben fog részesíteni, hogy fölékesítendi őt azon ominosus jellel, melyet legalább két harmada a házas embereknek tudtán kívül hordoz homlokán.

Vacsora után már fönnen kérkedett ismerősei előtt Caesar ismeretes szavaival:

veni, vidi, vici! több deákszót nem tudott. Főhadnagya a dicsekedőt szárazon — b o l o n dnak nevezte, hozzátevén, hogy gyöngébb elnevezést ily nevetséges elbizottságra nem talál. Eleget unszolták Gyula úrfit pajtásai, ne hagyja e sérelmet magán száradni s hítja ki a megbántót egy szál meztelen kardra. Azonban Gyulának, ámbár igen sok bátorsága volt s nem egy könnyen ijedt meg árnyékától, ha a nap nem süttött, nem lehetett rász néven venni, hogy — miután tudta, hogy a főhadnagy nemcsak derekasan forgatja a kardot, hanem oly irgalmatlanul is szokta öszszevagdálni az embernek a képét, hogy a legügyesebb ,chirurgus‘ sem bírja azt többé helyesen öszszefoltozni — az elégtétel követelését más alkalomra halasztotta, s e helyett folytatta az udvarlást feleségem körül.

Éjfélre járván az idő, a társaság oszolni kezdett s nőm is hazamenőben volt. Gyula azonnal kísérőül ajánlkozott; nőm jelen volt

szobalányára matatván komolyan protestált e kitüntetés ellen; de hősünk e szabadkozást is a maga javára magyarázván nem tágított. Útközben az úrfi egyetlen kérdésére sem kapott választ, a mi épen nem genirozta őtet: „női begyesség, gondolá, mely a csata-vesztést maszkírozni akarja.“ Pár percz múlva a kapuhoz értek. Nóm néma fejbiczczentéssel a házba lépett. Hősünknek azt súgta fülébe a szerelem istene, hogy a mit elkezdett, azt végezze is el. Utánna ment Ninámnak s belépett vele együtt a szobába; de alig rakta le az egyik lábát a pallón, oly hatalmas csattanást érzett a sötétben pofáján, hogy bátorsága azonnal a fagypontra alá esett. Ajánlotta magát, s a szobalány hangos kaczagása közt futásnak vette a dolgot. — Másnap egész Gomba és Marczali tudta a kalandot. Az úrfi nem tagadhatta, mert elene tanúskodott földagadt pofája. Maga sem tudta, hogy' jutott e váratlan arczlegyintéshez? később azt hazudta hiúsága, hogy ez

csak fölbátorítás akart lenni merészebb kísérletekre, miután mívelt aszszonytól föltenni nem lehet, hogy oly csinos fiút, milyennek az úrfi magát tartotta, amúgy ‚brevi manu’ elutasítson.

Egyik pajtása, ki okosabb volt nálánál, arról igyekezett őt felvilágosítani, hogy az arczulcsapásnak aligha komolyabb jelentősége nincs, minél fogva azt tanácsolja neki, hogy rakja azt szép csendesen zsebre, s egyenlítse ki inkább baját a főhadnagygyal, ki őt ‚bolond’-nak nevezte, ha nem akar azon gyanúba jönni, hogy szíve egészen másutt ver mint köntöse alatt.

— Lesz gondom rá; kiáltott föl nagy hetykén a kadét úr: ha mindjárt ma nem is, holnap vagy holnapután bizonyosan; — s midőn pajtása újra figyelmezteté, hogy az ily becsületbeli dolgot nem jó sokáig elhagasztani, hősünk beszólította inasát, s kardját — k ö s z ö r ü l n i küldte.

Aztán, hogy megmutassa, mennyire hajt

az okos tanácsra, levelet írt nőmnek, melyben nem annyira válogatott mint szemtelen szavakban előadá, mily szerencsésnek vallja magát, hogy sikerült neki a szeretetreméltó aszszonyságra kedvező benyomást tenni, s hogy a selyemlágý kéznek ütését nem veszi másnak, mind az imádott nő csintalan szébe kifolyásának. Sorait azzal fejezé be, hogy este, férje hon nem létében, őt meglátogatni s gömbölyű lábainál újra ismételni fogja, mint imádja s szereti őt örökhű tisztelője — Gyula.

E levelet az impertinens ficzkó pár huszas kíséretében a szobaleány kezébe juttatá, ki azt úrnéjának azonnal átadta.

Dél felé Kanizsáról haza jövén a szerelmes ‚billet-doux’-ra a következő laconicus választ küldtem:

‚Ha a pofoncsapás nem gyógyította meg önt, botot fogunk használni. Szolgája F. A.’ — —

Már ez elég világos volt; s ha az úrfi jól

megfontolta a dolgot, azt találta, hogy újra meggyaláztatott. Az elégtétel-követelések száma ismét egygyel szaporodott.

Mitévő legyen?

— Azért is el fogok menni — mondá inasának: katona vagyok, s e gyaláztatot nem szabad boszúlatlanul hagynom.

Hogy mikép fogja magát raegboszulni? nem tudta volna hamarjában megmondani. Nem is törte rajta sokáig fejét. Majd meglássuk, gondolta magában; s ha a szükség úgy hozza magával — abba is hagyhatjuk!

Az este megjött s ő — elment. Az elégedett mosoly, melyet Finkoir barátom, kivel az úton találkozott, ajkai körül elvonulni látott, azt követelte, hogy az egész világ bátor fiúnak tartsa őtet. Az is volt, ha maga volt.

A kapunál torzonborz Diomedesem, egy erős, vastag markú kocsis, megállította Gyula úrfit s kérdezte tőle, mit akar?

— Mi közöd hozzá? kérdé ez viszont oly hetykén mint ha lóháton ült volna.

— Hát csak az, kérem szeretettel, hogy azt parancsolák nekem, utasítsam el innen katona uramat, különben —

— Mit? pattogott hősünk: engem, ki a császár uniformisát viselem, elutasítol?

— Nincs különben.

— S ki parancsolta ezt neked, te gazember?

— Igenis; a tekintetes uram.

— Hahaha!

— No már tessék nevetni a meddig tesszik, én csak azt mondom az úrfinak, hogy, ha nem kotródik el innen, mindjárt, meggyül velem a haja.

Gyula kirántotta s z ű z kardját.

— Hohó! kiáltott a kocsis, s hősünket, mielőtt fegyverét használhatta volna, torkon ragadván úgy terítette a sárba, hogy mind négy lábával az ég felé eviczkélt. De ez még nem volt elég. A lósintérnek vas marka,

mely aligha először osztotta ma az ütlegeket. oly gyakorlott és rendszeres következetességgel kezdte az úrfi hátát döngetni, hogy ez csak azt nem győzte eléggé csudáink megnyitit hír az emberi természet kiállani?

Az executió még tovább folyt volna, ha az ablakon ki nem kiáltok Fercnczre, hogy hagyja abba a dolgot.

Erre a kópé megszüntette munkáját, s kadét uramat kardostól s sarkantyústól együtt kidobta a kapun. —

Szerencsétlen hősünk alig tudott haza vánszorogni. Most érezte csak tulajdonképen, mi történt vele? Úgy volt, mintha bőrét valami tímár kicsávázta volna, nem is számítva azon ciclopi ütlegek légióját, melyek testének azon tisztességes részét találták, melyet a leghíresebb világbölcsek a lélek lakhelyének tartanak.

Alig érkezett nagy nehezen haza, azonnal chirurgust hivatott. Csak anynyit tudatott

vele, a menynyi múlhatlanul szükséges volt, hogy magát még jobban ne compromittálja.

— Hjuh! ugyan irgalmatlanul ellátták kadét urat; mond a ‚feldzser‘, midőn Gyula hátát megpillantotta: oly puhára van verve minden, mint a rostélyos . . .

A ‚cura‘ két egész hétig tartott. — Ez után egészségesnek jelentette magát az úrfi. Az ezredes, egy talpig becsületes férfi s valódi katoná, hátat fordított neki; az előszobában pedig egy segédtsízt fölszólította őt, adja be lemondását, miután a történetek után senki-nek se lesz kedve oly emberrel szolgálni, kinek bátorsága nincs s kit azonfölül oly gyalázatosan csúffá tettek.

Eleget mondta az úrfi, hogy a főhadnagyot azonnal kihívja egy szál kardra s addig meg se áll, míg egyike közülök a hely színén nem marad; de arról meg nem tehet, hogy egy faragatlan kamasz marka közé esett; ez oly malheur, mely szerelmes kalandoknál a legbecsületesebb emberen is megtörténhetik.

— Ezredünkben a legutolsó közember sem fog önnel szolgálni; ismétlé a segédtiszt s megvető tekintettel fordult el a gyáva ficzkótól.

Másnap az ‚exkadét’ eltűnt Marczaliból, azt hagyván hátra szállásadójánál, hogy ellenem, a főhadnagy és Ferencz kocsis ellen a z o n n a l — bectelenítési pert fog kezdeni, s hogy csak — prókátort megy keresni.

Csak azért emlékeztem körülményesebben e kellemetlen eseményről,

mert 16*
aligha
kényszerülve nem leszek
,emlékirataim’ban

annak nyomorult hőisére még egyszer visszatérni, a ki 1848-ban befolyásos állását Bécsben aljas boszújának kielégítésére használta föl ellenünk, s a political zavarok alatti elfogatásom által amúgyis érzékenyen sújtott családomnak sok, igen sok keserű órát okozott, sőt azt majdnem a kétségbeesésig vitte. — —Nehéz lesz róla az engesztelődés hangján megemlékezni, mint jó keresztény emberhez illik! —

IX.

A tél szintúgy meghozta örömeit mint a nyár, s ha emlékezem, mily vidor kedélylyel s elégedett nyugodt szívvel élveztük azokat, mindig keserű érzés fog el, ha azon napokra gondolok vissza, melyeket később a fővárosban töltöttem, s melyeknek mulatságai négyszer anynyi költségbe kerültek a nélkül, hogy az előbbieknél egyetlen perezével fölértek volna.

Azon boldog férjekhez tartoztam, kiknek házassági örömei nem jártak tömérdek kiadásokkal, melyek azok értékét szükségkép devalválni szokták. Ninámban azon ritka nők egyikét bírtam, kik a tágabb társadalmi köröknél, melyekben drága szövetek s ékszerek nélkül megjelenni halálos bűnnek tartatik, sokkal többre becsülik azon barátságos,

fesztelen özszejöveleteket, hol oly jól érezzük magunkat, mintha otthon volnánk, s kik nem vetik meg a mulatságot azért, mert kevésbe kerül, s van elég szívük, hogy férjükben lelik boldogságukat a nélkül, hogy egy vagy több mulattató házibarátra szükségük lenne. Természetes, hogy a férj, ki nejét becsüli és szereti, nem fogja üt minden vigalomtól távol tartani, azonban szintoly méltányos, hogy ez meg ne terhelje meg e tekintetben jobban a házi budgetet mint azt férje körülményei engedik, s hogy ezen drága élvezeteket nélkülözhesse a nélkül, hogy e fölött elégedetlenségét legközelebbi környezetével éreztesse, ha a viszonyok ezt úgy kívánják.

Mily jól esik, minden alkalommal s így most is megerősíteni, miszerint — bár házasságunk legnagyobb részét szűkebb körülmények közt éltük le, s némi csak fiatalságunk által szelídített aggálylyal néztünk gyakran a bizonytalan jövő elibe — egyetlen percz

sem volt életünkben, melyben okunk lett volna viszonyaink tekinteténél fogva kissé korán történt egybekelésünket megbánni. Ninám oly jó nevelésben részesült, hogy engem sokkal boldogabbá tett, mint ha szépség és vagyon mellett oly mázli úgynevezett milyveltséget nyert volna, mely legtöbb esetben kártékonyán hat a kedélyre, ezt az egyszerűbb, tisztább és csendesebb örömök iránt érzéketlenné teszi, s élvezet és gyönyörúségei csak olyan multságokban keres és nyer melyek mindig nagyobb mértékben és szüntelen újabb formákban kínálóznak.

A hosszabb téli órákat, midőn a gazdasági gondok, melyek amúgy sem terhelték nagyon fejemet, megritkultak, s még mindig tartó mézesheteink kis szünetelést parancsoltak, kedvencz foglalkozásom, a múzsák tiszteliének szenteltem: nem sokkal kedvezőbb sikerrel ugyan, mint azt gazdasági tanulmányaimmal arattam, de minden esetre na-

gyobb buzgalommal, mint a minővel ezeket folytattam.

Ez időben írtam az első boszszabb czíkekét a ‚Regélő-honművész’ számára: egy futó áttekintet, melyet azokra harmincz év múlva szántam, nagyban bámultatja velem a szerkesztő engedékenységét, mely őt azok kiadására bírta. Lehet, hogy erre, nagyon is ephemev becsit tartalmukon kívül, még az a ‚naiv’ eredeti felfogás is szolgáltatott alkalmat, mely élemlényeim előadásában nyilvánult, midőn csókulni való — ildomtalansággal rohantam és dicsérteim meg mindent, a mi kezem ügyébe esett, telve azon fiatal, tapasztalatlan elméknek megbocsátható ábrándtól, hogy lendíteni vagy tartóztatni fogok valamit a világ szüntelen forgó tengelyén!

Anynyi azonban bizonyos, hogy egypár közleményem a somogyi társas életről, melybe kevesebb ügyességgel mint picanteriával a marczali és kaposvári chronique scanda-

jeuse'-t is bele szőttem, az illető helyeken és személyeknél nem csekély sensatiót okozott, s kevésbe múlt, hogy a hegedűt özsze nem törték a fejemen. Még Mátray úrnak is meggyűlt a baja több kíméletlen kifakadások miatt; az akkori somogyi főispán Mérey Sándor úr pláne azt akarta befolyása által kivinni a helytartótanácsnál, hogy a „Regélő” ily „vakmerő és botrányos közlések” miatt szüntettessék meg. Még most sem tudom, hogy kerültem ki az akkori időben, midőn olyféle embereknek, mint én voltam, csak két ökle adott „salvus conductns”-t, a kellemtlenebb súrlódásokat? Egy nagyszerű „conspiratio”-t, melyet némely falusi arszlán ellenem forralt, s melynek a marczali ’nobelbál’-ok egyikében kellett volna kitörni, az én és Stefaics bátyám béreseinek tömeges megjelenése a „báladó” udvarán még idején elfojtott; egy másik „affaire” pedig, melyet egy nagybajomi földesúrral kellett volna kikezdenem. mert Vilma kisaszszony nővéréről azt

nyomattam ki az újságban', hogy Börne vagy Heine levelei helyett aranynyakú imádói számát olvassa, s a Strauss vagy Laneri keringőkön kívül szívemelőbbet nem ismer az ,apell'-re hívó trombitahangnál, azzal érte szerencsés végét, hogy a hely szí-
nén csak én és segédeim jelentünk meg.

Ezután békével hagytak, s gène nélkül élvezhettem a sajtószabadság malasztjait, a menyinyiben e csendes boldogságot Mátray és Reseta urak veres ónja olykor-olykor meg nem akadályozta.

Nem lehet ugyan kötetekre számítani, mit e falusi székhelyemen az olvasó türelmének megpróbáltatására özszeírtam; de ha másoknak nem is, magamnak oly kellemes mulatságot szereztem vele, hogy bizton áruba vehettem volna érte a ránczos homlokú criticusok gáncsait, ha egyik vagy másik közülük elmecsudáimat bonczkése alá venni érde-
mesnek tartotta volna.

A mit írtam, azt akkor, valamint később

is mindig föl szoktam olvasni nőm előtt, s művelt szellemére bíztam megítélni, fog-e az másoknak is úgy tetszeni, a mint nekem tetszett? Ninám nem azon közönséges lények közé tartozott, kikkel az idő, színház, táncmulatságok, hangversenyek, városi és falusi pletykákon kívül nem lehetett egyébről beszélni; finom észlelő tehetsége, mely a nőnemnek gyakran nagy mértékben tulajdona szokott lenni s ítélő erejének forrásul szolgált, melyből a háztartás vezetésénél merítenie kellett, nem vette föl azon ferde irányt mely első nyújt alkalmat a „medisance“-ra, s szertelen távol van azon gyöngéd, nem sértő tréfától, mely a gáncsnak tárgyait megilleti ugyan, de nem csapong túl soha azon határon, hol megszűnik a multság fűszere lenni.

Anynyit mondhatok, hogy — ha nőmre hallgatok s kevesebbet arra, mit ebédre vagy vacsorára hívott szomszédim mondtak — igen kevés elmeszüleményem került volna a világ elibe. Ő sokat olvasott. — haszonnal

az az: meg tudta ítélni, a mit olvasott, s számot adni arról, miért tetszik vagy miért nem tetszik neki valami? Hölgyeink legnagyobb része ezt nem tudja; elmondják ugyan, mit olvastak a zsebkönyvekben, divatlapokban vagy regényekben? mindez azonban nem képes anyagot szolgáltatni az utángondolkozásra, vagy az ítélőtehetség mozgásba hozatalára; annál kevésbé bír koszsabb ,conversatio'-nak tárgya lenni, mintán az olvasottnak ismételi elbeszélése csak rövid időt vesz igénybe, az ily művek vázlatai többnyire igen egyszerűek lévén: a költői felékesítéset pedig nem lehetvén úgy adni, a mint azokat olvasták. — Innen van aztán, hogy valódi művelt embernek oly nehéz, divatból gyeinkkel sokáig társalogni a nélkül, hogy vagy ő ne unatkoznék társaságukban, vagy annak ne tenné ki magát, hogy ,pedáns'-nak tartatik. Nem is sejtik, mennyit vesztenek nemcsak mások előtt, hanem a magok érdekében is, ha a valódi költő magasztos inti-

veit, s a hírneves író fölséges szív- és elme-rajzait élvezetlenül hagyják! —

Mindez igen jó és szép lett volna, csak aztán kiin a gazdálkodás is oly jól és szépen ment volna, mint a szobában De ott jó formán zavartan ment minden, valamint menni szokott mindenütt, hol az, kinek rendet tartani vagy parancsolni kellene, nem tudja, mit rendeljen és mit parancsoljon?

Ha az eredmény nem mutatta volna is, magam is beláttam volna, hogy az Isten nem teremtett engem gazda embernek. Szerencse, hogy elég korán jutottam ezen belátáshoz, s hogy az a viszontagságos ‚trop tard’ nem következett be, mielőtt vagyonkám tökéletesen elolvadt.

A sors is bele vegyült ügyembe s egy gazdag kéthelyi zsidó személyében ujmutatást nyújtott, mikép lehetne e zavarból szépséges módon megmenekülni?

Az említett zsidó, Lengyel gazdának hit-

ták, ugyanis egy szép reggel betoppan hozzám azon kérdéssel, nem volnék-e hajlandó a jószág haszonbérétől visszalépni s azt neki átengedni? mely esetben ő kész volna nekem ezer váltó forintnyi kárpótlást (!) fizetni.

Mi volt természetesebb, mint hogy azonnal kaptam az alkalmon, mely jobb időben nem is kínálkozhatott volna. Két hét múlva megkötöttük a szerződést, melynek erejénél fogva Lengyel gazda subárendásom, szegény fejem pedig a gazdasági gondoktól ment lett.

Azalatt írtam Mátray Gábor úrnak Pestre, s fölkértem őt, hogy — miután a falusi életet a városival szándékozom fölcserélni s jövőendő lakhelyemül a magyar fővárost választani — szerezne nekem vagy szerkesztésénél vagy máshol valami ‚szerény’ alkalmazást, mely tehetségeimnek megfelelőleg módot nyújtson egy kedvem és hajlamimmal inkább megférőbb életet viselni.

A válaszra nem kellett sokáig várakoznom. A tudós társaságnál épen akkor ürült meg egy kétszázforintos írnoki állomás, melyet Mátray úr fáradozásainak sikerült részemre megnyerni, s a mely', szerény' mivoltára nézve csakugyan alig hagyott valami kívánni valót hátra.

Tudom, hogy kevesen lesznek, kik ez állomást fényesnek fogják találni, de még kevesebben fogják elhinni, hogy azt a magam és családom föntartására egy nagy városban elengendőnek tartottam. Pedig úgy volt; s ennek okát fiatalságomban s azon áldott gondatlanságban kellett keresni, mely nem tudott számítani, s egyedül az Istenbe bizoít, ki — csak egészségesek legyünk majd fog rólunk továbbra is gondoskodni.

Őszinte örömmel emlékezem még ma is azon reánk nézve igen hízelgő körülményre, hogy eltávozásunk híre barátaink s ismerőseink körében nagy sajnálattal fogadtatott; ámbár senki sem találkozott köztük, ki ed-

digi gazdálkodásom után czélszerűbbnek tartotta volna annak ily módoni további folytatását, melynek utoljára is tökéletes bukás lett volna a vége.

Az árverési napon a számosan özsze-gyűltek közül mindegyik vett valamit emlékül tőlünk; a legkisebb jószág majdnem két anynyi áron kelt el, mint a menynyibe nekünk került s egyik többet ígért a másiknál s az egész inkább kedélyes családi mulat-sághoz, mint árveretési ‚actus‘-hoz hasonlított.

Azt, a mit jövendő háztartásunkra a bútorok s egyéb holmik közt megtartani akarunk, jószívű szomszédom P. bátyám vette őrizet alá, s később tulajdon ‚hosszú fuvarosai‘ által Pestre szállította. Eleget protestáltunk e több, mint baráti szívesség ellen, végre engednünk kellett, hogy az öreg urat meg ne bántuk. Kikötöttük azonban, hogy barátsága némi viszonzásául meg kell engednie, hogy leányát. Riza kisaszszonyt, Bécsbe,

hová, mielőtt Somogyból végkép elköltöz-
nénk, nőmmel, ki e német Eldoradót még
sohsem látta, egypár hétre fölrándulni ké-
szültem, magunkkal vihessek.

Tudtuk, hogy ez által Riza kisaszszony-
nak igen nagy örömet szerzünk. Ő sem látta
még Bééset, s igen természetesnek találtam,
hogy bántotta nőmmel együtt a kíván-
csiség, valahára tulajdon szemeivel meggyő-
ződni azon sok szépről és dicsőről, mit ed
dig mindketten csak hallomásból s a hírla-
pokból ismertek.

Az öreg urat soha sem lehetett rá venni,
hogy leányának e kívánságát teljesítse. „Hun-
czut a német!“ volt mindig válasza, vala-
hányszor Riza kisaszszony őt ez iránt ostro-
molni kezdte. Most is eleget szabódott, s
csak azon határozott kinyilatkoztatásunkra,
hogy ajánlatunk el nem fogadása esetében
mi is hasonlóra leszünk kényszerülve az övé-
nek ellenében, engedett unszolásunknak; de
azt ünnepélyesen meg kellett neki ígérnem.

hogy kedves magzatját egy perczig sem hagyom magára s minden nyalakodó naplopót tíz lépésnyi távolságban tartok tőle. Tudta az öreg úr, miért kívánja ezt tőlem? s egy nappal elutazásunk előtt estebéd fölött el is mondta, mi indította őt erre, s miért nem lehetne őt többé rávenni, ha piskótával kínálnák is, hogy menjen még egyszer Bécsbe, mikor tudja, hogy milyen a német?!

Az igaz, hogy megjárta Samu bátyám, s volt oka a németre haragudni, s hogy erről tisztelt olvasóim is meggyőződve legyenek, engedjék meg, hogy a tragicomicus történetet, mely F. bátyámnak Bécset oly útáltá tette, azon módon elmondhassam, mint azt tulajdon szájából hallottam. Még csak azt teszem hozzá, hogy ‚fides penes auctorent’, mint a deák mondja: mert hogy minden a legkisebb részletekig úgy történt volna, mint urambátyám elmesélte, arról, ismervén az ő furfangos természetét, hogy erősebb színekkel szeretet néha festeni, ha ellenszenvének

kivált a németek iránt valami okát akarta adni, nem merek egész bizonyossággal jót állau.

Volt tehát az én urambátyámnak líiza kisaszszonyon kívül még egy igen szép leánya, kit Saroltának híttak, s a ki öt év előtt, mint boldog neje egy fajszi közbirtokosnak, a pusztító járvány áldozata lett.

Oly szép fehér és piros volt — monda az öreg úr — mint a fűlmilevérben fürösztött feherrózsalevél, s oly friss és eleven, mint a hónapos özike az erdők sűrűiben.

Persze, hogy e mellett szint oly kíváncsi volt ő is, mint Éva aszszonyval a menynyi leányunokái, s Bécset, melyről a marczali tisztartóné nem tudott eléggé csudálatos dolgokat mesélni, szintúgy szerette volna látni, mint most Riza kisaszszony.

Az öreg úr akkor is eleget szabódott, de végre csak nem bírt ellent állani az egymást mindig sűrűbben követő kérelmeknek, s el lön

határozva, hogy hát Isten nevében fölrándulnak Bécsbe.

Harmadnap délben a papa és leánya az osztrák főváros kellő közepén találták magokat.

Sarolta módnélkül boldog volt; nem győzött eleget nézni és bámulni, minden szépnek és pompásnak tűnt föl előtte! Nyugtalanul jártatta föl és alá, mögötte és körülötte rozsvirág-szempárját, s a napfénybe mártott házak és paloták kimondhatlan varázsszal hatottak gyermekded kedélyére.

Egyszer csak megálltak a ‚Graben’ egyik sarokházánál s a papa és leánya szemei egy óriási falragasztványon akadtak meg. Monsicur Fanfaron, Francziaország legelső lég-hajósa, azt jelenté, hogy délután hat órakor a ‚Prater’ben a világ legnagyobb ‚ballon’-jával légutazást teend, s hogy dr. Paczenberger úr, több külföldi tudós társaságok hírneves tagja, e fölrándulásnál úti társa fog lenni.

— Már ezt megnézzük, ha itt vagyunk! monda a papa, s kezdtek a ‚Práter’ felé indulni.

Nem kellett mondani, hogy Sarolta minden oldalról magára vonta a figyelmet, s hogy bámulta és szemüvegelte őt apraja nagyja az előtte és utánna tóduló férfiseregnek. ‚Szép is volt az eszemadta kis leány’ — monda urambátyám s pár könnyet szentelt a meghalt emlékének — úgy föltűnt a többi pókhálószerű fővárosi fehérchseléd közt, mint a májusi rózsza sárga lében mosott lankadt oleanderek társaságában.

Akadt is azonnal egypár szárazlábú dandy, azon meztelen szájú légióból, mely nem tudja, hogy’ ölje meg unalomból a napot? mely emberismeretét a kávéházakban, a népkertben, a ‚Wasserglaciis’-n s egyéb nyilvános mulatóhelyeken szerzi és gyarapítja s mohón megragad minden alkalmat, mely ‚blazírt’ kedélyének kilátást nyújt érdekes kalandra. Ezen választott népéhez az

Istennek, mely a másét minden alakban és formában szereti, tartozott bizonyos Nixmacher úrfi is, egy gazdag lókereskedőnek reményteljes fija, úgynevezett ‚fesch legény’, kinek a picant multságokra elegendő pénze s ideje volt. Persze, hogy neki is úgy, mint a többi érdemes társainak azonnal föltűnt a szép magyar leány, s föltette magában, hogy e kedves teremtest meg fogja hódítani, ha szép szóval nem, hát erővel, mint ez már kedvencz szójárásuk szokott lenni régtől fogva a ‚Herr Vetter’-eknek irányunkban, bár, ha tettere került a dolog, egészen a mai időkig mindig kudarczot vallottak. Kormosbőrű arcának minden vonásán meglátszott, mily jó prédának tartja ő a falusi friss rózsaszálat, s menynyire genírozza őt ennek kísérelője!?

Nyomban követte tehát őket, s leste a kedvező alkalmat, hogy velők beszédbe ereszkedhessek. Nem sokára kiértek a hely színeére. Tömérdek ember gyűlt itt már össze

s leste, a ‚minek jönnie kell’ — a léghajó felszállását. Monsieur Fanfaron ennek töltésével volt elfoglalva s nyugtalanul várta útitársát, a híres physiologus dr. Paczenberger urat, kit, a mint sajnálattal hallotta, hirtelen szédelgés fogott el, a mi a német ‚doctor’-ok különös nyavalyája szokott lenni.

Urambátyámék csak nehezen tudtak a sűrű embertömeg közt előre haladni. Nixmacher úrfi alkalmasnak vélte az időpontot, hogy magát bemutassa s szolgálatát ajánlja.

Mi sem könnyebb, mint a becsületes magyar embert rászedni. Csak nyájas képet kell neki mutatni s azonnal barátod lesz. Urambátyám szentül hitte, hogy a sógornak nincs sürgetőbb dolga, mint számukra oly helyről gondoskodni, honnan a ‚spectaculum’-ot oly kényelmesen nézhetik, mint otthon a zsidó udvarán egy ambuláns majomkomédiát a ‚reservált’ deszkaállásról.

Csak mentek és tolták magokat előre, s Nixmacher úrfi, karonfogva a szép falusi

kisaszszonyt, elkezdte azon apró csatározást, mely a komoly ostromot rendszeren megelőzi, s a győzelem biztos reményében ringatván magát oly pazarul vesztegette szép szavait s meleg kézszorításait, hogy a szegény leány alig győzött eleget pirulni és vonakodni. — Hősünk mindig merészebb és tolakodóbb lett, s szerelmi mámorában elfelejté, hogy az öreg P. háta mögött minden mozdulatát őrszemmel kísérte.

— Ha úgy tetszik, itt megállapodhatunk! monda félig határozott, félig boszankodó hangon uram bátyám, s Saroltát oldala mellé szólítá.

— Bon! secundált a Szeleburdi, ki az öregnek képéből azonnal kiolvasta, hogy kötve hisz a sógornak. Tanácsosnak tartá portyázásaival egyelőre fölhagyni, s bevárni a kedvező pillantatot, mely azok folytatását lehetővé teszi.

Mintegy fél óráig álltak egy helyen, s példás nyugalommal túrték a hullámzó nép

tömeg oldaldöféseit. Nixmacher érti ez alatt untig iparkodott a papának bizalmát visszanyerni. Elkezdett vele a falusi élet örömeiről s a magyar nagylelkűségről beszélni, s ez utóbbi phrasissal, melyet nem egyszer altatták s fogják még számtalanszor elaltatni jámbor fajunkat, csakugyan sikerült neki rövid idő múlva az öreg urat meglágyítani, a ki előbbi bizalmatlanságát megbánva titkon bevallá, hogy mégis csak vannak a németek közt is jóra való emberek.

E kedélyes conversatio közt uram bátyámat oly lankadtság lepte meg egyszerre, hogy alig bírt lábán megállani. A forróság s a szünet nélküli oldaldöfések mind kiállhatatlanabbak lettek.

— Kakas csípje meg; még így el nem fáradtam soha sóhajtott az öreg úr. Ugyan, uram öcsém, nem lehetne-e valahol jó szóért vagy pénzért becsületes ülőhelyre szert tenni? sokat adnék, ha ide teremthetném a

méhesből pamlagomat s kedvem szerint elnyújtózkodhatnám rajta.

A lángésznek sajátja, hogy néha egy odavetett szó nagyszerű eszmék magjává válik agyában. Így volt ez Nixmacher úrnál is.

— Tausend hinein! gondolta magában: ha e vén karvalyt valahogy lerázhatnám, s a szép falusi galambbal magam lehetnék! S az alig megfogamzott gondolatot tetté sietett érlelni.

Egy pár elszánt dőféssel átfúrta magát a tömegben s a léghajóst, kit a kávéházból ismert, bizalmas hangon megszólító:

— Eh bich, mon ami! hol van önnek ‚compagnon‘-ja, monsieur Paczenberger?

— Ventre gris — felelt a nagyvilág és Franciaország első léghajósa — me voila prêt; mais monsieur le professeur aben der courage in die Ose. Que faire? nekem mindjárt mazsírozni tout seul az enyim ballonnal.

— Ha mindegy önnek, akár kinek társaságában teszi az utat? tudok én egy derék úri embert, aki hajlandó volna az expedícióban részt venni.

— Tant mieux! ou est-il?

— Mais, az én emberemnek kissé nagy embonpointja van . . .

— Schaden nix . . . az enyim ballon a legnagyobb egész Európában, s oly erős, hogy elbírja egész Lichtenstein herczegséget su tragen durk der Luft. Hadd jöjjön monsieur de —?

— Schlammersdorf —

— Monsieur de Slammerdorf — mais tout de suite.

— Bon! sziszegett az úrfi s viszszyomta magát társaságához.

— Tessék engem követni — monda urambátyámnak, ki egy fához dűlve az izzadságot mogyoró nagyságú cseppekben törülte le homlokáról— ismerősre akadtam, a ki kedvemért átengedi önnek kényelmes zárt-

székét. Csak arra kérem, nyomja kissé jobban kalapját fejére, mert ismerősöm, mint minden elfogult bécsi philister, nem nagy barátja a magyarnak, s félek, bogy, ha önnek képét meglátja, még megbánja szívességét.

Az öreg P. bátyám, a ki oly fáradt volt, hogy még a ‚Reichsrath‘-ba is beült volna, ba e csudálatos institutió akkor már létezett volna, Nixmacher utasítása szerint cselekedett s ennek fecskefarkába kapaszkodva önkénytelenül hurczoltatta magát a léghajós elé.

— Voila monsieur de Schlammsdorf! susogott a furfangos cicerone, s urambátyámat bemutatta ismerősének.

Franciaország legelső szélhasítója kissé savanyú képet vágott ugyan, midőn jól megbízott hazánkfiát látta, kihez képest a német professor csak fölkiáltó jelnek tetszett: de mit volt tennie? a czédula azt jelenté, hogy még egy egyén fog vele a levegőbe szállni,

s a közönség kíváncsiságát ki kellett elégíteni.

Enfin: a kicserélt passagiert szerencsésen leültették; a ‚policzáj‘ pedig szerencsére most se tartotta ott az orrát, a hol kellett volna.

Urambátyám markába nevetett, hogy ez egyszer rászedte a németet, s kalapjának széles karimája alól leánya után kacsingatott, nem maradt-e el oldala mellől?

E perczben a léghajós jelt adott s a ballon fölemelkedett.

— Szerencsés utat! kiáltott Herr von Nixmacher az utasok után s Sarolta kisaszszonyt a tömeg közé igyekezett vonni.

Urambátyám ijedten szellőzteté kalapját, s képzelhetni, mily borzalom fogta el, midőn egyszerre ég és föld közt találta magát.

— Megállj német — tolvaj — semmirevaló! kiáltott, s rémületében öszszehúzta magát, mint egy tuskés borz.

— Nix da, allon, courage! mondá Fan-

faron s kalapjával leköszönt a ,bravó'-zó közönségre.

Apám, édes apám! szólalt meg Sarolta kisaszszony a sűrű tömegből s fehér karjival a levegőt szeldelé.

Az én urambátyám mitsem látott és hallott többé; szava torkába akadt, s csak düh- és iszonytól eltorzított képe vigyorgott le a magasból.

A közönség pedig felségesen mulatott s megesküdt, hogy e tréfa megér még egy belépti díjt. Mindnyájan azt hitték, hogy az öreg úr önként ajánlkozott a légutazásra, s most megbánta tettét, mikor már késő volt.

A szegény ártatlan galamb, Sarolta kisaszszony pedig nem is gyanítá, hogy simapofájú adlatusa ily csúfot mert volna apjából üzni, s különös szívességnek vette, hogy őt lakásáig elkísérni akarja.

Képzелhetni, mint sietett Nixmacher úrfi minden perczet semmirevaló céljaira fölhasználni. Az öreg úr, az ő számítása szerint,

legkedvezőbb esetben sem térhetett két három óra előtt vissza légutazásából: ezen időt elegendőnek tartotta uracsunk a szép falusi leány meghódítására. Tudta, hogy senki sincs háta mögött, s azért annál szabadabban manővrírozott. Önmagát multa fölül a szép szavak pazarlásában, melyek bár Sarolta hiúságát fölötte csiklandozták, az úrfit mégis legkisebb kedvezésben sem részesíték. Hősünk az ily ellenállást szokatlannak találta, de nem lett volna oly kitanult roué, ha ez a további ostromtól visszatartóztatja őtet.

Végre elértek az ,aranybárány-szállodá'-hoz a ,Wieden'-en, urambátyámék lakásához. Uracsunk, nem várván be a meghívást, Saroltát szobájába kísérte. Jól érezte ő viseletének illetlenségét, de a ,falusi liba' ellenében nem tartotta szükségesnek magát szerfölött genírozni.

Sarolta a naplopó szemtelenségeit eleinte kitérőleg, később határozottan utasítá vissza.

Csak hamar észrevette, mily fajtájú vitéz-
 zel van dolga? s egész lénye fölháborodott,
 midőn kitalálta egyszerre, miért kell e perc-
 zen édes apjának légutazást tenni?

— Ön csalódik — monda magyar hölgy-
 höz illő méltósággal — ha azt gondolja, hogy
 engem is oly semmirevaló módon elámíthat,
 mint szegény atyámat. Ő még a régi világból
 való, midőn a magyar ember bizalmát egy-
 pár mézes szóval meglehetett nyerni, de min-
 ket az újabb kor már megtanított, hogy' kell
 a németnek hinni? S azért fölszólítom önt,
 távozzék azonnal innen, különben kénysze-
 rülve leszek, önnek az utat a pinczések által
 megmutattatni.

A járdahőst e ,tónus' egészen frappírozta,
 s látván, hogy Sarolta kisaszszony a csen-
 getyűzsinór felé nyúl, nem vélte tanácsos-
 nak a többi 'útmutatók'-at bevárni s kiosont
 az ajtón.

Mint egy két óra múlva ezután, melyet
 Sarolta kimondhatatlan félelem- és aggodás-

ban töltött, haza ért urambátyám is, pattogva és káromkodva, mint képzelni lehet. Volt dolga, míg a francia szélházit, ki állítása szerint már hatvanezer öllel repült fölebb a tejútnál, capacitálni tudta, hogy neki — t. i. urambátyámnak — tulajdonképen esze ágában sem volt e légutazást tenni, s hogy ennélfogva a francziának ‚kutyakötelessége’ őt partra szállítani, különben leugrik az ő lelkére a végtelen semmiségbe. Monsieur Fanfaron látván, hogy az öreg úr nem tréfál, s ha kívánságát nem teljesíti, nehéz felelősséget vállalhatna még magára, de különben is túl esvén már a közönség látkörén, csendesen leereszkedett, s a schmelzi temetőnél horgot vetvén octroyált útitársát minden további baj nélkül szerencsésen kicomplimentírozta a ‚ballon’-ból.

A viszonzlátás az apa és leánya közt szintoly örvendetes, mint megható volt. Még az nap este kocsira ültek, s P. bátyám szentül

fogadta, hogy sohasem látja őt többé a németek paradicsomában.

Bécs hol mintegy két hetet töltöttünk, oly sok látni és bámulni valót nyújtott, hogy parlagiatlanabb embereknek is, mint a minők mi voltunk, elkábította volna lát- és hall-érzékeit.

Oh ti, kik elátkozva vagytok, az életet e fényes nagy börtönben, a bűn és gyarlóság c széles barlangjában tölteni! nem ismeritek ti azon érzést, mely elfogja a természet gyermekének szívét, midőn először látja mindazon szépségeket, mikről eddig még csak nem is álmodott! Oly érzéssel bámulta mind ezeket nőm és Róza, minővel a gyermek a csillogó színfalakat bámulja, melyeket az irigy függöny oly sokáig zárt el szemei előtt.

Bár sohase kívánnék megtudni, mi történik ezen színfalak mögött, s mily szegényül veszik ki magukat ezen tarkára mázolt vá-

szonrongyok s festett színpadi alakok a közéletben? Bár sohase tapasztalná a falu kedélyes lakója, mennyire rútítják el e regényes távfényben ragyogó várost a csalás és haszonlesés, nyegleség és álpompa, hiúság és kéjvadászatnak mindennap ugyanazon alávalóság- és undokságban visszatérő jelenetei!

Nem mondhatnám, hogy — midőn megváltunk e roppant kőhalmaztól csak egyetlen sóhaj is szállott volna ki kehiünk-ből az elmúlt évek után; hanem igenis egy nagy tehertől látszott megszabadulni lelkünk, midőn e „modern Ninive”-nek hátat fordítottunk, s bárom megye göröngyös országútjain P. bátyám kölcsönvett kólyájában haza döcöglettük magunkat.

Harmadnap reá újonnan útra indultunk — Pest felé, a legrózsaszínűbb remények és kilátások kíséretében.

Hja, a ki akkor megmondta volna, hogy harmincz, és több évi nagyvárosi lakos létemre oly hön fogok viszszasóvárogni a falusi élet örömei után, mint azt jelenleg teszem!

Vége az első kötetnek.